

Lideja Leikuma, Veronika Dundure, Anna Vulāne

OLŪTENŠ
Latgalīšu rokstu volūda
4. klasei

Lideja Leikuma, Veronika Dundure, Anna Vulāne

OLŪTENŠ

Latgalīšu rokstu volūda
4. klasei

Leikuma Lideja, Dundure Veronika, Vulāne Anna. *Olūteņš.*
Latgalīšu rokstu volūda 4. klasei. Elektroniskais muoceibu leidzeklis.
Reiga: 2017.

Muoceibu leidzeklis izstruoduots atbylstūši muoceibu priķšmata
Latgalīšu rokstu volūda standartam.

Recenzentis:

Dr. philol. Anna Stafecka, Latvejis Universitatis Latvīšu volūdys
instituta vodūšuo pietneica

Dr. paed. Elita Stikute, školuo tuoja, Latvejis Universitatis
Pedagogejis, psihologejis i muoksls fakultatis docente

Muokslneica Ineta Melne

Datorgrafiks Māris Justs

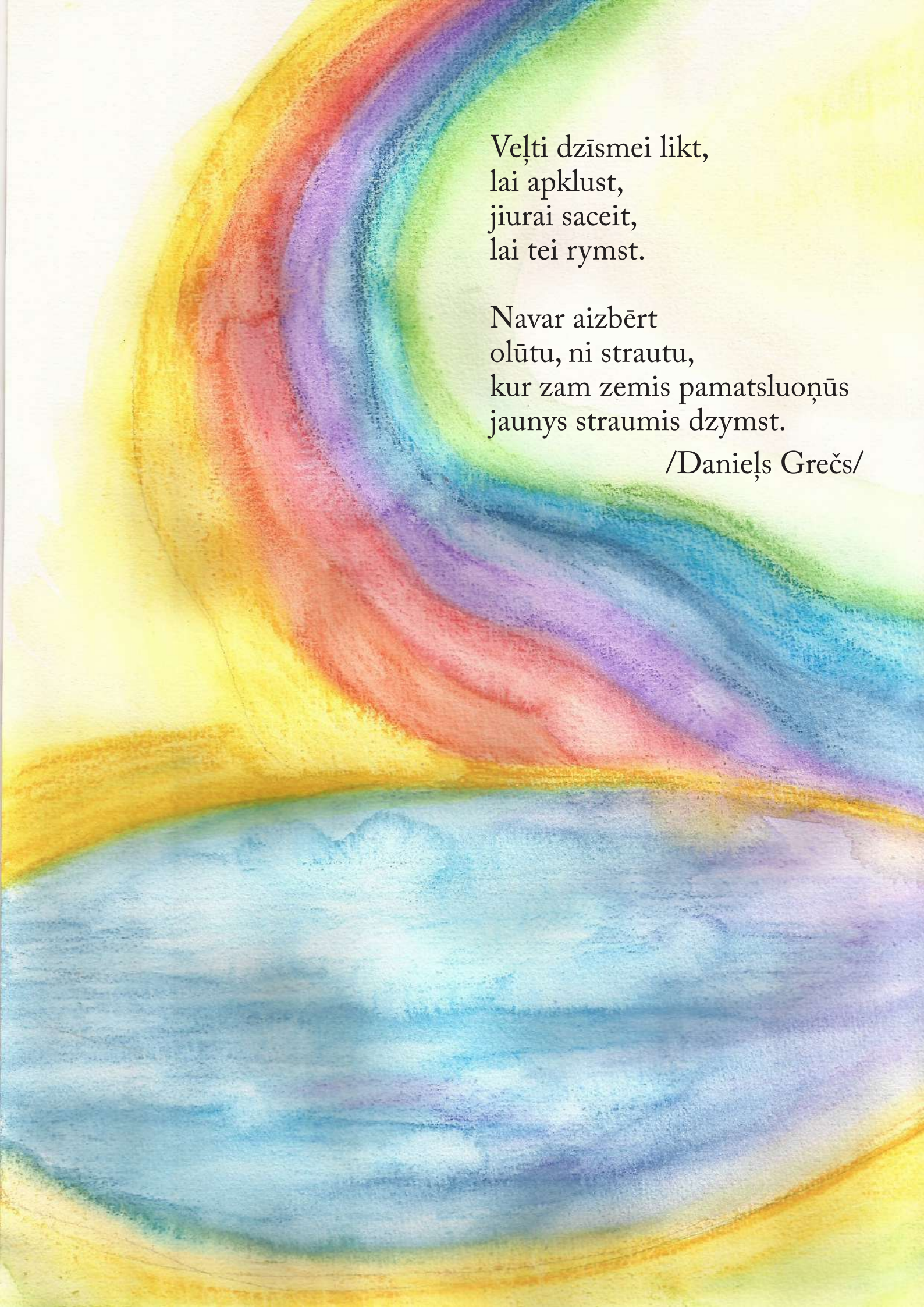
Foto Māris Justs

Izdavuma izstruode finansāta nu Latvejis valsts budžeta leidzekļu

© LVLKSA

© VISC

ISBN 978-9934-19-421-4

Veļti dzīsmei likt,
lai apklust,
jiurai saceit,
lai tei rymst.

Navar aizbērt
olūtu, ni strautu,
kur zam zemis pamatsluoņūs
jaunys straumis dzymst.

/Daniēls Grečs/

Vasali!

Byusim pazeistami – es asmu Tova „Olūteņš”! Byutu labi, ka mes palyktu par draugim, i Tu mani jimtu rūkuos ar gaišu prutu i lobu apsajimšonu – īsavuiceit lobuok latgalīšu volūdu, vairuok īpazeit dzymtū molu.

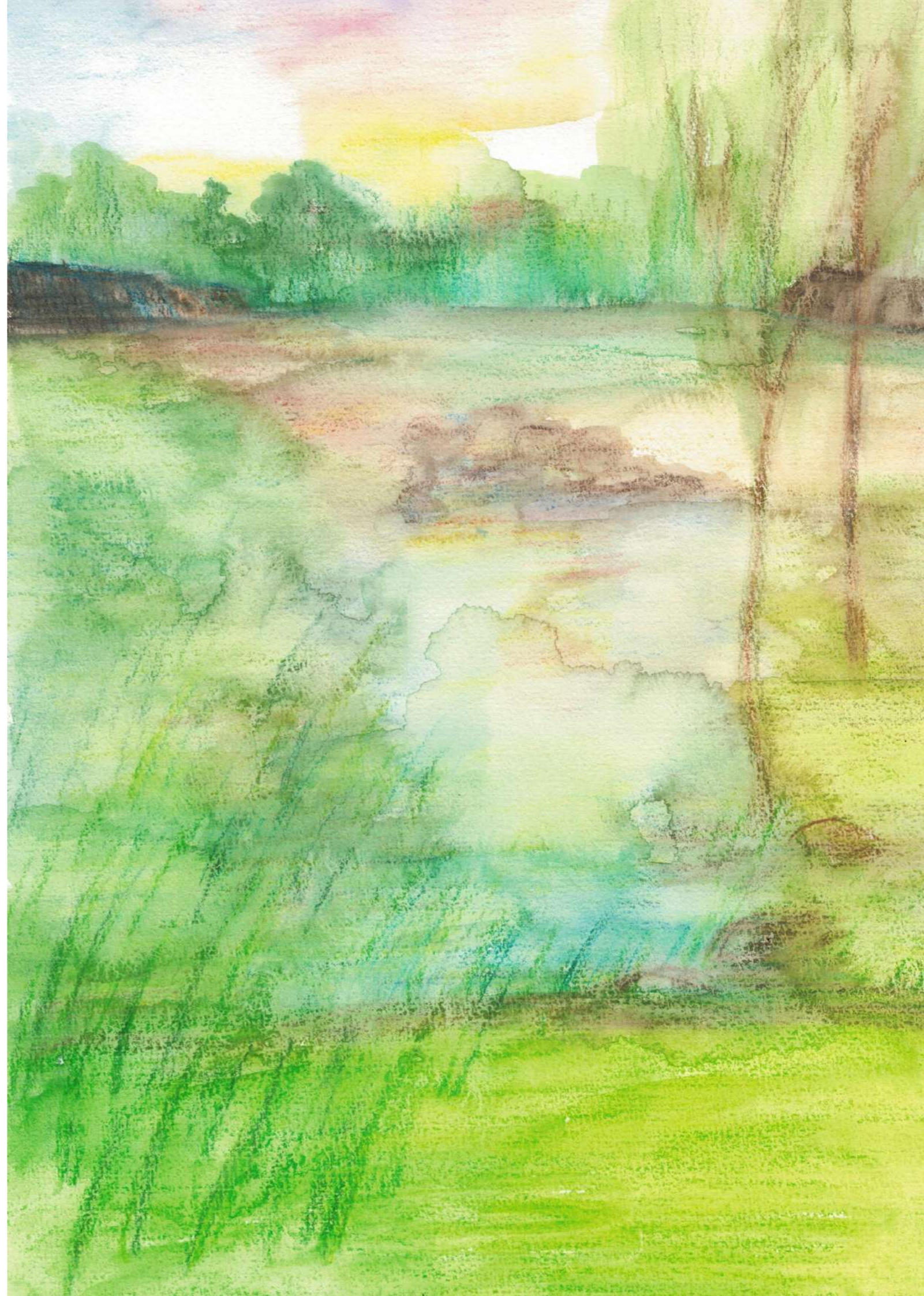
Kai lela upe suocās ar mozu olūteņu voi seiku upeiti, kas iztak nu zemis dzilīnis, tai volūda suocās ar bārna pyrmajom skaņom i pyrmajim vuordim, izaugdama par stypru i kruosom boguotu pasauli, kur gona vītys puosokom i teikom, gona – paguojušūs laiku i myusu dīnu stuostim, nūtykumim, cylvākim.

Itamā reizē izīsīm sešus tematiskūs lūkus. Runuosim par Tevi pošu i ļaudim, kas ap Tevi, īpazeisim dorbus, omotus, myusu viesturi, pasaprīcuosim par dobu, pabyusim Latgolys vacūs gruomotu i folklorys pasauli.

Voi myusu kūpeigi suoktais ceļš byus gars voi eiss, atkareigs i nu Tevi. Taipat kai tys, voi latgalīšu volūdys olūteņš pīsajims spākā i paliks par upi, voi izkaļss, nicik tuoli nateciejs? Navajag daudz – tik dzymtū volūdu cīnā i gūdā turēt, sovā tāvu zemē saknis laist i jū mīluot taipat kai tāvu ar muoti, kai bruoļus ar muosom, kai babenis ar dzedenim, kai draugus i kaimiņus.

Augsim kūpā – volūdys skaidrajā olūtā gudreibu smaldami, sovu dzymtu, sovu Latgolu, sovu Latveju lobuok izzynuodami!

Tova „Olūteņš”

Saturs

Īvods					
MES	Kur mes dzeivojam	13	GRUOMOTYS	Vacuos gruomotys	179
	Kas mes asam	21		Gudreibu skreine	185
	Kai mes runojam	27		Dzišmu komuleits	191
	Myusu vuordi	35		Reizi dzeivuoja...	199
	Myusu uzvuordi	41		Tai soka...	205
	Izpietis dorbs par personu vuordim	45		Tematiskais loto	208
SĀTA I SAIME	Sāta agruok, sāta tagad	49	VUORDINEICA		214
	Kas myusu ustobuos	57	DORBA LOPYS		222
	Pi saimis golda	63			
	Muna saime	69			
	Dzymtys kūks	75			
	Rodūšais dorbs. Muna saime	79			
DORBI I OMOTI	Kū mes dorom	83			
	Vacūs ļaužu dorbi	89			
	Omoti i amatnīki	93			
	Dorbs laukūs	99			
	Dorbs pilsātā	105			
	Projekts par dorbim i omotim	111			
DOBA	Zylūs azaru zeme	115			
	Iudiņš	123			
	Kolni, kaļneni	129			
	Kas pi myusu aug	133			
	Konkurss par Latgolys dobu	139			
VĪTYS	Padebešu kolns	145			
	Nazkod pi myusu	151			
	Piminekli	159			
	Rogovkys vītu vuordi	163			
	Cytu Latgolys vītu nūsaukumi	169			
	Ceļuojums pa karti	175			

IKONU SKAIDRUOJUMI:

Losi!

Klausīs!

Runoj!

Vuicīs i roksti!

M E S

ITAMĀ NŪDAĻĀ

- laseisi tekstus par Latgolu i latgalīšim,
- plašuok izzynuosi, kur dzeivojam, kas asam, kai runojam,
- saprassi, kai cālušīs personu vuordi i uzvuordi,
- lūceisi lītvuordus i darbeibys vuordus,
- vuiceisīs raksteit latgaliski,
- pieteisi personu vuordus,
- klauseisīs dzīsmis par Latgolu.

Latvejis kulturviesturiskī nūvodi (Štrauhmanis 2001)

1. Kur mes dzeivojam?
2. Kai sauc myusu vaļsti?
3. Kai sauc myusu nūvodu?
4. Kaida ir myusu Latgola?
5. Kaidys gruomotys par Latgolu tu zini?
6. Kaidys dzīsmis, dzejūļus par Latgolu zini?
7. Kai sauc vītu, kur mes asam tagad?

1. KUR MES DZEIVOJAM

nūvods
nazkod
pa tovam

vīnsāta
tūlaik

1. Klausomēs dzīsmi „Olūteņam”!

Vasali! Mani sauc Juoņs. Ite stuosteišu par vysu, kas Latgolā beja agruok, kas ir tagad. Pyrmuok pastuosteišu, kū asmu dzierdiejs nu sovu babeņu i dzedeņu, a jī – nu sovu seņču. Maņ pateik jimūs klauseitīs i tod vāruot, kas ir pa vacam, kas ir mainejīs. Verūs i dūmoju... Dareisim tū kūpā!

L

2. Izlosi tekstu i izdūmoj jam nūsaukumu!

Myusu vaļsts ir *Latveja*. Maņ jei ir skaistuokuo i lobuokuo zeme – ite asmu dzims, ite ir muna sāta i saime, ite dzeivoj muni rodi i draugi.

Muna dzymtuo mola ir *Latgola* – Latvejis viesturiskais *nūvods*. Asmu pabejs i cytūs – *Vydzemē, Kūrzemē, Zemgalē*. Myusu saimei pateik ceļuot pa Latveju.

Latgola ir breinumu pylna. Par jū roksta *gruomotuos*, Latgolu apdzīd *dzīsmēs*. „Ai, Latgola, tu dvēseleite muna!...” soka dzejneica

Marta Bārbale
(1933–2003) –
dzejneica.

Marta Bārbale. Latgolā ir daudz skaistu vītu – mežu, azaru, kolnu. Ļauds dzeivoj vīnsātuos, cīmūs i piļsātuos.

Mes dzeivojam laukūs. Myusu cīmu sauc par Miglinīkim – pi myusu bīži ir *mygla*. Laikam deļtuo, ka apleik ir meži i kolni, a lejuok – azars i upeite. Vosorys vokorūs *plovyys* i *teirumi* bīži īsatyn kai boltā *pologā*. Nicik tuoli navar redzēt.

Latgolā ir divpadsmit *piļsātu*. Diveju azaru *krostūs* nu senejūs laiku stuov *Ludza*. Latgolys leluokuos piļsātys ir Daugovpiļs i *Rēzekne*.

Muns draugs Jurs tagad dzeivoj *Preiļūs*. Agruok jis ar tēti i mamu dzeivuoja *Miglinīkūs*. Muna *krystamuote* dzeivoj *Bolvūs*. I jei nazkod dzeivuoja *Miglinīkūs*.

3. Kai nūsauci tekstu?

4. Kas ir Latgola?

5. Kaidi vēļ Latvejā ir viesturiskī nūvodi?

6. Kaidys piļsātys pīmiņ Juoņs? Kaidys vēļ zini nūsaukt? Kuruos esi pabejs?

7. Ar kū Latgolu saleidzinoj Marta Bārbale? Kai saprūti juos vuordus?

8. Pastuosti, kai izaver mygla.

9. Nūsaklausi sātā vēļ reizi dzīsmi „Olūteņam”. Kaidu nūskaņu jei roda? Puordūmoj i nuokamajā stundē pastuosti, par kū dzīd Tihovsku saime. Pastuosti, kū zini par jim.

Naaizmiersti!

Lītvuordam ir divi skaitli: vīnskaitlis i daudzskaitlis. Cytus vuordus lūka vīnskaitlī i daudzskaitlī (*azars – azari*), cytus – tik vīnskaitlī (*Ludza*) voi daudzskaitlī (*Bolvi*).

Lītvuordam ir *septeni lūcejumi*:
 Nominativs (N.) *kas?*
 Genitivs (G.) *kuo?*
 Dativs (D.) *kam?*
 Akuzativs (A.) *kū?*
 Instrumentāls (I.) *ar kū?*
 Lokativs (L.) *kur?*
 Vokativs (V.) – !

Lūcejums	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis
N. kas?	azars	azari	Ludza	Bolvi
G. kuo?	azara	azaru	Ludzys	Bolvu
D. kam?	azaram	azarim	Ludzai	Bolvim
A. kū?	azaru	azarus	Ludzu	Bolvus
I. ar kū?	ar azaru	ar azarim	ar Ludzu	ar Bolvim
L. kur?	azarā	azarūs	Ludzā	Bolvūs
V. –	azar!	azari!	Ludza!	Bolvi!

Saleidzinoj i ģgaumej!

Vīnskaitlis		Daudzskaitlis	
N. kas?	L. kur?	N. kas?	L. kur?
teirums mola dzīsmē	teirumā molā dzīsmē	teirumi molys dzīsmis	teirumūs moluos dzīsmēs

Golūtnis

N. kas?	L. kur?	Pīmārs
Vīnskaitlis		
-s	-ā	nūvods – nūvodā
-a	-ā	Latgola – Latgolā
-e	-ē	Rēzekne – Rēzeknē
Daudzskaitlis		
-i	-ūs	Preili – Preiļūs
-ys	-uos	piļsātys – piļsātuos
-is	-ēs	zemis – zemēs

10. Puorveidoj nominatīvā vuordus, kas tekstā raksteiti **tymsim** burtim.

Paraugš: *Vydzemē – Vydzeme, ...*

11. Puorveidoj lokatīvā vuordus, kas tekstā raksteiti **tymsim** i **sleipim** burtim.

Paraugš: *nūvods – nūvodā, ...*

12. Sagrupej tekstā izcaltūs vuordus piec dūtuo parauga.

nūvods	mola	Vydzeme

13. Atbīldi, ikovuos dūtūs lītvuordus lītojūt vajadzeigajā lūcejumā.

Kur dzeivoj Juoņs? (Latgola, Latveja, Miglinīki, sova sāta)

Kur dzeivoj Juoņa krystamuote? (piļsāta, Bolvi, dzeivūklis)

Kur dzeivoj cyti ļauds? (lauki, Rēzekne, Ludza, Vydzeme, Kūrzeme)

Kur dzeivoj zivs? (azars, upe, prūds)

Kur var redzēt myglu? (lauki, teirums, azara krots, upis mola)

Īgaumej!

Latgalīšu volūdā ir patskaņš *o* i divskaņš *uo*. Jūs roksta atšķireigi. Saleidzinoj vuordu *mola* i *muols* izrunu.

Darbeibys vuordam ir treis laiki: tagadne, paguotne, nuokūtne.

Vuicīs!

Vuordu **dzeivuo**t lūka itai.

Vīnskaitlis				
		Tagadne	Paguotne	Nuokūtne
1.	es	dzeivoju	dzeivuoju	dzeivuošu
2.	tu	dzeivoj	dzeivuoji	dzeivuoši
3.	jis, jei	dzeivoj	dzeivuoja	dzeivuos
Daudzskaitlis				
1.	mes	dzeivojam	dzeivuojom	dzeivuosim
2.	jūs	dzeivojat	dzeivuojot	dzeivuosit
3.	jī, juos	dzeivoj	dzeivuoja	dzeivuos

14. Daudzpunktu vītā vārdu *dzeivuo*t iroksti tagadnē.

Kur ... Juoņs? Juoņs ... Miglinīkūs.

Kur vēl ... Juoņs? Juoņs ... Latgolā.

Kur ... mes vysi? Mes vysi ... Latvejā.

Kur ... Kūrzemis bārni? Kūrzemņiki ... Kūrzemē.

A kur ... Jius, školuo

15. Daudzpunktu vītā vārdu *dzeivuo*t roksti paguo

Kur agruok ... Juoņa draugs Jurs?

Jurs ... Miglinīkūs.

Kur ... dzejneica Marta Bārbale?

Dzejneica ... Reigā i Murmastīnē.

16. Daudzpunktu vītā vārdu *dzeivuo*t roksti nuokūtnē.

Kod izaugšu lels, es ... Rēzeknē.

Kur ... Juoņa draugs Jurs?

Jurs ... Reigā.

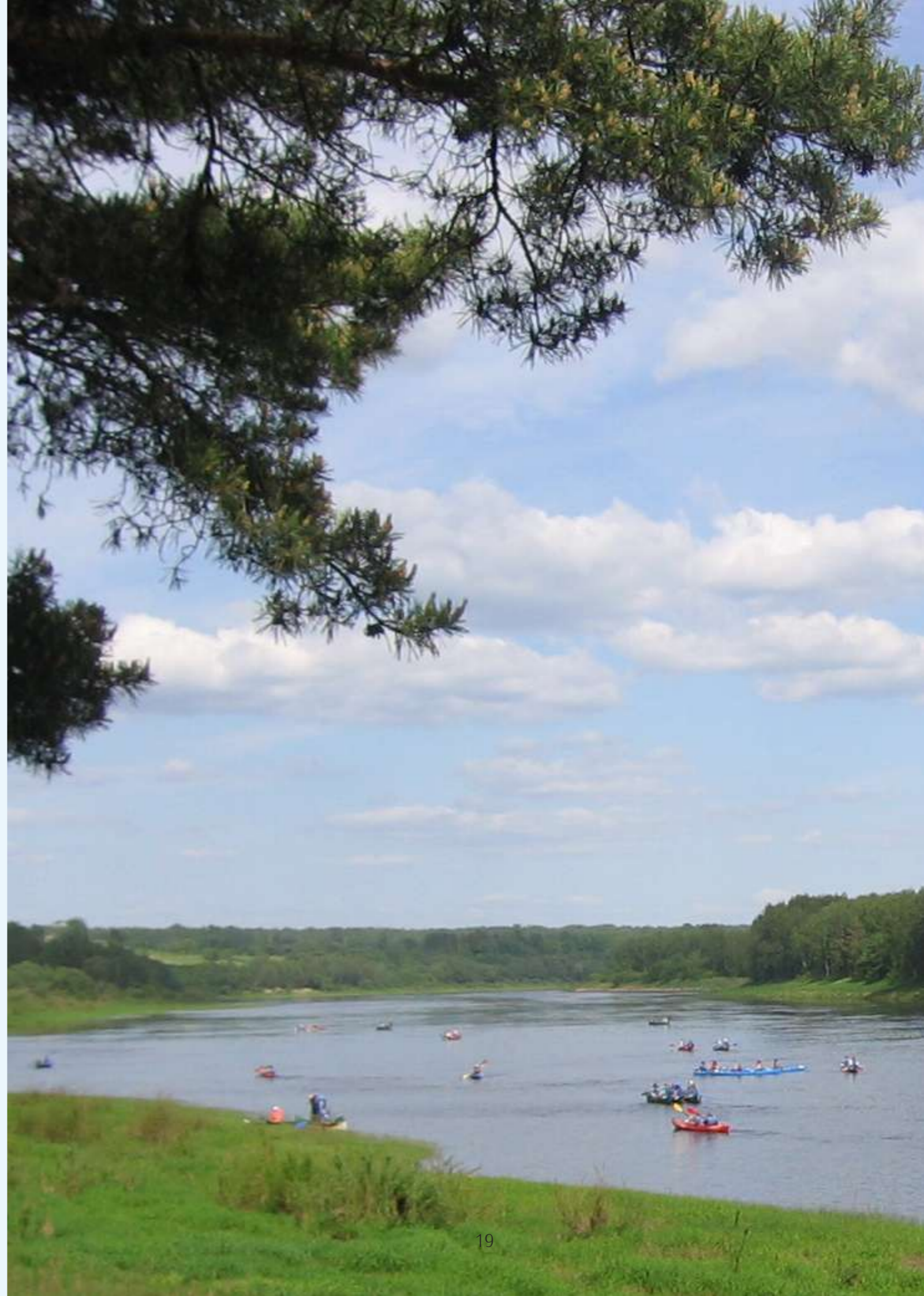
Kur ... Juoņa krystamuote? Jei ... Bolvūs, jai tī pateik.

Īgaumej!

Preili Latveja

Vydzeme Kūrzeme

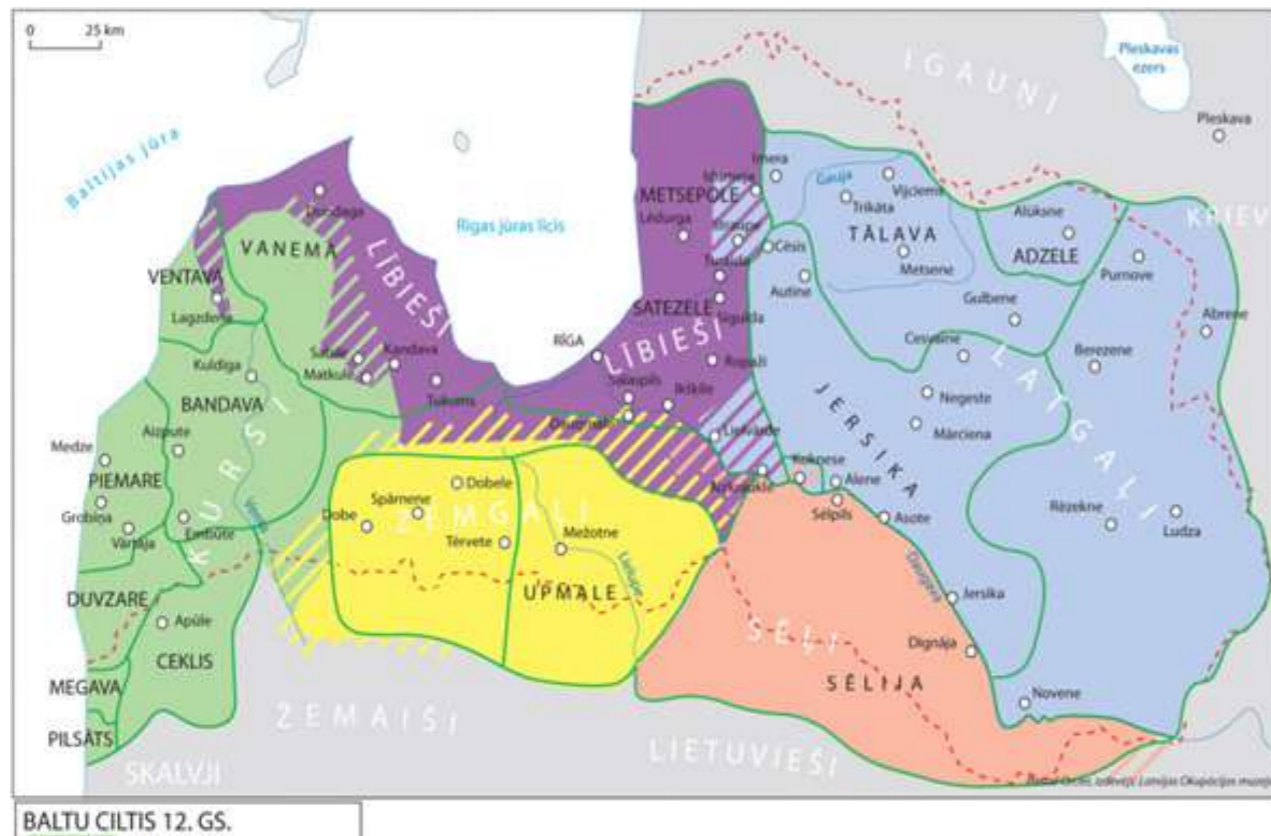
pilsāta dzīsmē

2. KAS MES ASAM

ciļts
seņči
suomugri
hronika

krystneši
montuojums
piļs
piļskolns

BALTU CIĻŠU 12. GS.

Baltu ciļšu i lībīšu apdzeivuotuos zemes 12. godu syntā

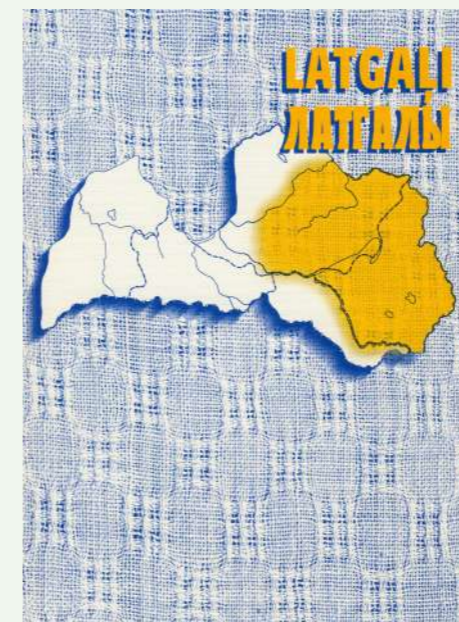
1. Kaidu tauteibu ļauds dzeivoj myusu apļeicīnē?
2. Kaidus esi saticis?
3. Par kaidim esi dziediejs?
5. Kaidi ļauds Latvejā ir dzeivuojuši seņuok?
6. Kaidys gruomotys sauc par hronikom?
7. Kas ir hroniku raksteituoji?
8. Kas beja Livonejis Indryks? Puorrunojit klasē.

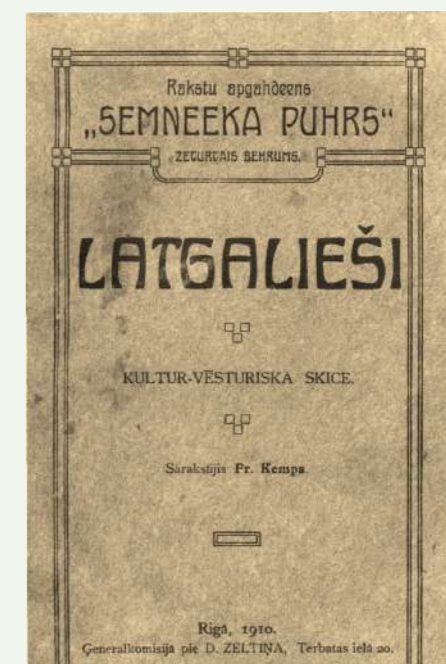
1. Losi tekstu! Kū nūzeimoj izcaltī vuordi?

Latvejis pamatdzeivuojuji ir **lībīši** i **latvīši**. Lībīši dzeivuoja obejuos Reigys leiča pusēs. Lībīši ir *rodi* ar igaunim, *suomim* i cytom suomugru tautom. Latvīši ir rodušīs, saplyustūt vairuokom ciļtim – **latgalim**, **sielim**, **zemgalim**, **kuršim**. Latvīšūs īplyuduši ari lībīši.

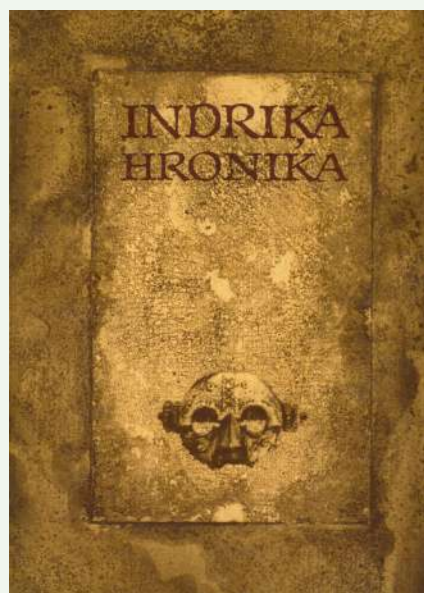
Latgolys latvīši ir senejūs latgaļu atlasis. Ituos ciļts nazkod sauce divejūs *vuordūs* – par latgalim i par latvīšim. Tai raksteits Indryka Livonejis hronikā. Senejūs laikūs latgali dzeivuoja leidz pat Gaujai.

Latgaļi (Rādiņš 1999)

Latgalieši (Kemps 1910)

DE CONSPIRATIONE RUTHENORUM CUM LYVONIBUS ET LETTIS CONTRA RIGENSES. Reliqui per terram usquequaque diffusi Lyvones ac Lethos, qui proprie dicuntur Lethigalli, cum armis suis vocant. Veniunt Lyvones, non tantum voluntati regis obedire, quantum perdicioni fidelium Christi deservire parati. Lethi vel Letthigalli, adhuc pagani, vitam christianorum approbantes et eorum salutem affectantes, ad colloquium perfidie non veniunt, muneribus eciam sibi a Ruthenis oblati flecti nequeunt ad malum Theuthonicis inferendum.

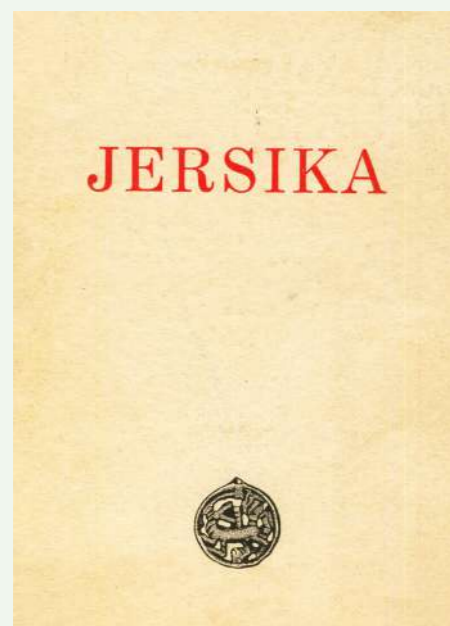
PAR KRIEVU SAZVĒRESTĪBU AR LĪVIEM UN LETIEM PRET RĪDZINIEKIEM. Pārējie izklīda pa visu zemi un aicināja livus un letus, kas īstenībā saucas letgaļi¹², pie sevis ar ieročiem. Līvi atnāca, ne tik daudz pakļaudamies kņaza gribai, cik būdami gatavi pakalpot kristusticīgo iznīcināšanā. Leti jeb letgaļi, kas gan vēl bija pagāni, bet kam kristiešu dzīves veids bija pa prātam un kas vēlēja tiem labu, uz sarunām par nodevību neieradās, un viņus arī ar krievu dāvanām nevarēja piedabūt, lai vāciešiem nodara ļaunu.¹³

Fragments nu *Indryka Livonejis hronikys*

Slovonuokuo latgaļu valsts beja Jersika. Par Jersiku valdēja *Vysvolds*. Jis Jersiku beja sajiems *montuojumā* nu senču. Vysvolds beja gudrys *valdinīks*. Juo valsts beja stypra.

Vysvolds ar saimi dzeivuoja Jersikys pilī. Piļs atsaroda Daugovys *krostā*, kur tagad Jersikys *piļskolns*. 1209. godā Jersiku iņēme i nūpūsteja vuocu *krystneši*.

Latgolys latvišu sauc par latgalīšim. 1910. godā *Fraņcs Kempis* izdeve gruomotu „Latgalieši”.

Balodis (1939)

KĀRALIS VISVALDIS
TĒLOTĀJAS MĀKSLAS SKATĪJUMĀ
L. LIBERTĀ GLEZNA

2. Atrūn kartē, kur dzeivuoja senejī latgali. Saleidzinoj jūs apdzeivuo tuos zemis ar myusu dīnu Latgolys teritoreju.

3. Sagrupej piec parauga:

1. grupa	2. grupa
<i>rods</i>	latvīts

4. Izdūmojīt klasē, ar kū obejis vuordu grupys atsašķir i parkū atsašķir.

5. Vuordu lūceišonu saleidzinoj ar latvišu literarū volūdu. Roksti pareizi kai latgaliski, tai latvišu literarajā volūdā.

Lūcejums	latg. <i>rods</i>	latv. lit. vol. <i>rads</i>	latg. <i>latvīts</i>	latv. lit. vol. <i>latvietis</i>
	Vīnskaitlis		Vīnskaitlis	
N. kas?	rods	rads	latvīts	latvietis
G. kuo?	roda	rada	latviša	latvieša
D. kam?	rodam	radam	latvišam	latvietim
A. kū?	rodu	radu	latvīti	latvieti
I. ar kū?	ar rodu	ar radu	ar latvīti	ar latvieti
L. kur?	rodā	radā	latvītī	latvietī
V. –	rod!	rad!	latvīt!	latvieti!
	Daudzskaitlis		Daudzskaitlis	
N. kas?	rodi	radi	latviši	latvieši
G. kuo?	rodu	radu	latvišu	latviešu
D. kam?	rodim	radiem	latvišim	latviešiem
A. kū?	rodus	radus	latvišus	latviešus
I. ar kū?	ar rodim	ar radiem	ar latvišim	ar latviešiem
L. kur?	rodūs	rados	latvišūs	latviešos
V. –	rodi!	radi!	latviši!	latvieši!

6. Lūki pareizi vuordus *lībīts, latgaļš, igauņš, sieļš, zemgaļš, kurss, leitovīts*.

Vuicomēs vārda *byut* lūceišonu!

Vuordu <i>byut</i> lūka itai:				
	Personu vītņikvuordi	Tagadne	Paguotne	Nuokūtne
1.	es	asmu	beju	byušu
2.	tu	esi	beji	byusi
3.	jis, jei	ir	beja	byus
1.	mes	asam	bejom	byusim
2.	jius	asat	bejot	byusit
3.	jī, juos	ir	beja	byus

7. Darbeibys vārdu *byut* lītoj tagadnē.

Es ... latvīts. Tu ... latvīts. Mes vysi ... latvīši. Mums kaimiņūs ... Igauneja, Igaunejis ļauds ... igauņi.

8. Darbeibys vārdu *byut* lītoj paguotnē.

Naseņ es ... Leitovā. Tī mes ... vysi saime. Svātdīne ... skaista dīna – ni leita, ni soltuma. Mes vysi ... cīši prīceigi par sovu ekskurseju.

9. Darbeibys vārdu *byut* lītoj nuokūtne. (Zvons mamai.)

Vasala, mam! Tu dreizi ... sātā? Mes ar Andri ... piec pusstundis. Kod ... Anna? Nazynu, jei saceja, ka šudiņ jai ... pulceņš. A jius ar tēti ... sātā vokorā?

10. Izdūmoj teiku par kaidu nu latvīšu voi kaimiņu ciltim i pastuosti klasē. Ilustrej sovu dorbu.

Jurs Cybuļš, Lideja Leikuma

LATGALĪŠU ĀBECĒ

(lementars)

3. KAI MES RUNOJAM

izlūksne
apvyds
apvyda vuordi

dabasi
debess
duorzuoji

1. Losi tekstu i padūmoj par izcaltajim vuordim!

„Tik skaidrā volūdā, kai iudiņš olūtā...” roksta Anna Rancāne. I daudzi aizadūmoj, kū jei ar tū gribiejuse pasaceit. Kaidā volūdā mes runojam? Iudiņa, meža, teiruma, a varbyut puču voi dabasu volūdā? Kaida ir myusu volūda?

Myusu volūda ir latvišu volūda. Myusu volūdu sauc i par latgalīšu volūdu – piec nūvoda nūsaukuma. Latgola ilgi bejuse škierta nu cytu Latvejis nūvodu. Mes runojam na tai, kai runoj latviši Vydzemē, Kūrzemē, Zemgalē. Myusu volūda nu cytu latvišu atsašķir ar skaņom voi formom, taipat ar daudzim vuordim.

Latgalīšu alfabētā ir burts *y*, tai mes rokstom sovu cītū patskani *i*: *mygla*, *tylts*, *cymds*. Cītū *i* runojam i rokstom divskanī *yu*: *dyumi*, *pyune*, *cyuka*.

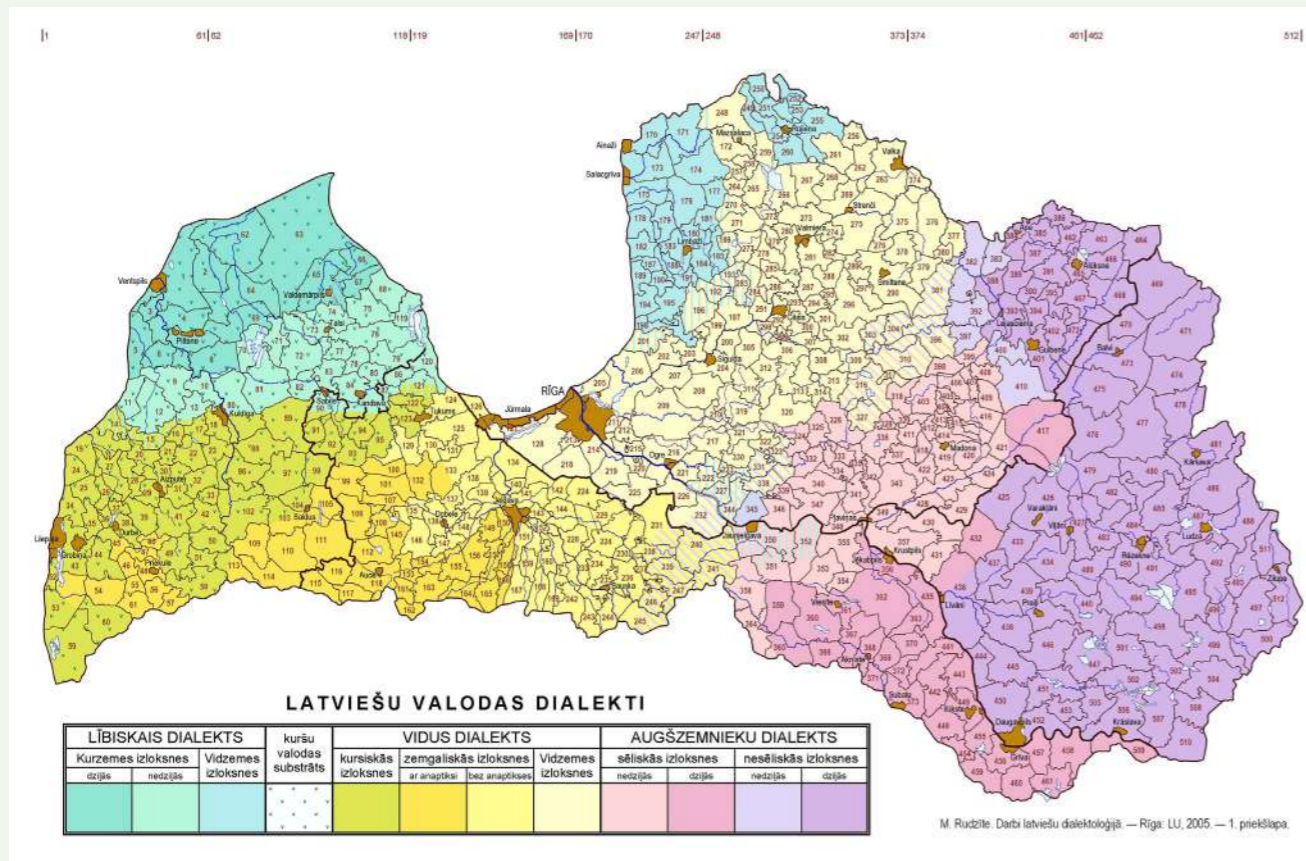
Mums, taipat kai leitovīšim, ir meikstī leidzskani, sokom: *tu sauc*, *jis sauc*, sokom *vilkt*, a na *vilkt*, kai soka latvišu literarajā volūdā.

Vuordu *mes* runojam ar eisu patskani, vuordu *es* – kai kurais. Cyturē ar tik cītū i plotu patskani, ka izīt jau *as*. Tik tai narokstom.

Paguotnē darbeibys vuordus lūkom divejaiži, sokom: *jis beja*, *mes bejom*, *jis sauce*, *mes saucem*.

1. Kai cylvāki sasazynoj?
2. Kaiduos volūduos ļauds runoj Latvejā?
3. Kurys volūdys esi dzierdiejs sovā pusē?
4. Kura Latvejā ir vaļsts volūda?
5. Voi cylvāki vysūs Latgolys pogostūs runoj vīnaiži?
6. Kaidā volūdā ļauds runoj sātā?
7. Kaidā volūdā mes vuicomēs?
8. Kū tu zini par latgalīšu rokstu volūdu?
9. Nūsaklausī dzīsmi „Skaidruo volūda”. Kai tu saprūti ituos dzīsmis vuordus?

Latvejis nūvodūs cylvāki narunoj vīnaiži. Latveja ir izlūksnem boguota. Kaidam apvydam rakstureigus vuordus sauc par apvyda vuordim.

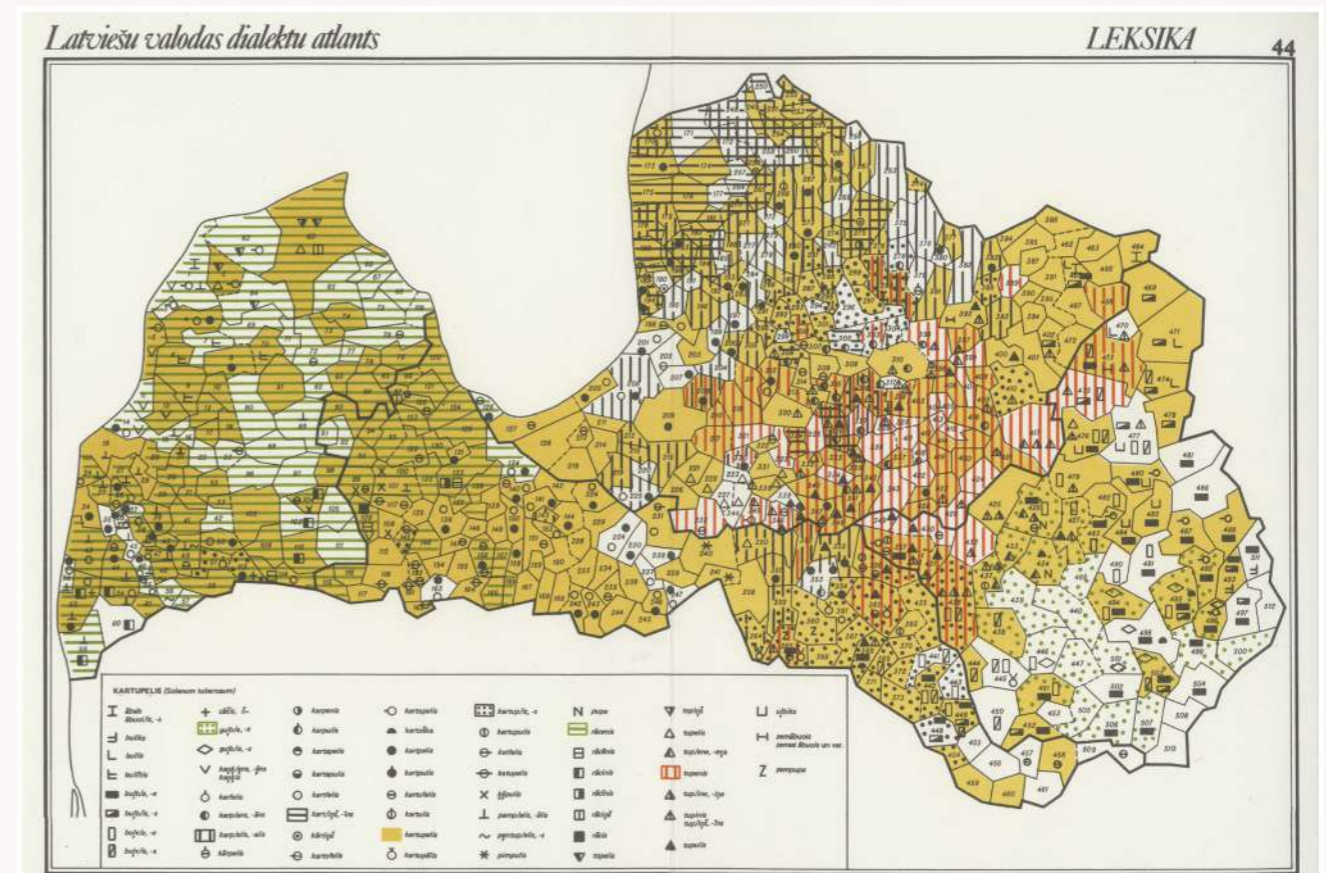

Latvišu volūdys dialektu karte <https://www.lu.lv/filol/dialekt/publikacijas/dialekti.pdf>

Narunoj vīnaiži i Latgolā. Kas vīnim ir *storks* voi *starka*, tys cytim – *žugure* voi *bacjans*, kas vīnim ir *svuorks*, cytim – *kuluks*, *kuliks* voi *biņdzjuks*.

4. Kas ir vydzemņiku *garauza*, *kartupi*? Kai itūs vuordus saceitu pi myusu?

5. Sameklej karti „Kartupelis” elektroniskajā vuordineicā e-PUPA (<http://epupa.valoda.lv/kartes>) i nūskaidroj, kai itū svareigū duorzuoju sauc latvišu volūdys izlūksnēs.

Vuords *kartupelis* latvišu volūdys izlūksnēs (LVDA, 1999, 44. karte)

2. Nūsauc latgalīšu vuordus, kurūs varātu nasaprast cyti.

3. Kas ir kūrzemņiku *dižs*, kas ir *rācenis*, kas – *knausis*?

6. Nūskaidroj, kai runojami dūti vuordi, i izrunoj pareizi.

tylts, cymds, zyls, pylns, mygla, vylna, dzylna
pyune, dyune, syuna, kryums, myurs, styurs, pyurs

7. Losi i ģgaumej, kai raksteits! Vuordus puorveidoj vīnskaitlī.

vacys sātys, pylnys ustobys, gudrys runys
raibys vystys, bryunys ūlys, skuobys ūgys

8. Veidoj dūtajim vuordim daudzskaitli.

P a r a u g s: cymds – cymdi,

tylts – ..., zyrgs –, vylks – ..., myužs – ...,
spylvyns – ..., vysta – ..., myza – ..., styga – ...,
cyuka – ..., lyupa – ..., syuna –

9. Struodoj puorī i roksti pareizi piec dzierdātuo: vīns diktej, ūtrys roksta. Diktejit kotrys pa teikumam.

Īva vucejuos adeit cymdus. Suokumā jai guoja gryuši. Meitine gribēja rokstainu cymdu syunu bryunā kruosā. Mama jai saceja, ka odūt golvā juobyut gaišom dūmom, tūlaik adeišona veiksīs lobuok.

Vosorā rūkdorbu struoduot nasagribēja. Babeņa palaikam atguodynuoja teicīni, ka roti juotaisūt zīmā, a rogovys vosorā. Kaimiņu meitinis sauce Īvu ūguos. Lai kai gribējuos skrīt iz mežu meļneicuos, īsuoktī cymdi juodaoda.

Lai bruoli ar jums īt ūguotu, es navaru!

10. Losi paņtenus! Pastuosti, kai saprūti itūs vuordus.

Tova vylna, muna vylna –
Byus vuocle pylna.

Kuozyš lelys, kuozyš mozys,
Kuozyš sātu izpūsteja.

| Īgaumej! Vuordu runuot lūka taipat kai vuordu dzeivuo.

11. Lūki vuordu runuot tagadnē, paguotnē i nuokūtnē piec vuorda dzeivuo parauga.

12. Atbīldi iz vaicuojumū, vuordus īkovuos lītojūt tagadnis formā.

Cik volūduos tu ...? Kaidā volūdā tu ... ar tāvu i muoti? Kaidā volūdā ... mama ar dzedu i babeņu? Kaidā volūdā tu ... ar draugim? Kaidā volūdā jius ... skolā latvišu volūdys stuņdēs? Kaidā volūdā ... angļu volūdys stuņdēs? Kaidā volūdā ... myusu kaimini Igaunejā? Kaidā volūdā bārni ... Leitovys skoluos?

13. Saleidzyno j darbeibys vuordu saukt i augt lūceišonu: vīnim ir a-lūceišona, ūtrim – e-lūceišona.

	Personu vītņikvuordi	Tagadne		Paguotne		Nuokūtne	
1.	es	saucu	augu	sauču	augu	saukšu	augšu
2.	tu	sauc	audz	sauci	augi	sauksi	augsi
3.	jīs, jei	sauc	aug	sauce	auga	sauks	augš
1.	mes	saucam	augam	saucem	augom	sauksim	augsim
2.	jius	saucat	augat	saucet	augot	sauksit	augsit
3.	jī, juos	sauc	aug	sauce	auga	sauks	augš

14. Izdūmoj i pasoki, kai byutu pareizi raksteit paguotnis daudzskaitļa 1. personys formu piec *a*-lūceišonys parauga vuordim: *dzimt, leist, likt, pierkt, art, sēt, saļt*.

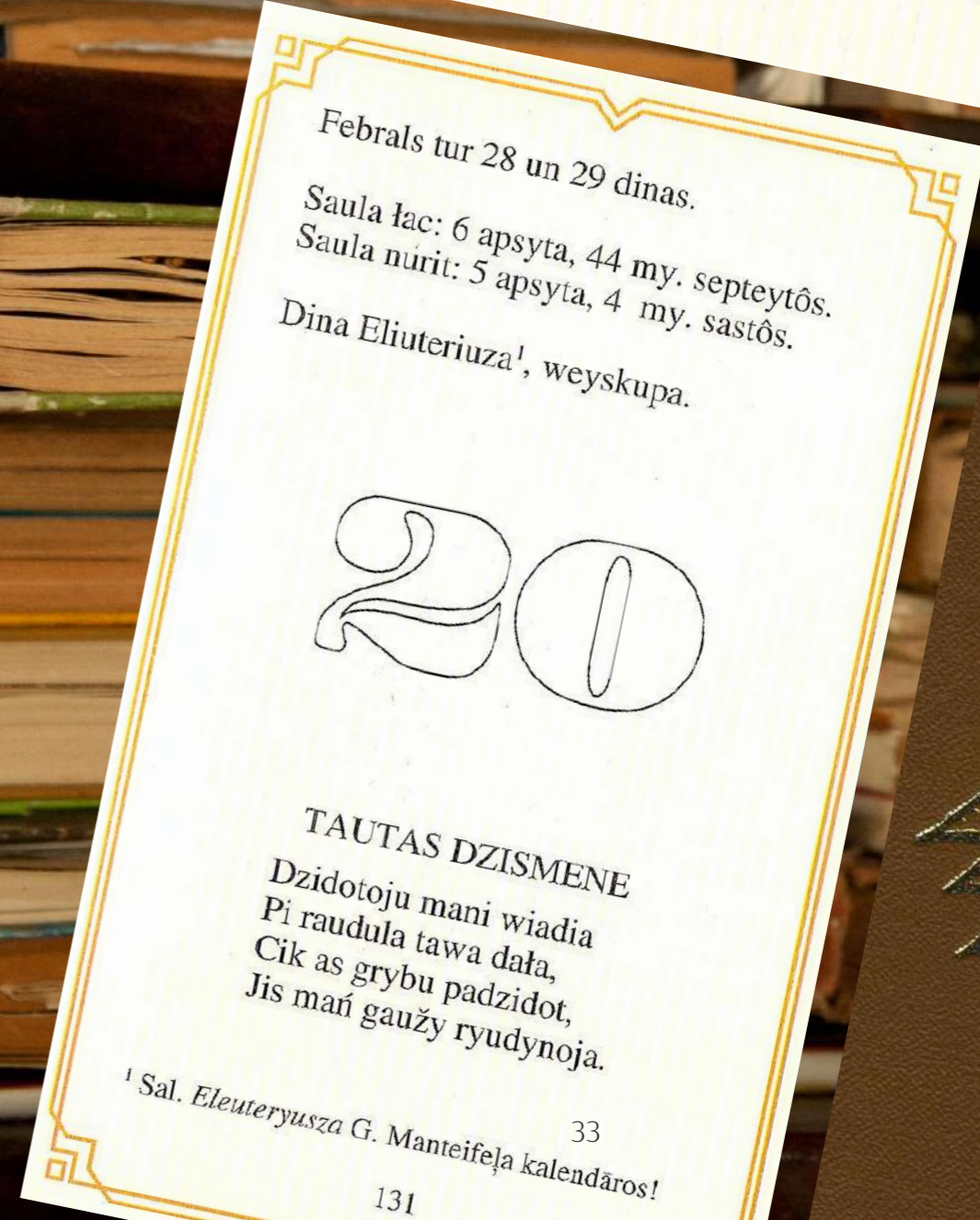
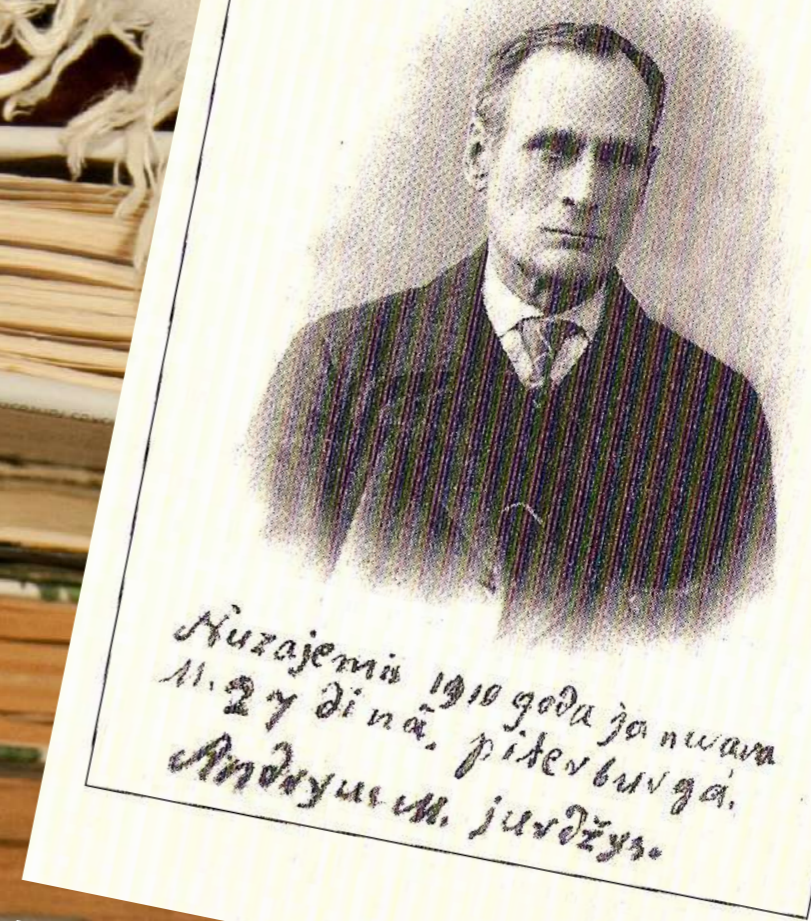
15. Izdūmoj i pasoki, kai byutu pareizi raksteit paguotnis daudzskaitļa 1. personys formu piec *e*-lūceišonys parauga: *braukt, vest, lēkt, slaukt, svīst, cept, pļaut*.

Īvāroj, ka izrunā vysim vuordim beigu *-t* ir meiksts! Tys ir latgalīšu meikstais leidzkaņš *t*, kaida puorejī latvīši vairs nalītoj. Parunoj bolsā dūtūs *a*-lūceišonys i *e*-lūceišonys vuordus nanūteiksmē. Īsaklausī, kai itūs vuordus izrunoj cyti bārni klasē, i vuicīs runuot meikstu *-t* kūpā ar cytim.

16. Saleidzynoju vuordu beigu izrunu tagadnis vīnskaitļa 2. personā. Izrunoj dūtūs vuordus.

latgaliski	latv. lit. vol.
sauc	sauc
brauc	brauc
slauc	slauc
lauz	lauz
pyut	pūt
lēc	lec
cep	cep

17. Sātā pavāroj, kū dora saimis ļauds, i sadūmoj eisu stuostu. Lītoj vuordenus, kū īsavuiceji īpriķšejuos stuņdēs.

1. Nūsauc latvišu personu vuordus.
2. Kaidus zini latgališu personu vuordus?
3. Kai seņuok cylvākim deve vuordu?
4. Kaidus vuordus bārnim dūd tagad?
5. Kur var atrast vuordu sarokstus?
6. Kas parosti izdūmuoja bārna vuordu?
7. Kur agruok kristeja bārnus?
8. Kur krysta tagad?
9. Kai cytaiži bārns daboj vuordu?

4. MYUSU VUORDI

kristeit
krysttāvs
krystamuote
styprynuot

1. Losi tekstu! Pasoki golvonū dūmu i sadūmoj viersrokstu tekstam.

Kuram vuordu zynuojom,
Tū mes skaisti apdzīdim;
Kuram vuorda nazinim,
Tū pa sovam kristejom.

(L. t. dz.)

Kai sauksi, tai atsasauks. Kaidā vuordā bārnu nūkristeis voi nūsauks, ar taidu jam byus juodzeivoj. Kotram cylvākam ir vuords, cytam pat divi voi treis. Vuordu bārns daboj kristeibuos, ūtru – kod jū stypryno.

Agruok bārnus kristeja bazneicā. Vuordu bārnā izdūmuoja saimis ļauds voi krysttāvs ar krystamuoti. Bazneickungs vērēs sarokstā ar Bazneicys svātūs vuordim, voi taidis vuords ir.

Vuordi ir vysaidi. Bazneicys vuordu nūzeimi ruoda volūdys, nu kurūs vuordi atguojuši da myusu. *Juoņs* zeimoj 'Dīvs ir žieļeigs', *Jurs* - 'zemkūps', *Pīters* - 'kliņts', *Donats* - 'duovynuotais', *Andryvs* - 'drūsais'. *Regina* ir 'valdineica', *Agata* - 'lobuo'.

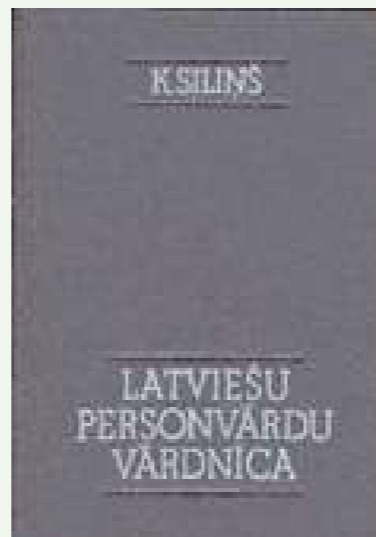
Vuordi mainuos leidza ar paaudzem. Vaci krystomī vuordi ir *Odums*, *Ignats*, *Izidors*, *Puovuls*, *Andryvs*, *Dominiks*, *Kazimers*, *Tadeušs*, *Onupris*, sīvītem – *Īva*, *Anna*, *Mareja*, *Tekļa*, *Agata*, *Emileja*, *Buorbola*, *Genovefa*. Agruok meitinem biži deve vuordu *Valentina*, *Monika*, *Iļža*, *Virgineja*, *Valereja*, *Veronika*, *An-*

toneja, Antonina, puikom – Juoņs, Jurs, Pīters, Ontons, Puovuls, Kaspars, Krystaps, Eduards. Niule bīžuok ir taidi kai Andris, Guņtis, Artis, Ivars, Renārs, Laura, Ilona, Santa, Sanita, Sandra.

Garī vuordi ar laiku tykuši eisynuoti: Puovula i Paulinis vītā ir Pauls i Paula, Marejis – Muora, Agnesis – Agne. Andrejs voi Andryvs ir eisynuots par Andri voi Andi, Zuzana par Zani, Buorbola par Baibu, Veronika par Veru. Nu Aleksandra ir izguojs Sandris voi Sandis, nu Aleksandrys voi Aleksandrynys ir rodusēs Sandra voi Sanda.

Stypri vuordi ir Anna, Juoņs, Jurs, jī nav mainejušis nicik.

Cylvāku var saukt vysaiži – pylnā i eisukā vuordā: Veneranda – Veņa, Vladislavs – Ladze, vysaidūs vuorda variantūs: Veneite, Veņuks, Ladzeite, Ladzjuks, Ladzjukeņš. Kaida kurū reizi vajadzeiba – voi dokumentūs raksteit, voi mīleigi parunuot, apsaukuot voi saklīgt tuolumā.

2. Daudzi vacī latgalīšu vuordi ir pa puoram: *Albins* i *Albina*, *Valentins* i *Valentina*, *Anastasejs* i *Anastaseja*, *Benedikts* i *Benedikta*, *Jezups* i *Jezupata*, *Viktors* i *Viktoreja*, *Ksavers* i *Ksavereja*, *Salimons* i *Salimona*. Kaidus puora vuordus zini vēl?

3. Kaidus latgalīšu krystomūs vuordus zini, kas beidzās ar *-berts*? *Norberts*, ...

4. Kaidus latgalīšu krystomūs vuordus zini, kas beidzās ar *-slavs*? *Stanislavs*, ...

5. Nu kaidu garuoku vuordu ir rodušis *Boņs*, *Beņs*, *Boļs*, *Oņte*, *Stoņs*, *Ladze*, *Kaze*, *Juze*; *Vala*, *Toņa*, *Reņa*, *Moņa*, *Staze*, *Stase*?

6. Kaidi latgalīšu vuordi teik daudzynuoti myusu dzīsmēs, kaidi – tautys dzīsmēs? Dzīdim *Lobs bej' puika..*, a kaidis ir tuo „lobuo puikys” vuords?

7. Atmini meikli: *Kai sauc mežā, tai i sātā.*

Vuicomēs vuordu lūceišonu!

	Vuordu <i>Juoņs</i> lūka itai:		Vuordu <i>saimē</i> lūka itai:	
	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis
N. kas?	Juoņs	Juoni	saimē	saimis
G. kuo?	Juoņa	Juoņu	saimis	saimu
D. kam?	Juoņam	Juoņim	saimēi	saimem
A. kū?	Juoni	Juoņus	saimi	saimis
I. ar kū?	Juoni	ar Juoņim	ar saimi	ar saimem
L. kur?	Juonī	Juoņūs	saimē	saimēs
V. –	Juoņ!	Juoni!	saimē!	saimis!

8. Roksti personu vuordus vīnskaitļa dativā.

P a r a u g s: Juoņs – Juoņam,

Beņs – ..., Stoņs – ..., Boņs – ..., Boļs – ...;

Oņte – Oņtei, Ladze – ..., Kaze – ..., Juze – .

9. Roksti personu vuordus vīnskaitļa genitivā.

Paraugi: *Vala – Valis,*

Toņa – ..., Reņa – ..., Staze – ..., Stase – ..., Mone – ...

10. Sasadolit grupuos pa četri. Īsadūmojit, ka jius sātā stuostot par kaidu nūtykumu. Veidojit sovu stuostu kai eisu ludzeņu. Lītojit personu vuordus dažaiduos lūcejumu formuos.

Vuicomēs vuorda *dūt* lūceišonu!

Vuordu <i>dūt</i> lūka itai. Lūceišonu paguotnē saleidzinoj ar latvišu literarū volūdu. Latgališim te ir izgluobota senejuo <i>e</i> -lūceišona.					
	Personu vīt-nīkvuordi	Tagadne	Paguotne		Nuokūtne
			latg.	latv. lit. vol.	
1.	es	dūdu	devu	devu	dūšu
2.	tu	dūd	devi	devi	dūsi
3.	jis, jei	dūd	deve	deva	dūs
1.	mes	dūdam	devem	devām	dūsīm
2.	jius	dūdat	devet	devāt	dūsit
3.	jī, juos	dūd	deve	deva	dūs

11. Lītoj pareizi darbeibys vuorda *dūt* paguotnis formys.

Bārnām vuordu ... sātys ļauds. Cyturēiz vuordu ... krysttāvs ar krystamuoti. Kod mes mozajai muosai ... vuordu *Anna*, dūmuojom vysa saime. Niule muosa soka: „Jius maņ lobu vuordu ..., taida nav nivīnai cytai meitinei klasē.”

Seņuok ļauds ... vuordus na tik cylvākim, a bīži i vītom, lūpim. Nazyn kaidu vuordu ... jaunajai īlai?

12. Daudzpunktu vītā lic teksta molā dūtūs vuordus.

Kotram ... ir vuords, cytam pat divi voiVuordu bārns daboj krysteibuos voi vītā, kur jū aizroksta. Vuordi mainuos leidza ar cylvāku

Mani sauc Juoņs, munu draugu – Jurs. Maņ vēl ir ... Anna i bruoļs Andris, jī ir par mani jaunuoki. Jī grib, kab es jūs ... jimtu leidza. Juram nav ni bruoļu, ni muosu, jam nav ar kū ni skrītis, ni spēlētis. Jura saime ... brauc da myusu iz Juoņa dīnys.

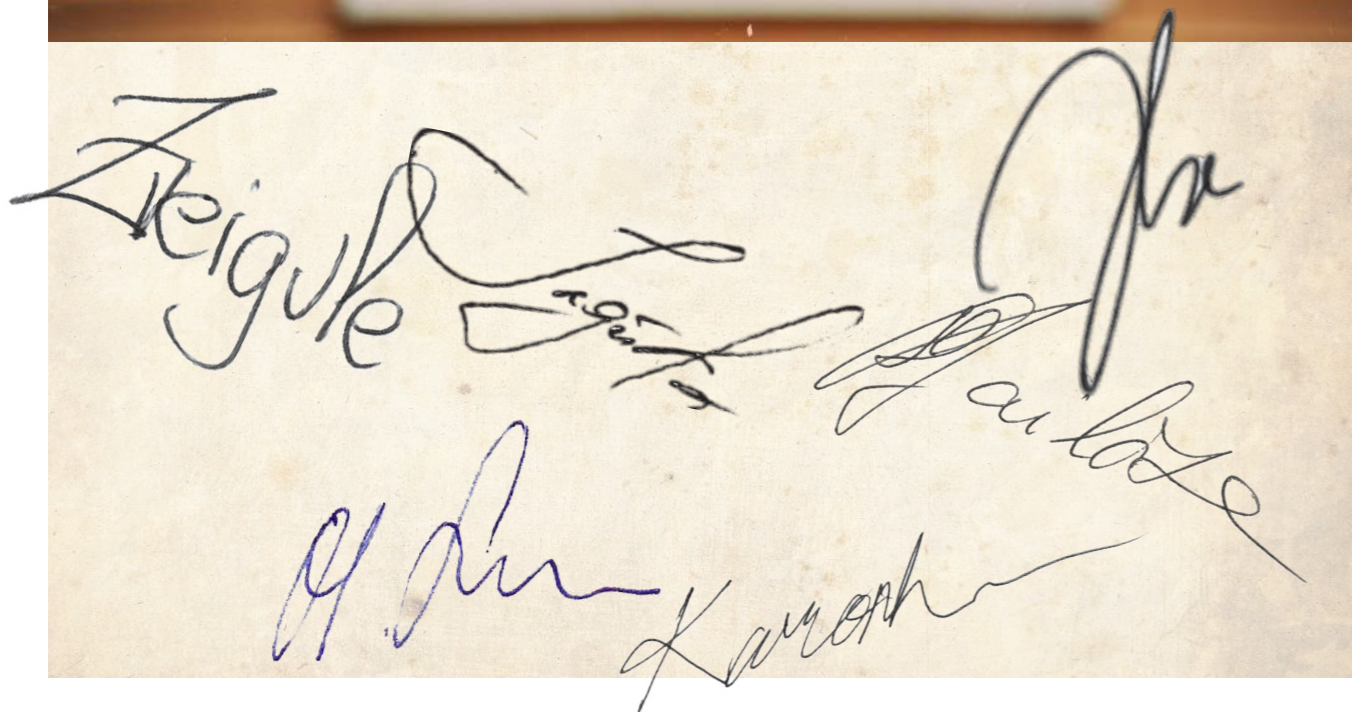
Munys mamys vuords ir Īva, a tāvu sauc par Jezupu. Reigys ... jū sauc par Jāzepu, tūlaik tāvs ... , ka otkon tics puorkristeits.

Ceļa ūtrā pusē dzeivoj ... Ignats ar babu Agatu. Jī paleidz mums, mes paleidzim jim. Vēļ vacajā sātā dzeivoj ... dzeds ar babu, jī ir jau pavysam vaci. Es cīši... sovu babeņu i dzedeņu.

cylvākam
treis
paaudzem
muosa
vysur
vysod
rodi
smejās
dzeds
nūzeime
tētis
mīloju

1. Parkū kotram cylvākam ir sovs vuords?
2. Kai mainuos cylvāku vuordi?
3. Kaidus vuordus bārnim lik tagad?
4. Cik cylvāku dzeivoj Juoņa saimē? Nūsauc vysus.
5. Cik lela ir Jura saime?
6. Pastuosti, cik lela ir tova saime i kaidi vuordi ir tovim sātys ļaudim.
7. Kaidus latgališu vuordus tu dzierdi sovā apleicinē?
8. Kaidus vuordus lik bārnim cytur Latvejā?
9. Pastuosti, kuri senejī i kuri jaunī vuordi tev pateik. Parkū?
10. Kū nūzeimōj tovs vuords? Kurs izdūmuoja, ka tevi sauks taišni itai? Kai tev pateik tovs vuords? Kai vēl tevi sauc sātā, školā voi kaimiņūs?

1. Voi ciļšu laikūs latgalim jau beja uzvuordi?
2. Kai ir cālušīs uzvuordi?
3. Voi uzvuords var paruodeit cylvāka tauteibu? Kai tys ir?
4. Voi latgalīšu uzvuordi atsašķir nu cytu latvīšu uzvuordu?
5. Kas ir rakstureigs latgalīšu uzvuordim?

5. MYUSU UZVUORDI

kūzuls
bondars
byumaņs
maut
skraucs

saucs
stolers
syltuos zemis
uzvuords

1. Izlosi stuņdis tematu i teksta viersrokstu! Kai tu dūmoj, par kū itamā stuņdē runuosim? Kū jaunu īsavuiceisim?
2. Losi tekstu! Kai saprūti izcaltūs vuordus?

Muni Strodi

Vysai myusu saimei ir vīns kūpeigs vuords – mes asam Strodi. Nā, na tī strodi, kas pavasar salidoj nu syltūs zemu, a taidi, kas dzeivoj te vysu laiku! Strods ir myusu uzvuords.

Myusu uzvuords ir nu dzeda Ignata. Dzeds soka, ka tai saukuši jau juo tāvu i vacūtāvu, i dzedenš Odums maun ar golvu. Tys zeimoj, ka myusu uzvuords ir cīši vacs.

Dzedenš Odums pastuosteja, kai radīs myusu uzvuords. Suokumā Strodi bejuse tik taida pasaukšona. Kab daudzūs Juoņu, Ignatu, Ontonu, Aļuzu najaukt ar cytim Juonim, Ignatim i tai tuoļuok, kaimini tys tam dalykuši vēl kaidu naviņ vuordu.

Myusu saimis uzvuords ir putna nūsaukums. Ap vacvacuo-tāva sātu vysod bejs daudz strodu. Vēļ puika byudams, vacaistāvs Ignats jim taisejs kūzulus. Tai nu Strodu Oduma celiš Strodu Ignats.

Strodu Ignata dālu – myusu tēti Jezupu – vysur raksteja itai:

Jezups Strods. Vāluok: Jāzeps Strods. I ar mani tys pats – sauc par Juoni, a roksta – Jānis Strods. Deļtuo, ka dokumentus mes rokstom latvīšu literarajā volūdā.

Daudz latgalīšu pi uzvuorda tykuši taipat kai myusu dzymta – nu apleicejuo pasauļa: *Dzeņs, Babris, Caune, Začs, Vuovers, Žogota, Vonogs, Vylcāns, Voguls.*

Uzvuordūs ir daudzu senejūs omotu nūsaukumu – *Patmaļņiks, Bucinīks, Mucinīks, Byumaņs, Skraucs, Saucs, Stolars, Bondars, Kušners.*

Latgolā ir daudz vysaidu uzvuordu, kas atguojuši caur cytom volūdom: pūļu, boltkrīvu voi krīvu (*Stafeckis, Naidjonoks, Ivanovs*), vuocu (*Byumaņs, Meļders*), leitovīšu (*Baļuls, Misjūns*), suomugru (*Unda, Poikāns*). Cyti – caur cytu nūvodu latvīšim (*Kalniņš, Birznieks*). Uzvuordi ir „runeigi” – jī var daudz pastusteit par viesturi i daudz kū cytu.

3. Kaidus vēļ uzvuordus vari nūsaukt?

4. Kaidi uzvuordi rakstureigi tikai Latgolā?

5. Nūsauc omotus, kur juovalk formys tārps. Parkū tai ir juodora?

6. Latgalīšu uzvuordim ir rakstureigs pīdieklis *-ān-*, daudzi myusu uzvuordi beidzās ar *-āns*. Kuru školānu uzvuordi tovā klasē beidzās ar *-āns*? Kuru školuotuoju uzvuordi beidzās ar *-āns, -āna, -āne*? Kaidus uzvuordus, kas beidzās ar *-āns*, zini vēļ?

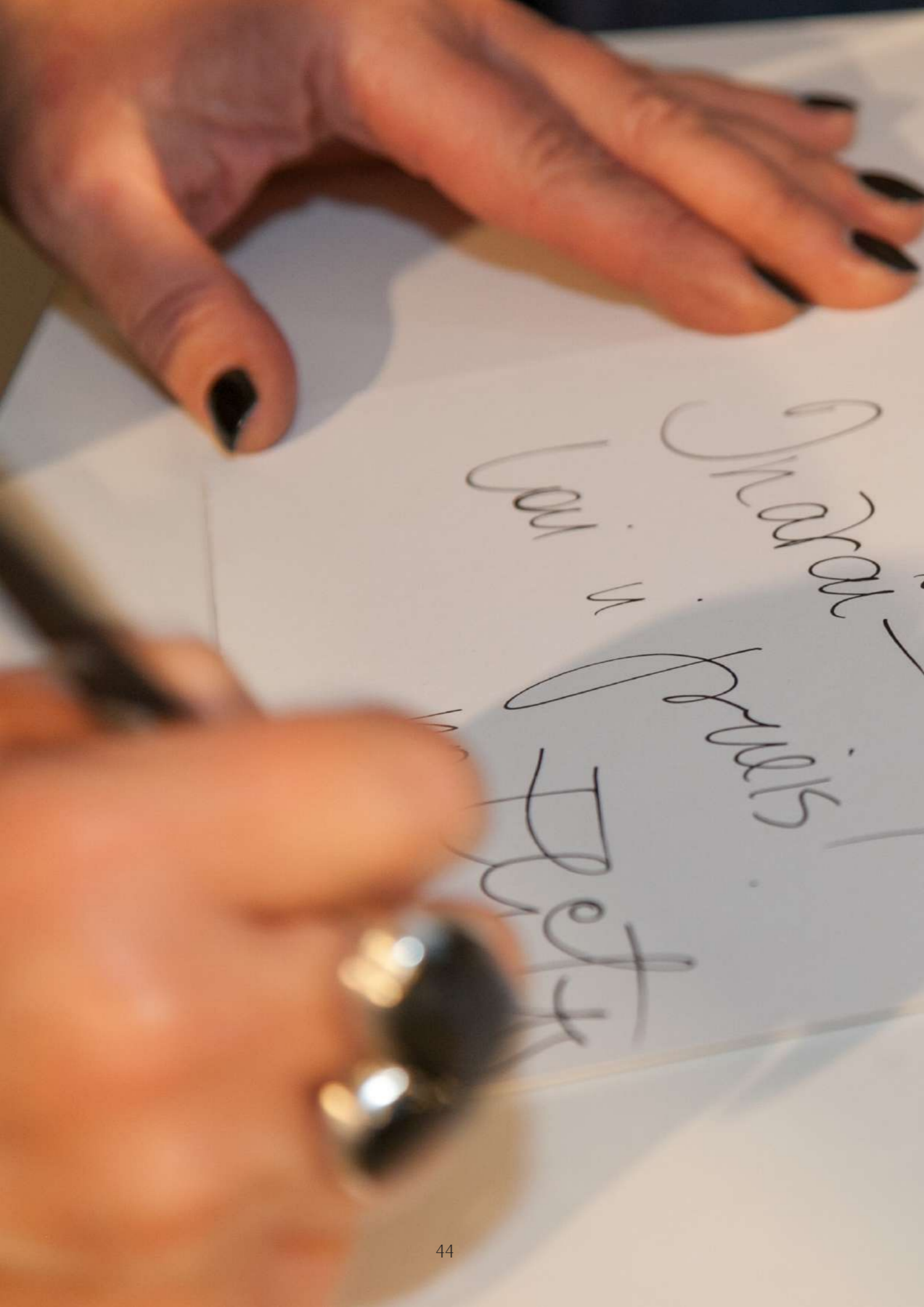
7. Kaidus uzvuordus, kas beidzās ar *-nīks, -(i)nīks, zini*?

8. Kai ir rodušis *Vylkastis, Začesti, Ločmeli, Luočkuoji, Kūkuoji, Muktupuovuli, Sylagaili, Turkopuli*?

9. Īsadūmoj, ka esi senejūs laiku rakstveds. Izdūmoj desmit uzvuordu, kaidus tu īsaceitu sovim zemņikim. Pastuosti, parkū dūtu taišni taidus.

10. Vuordu lūceišonu saleidzynojit ar latvīšu literarū volūdu. Raksteisim vuordus pareizi kai latgaliski, tai latvīšu literarajā volūdā!

	latg. <i>dzedeņš</i>	latv. lit. vol. <i>vectētiņš</i>	latg. <i>babeņa</i>	latv. lit. vol. <i>vecmāmiņa</i>
	Vīnskaitlis		Vīnskaitlis	
N. kas?	dzedeņš	vectētiņš	babeņa	vecmāmiņa
G. kuo?	dzedeņa	vectētiņa	babenis	vecmāmiņas
D. kam?	dzedeņam	vectētiņam	babeņai	vecmāmiņai
A. kū?	dzedeņu	vectētiņu	babeņu	vecmāmiņu
I. ar kū?	ar dzedeņu	ar vectētiņu	ar babeņu	ar vecmāmiņu
L. kur?	dzedeņā	vectētiņā	babeņā	vecmāmiņā
V.–	dzedeņ!	vectētiņ!	babeņ!	vecmāmiņ!
	Daudzskaitlis		Daudzskaitlis	
N. kas?	dzedeni	vectētiņi	babenis	vecmāmiņas
G. kuo?	dzedeņu	vectētiņu	babeņu	vecmāmiņu
D. kam?	dzedeniņim	vectētiņiem	babeņom	vecmāmiņām
A. kū?	dzedeņus	vectētiņus	babenis	vecmāmiņas
I. ar kū?	ar dzedeniņim	ar vectētiņiem	ar babeņom	ar vecmāmiņām
L. kur?	dzedeņūs	vectētiņos	babeņuos	vecmāmiņās
V.–	dzedeni!	vectētiņi!	babenis!	vecmāmiņas!

6. KAI TEVI SAUC?

Izpietis dorbs par personu vuordim

A. Pajem vīnu tematu (*vari struoduot individuali voi puorī*).

1. Myusu školys bārnu vuordi.
2. Myusu školys bārnu uzvuordi.
3. Vuordi munā saimē i rodūs.
4. Vacūs ļaužu vuordi munā apleicīnē.

Tematus var papyldynuot.

B. Kū i kai dareit?

1. Savuoc 20–30 personu vuordu.
2. Kotru vuordu pīroksti iz sovys lopys ar skaidruojumu, kū vuords nūzeimoj. Varbyut tū zyna i pasoka pats izvaicuotais? Vari dūt i sovu savuoktūs vuordu skaidruojumu. Pīroksti, kaidus vuorda variantus vēļ lītoj.
3. Sakuortoj savuoktū alfabeta seceibā, sataisi vuordu (uzvuordu) sarokstu.
4. Izveidoj kartoteku, pīroktūt, cik ir vīnaidu vuordu i kod kuram ir vuorda dīna.
5. Izpietej, kuru vuordu vairuok, kuru mozuok. Nūskaidroj bīžuok dūtūs vuordus (Cik i kurī tī ir.)
4. Izdūmoj teikumus, lai vysu vuordi suoktūs ar vīnu burtu, pīmāram, *Anna ar Alisi augustā atnese avišys.*

Paraugi kartotekai

Madara – nu pučis
madarys
9. augusts
3 taidi vuordi
Sauc ari par *Madareņu,*
Madeiti.

Ceirulš – nu vuorda
ceirulš

Teirumnīks – nu vuorda
teirums

C. Izdūmoj, kai pastuosteisi klasis bīdrim par padareitū. (Var salikt tabulā, prezentacejā, plakatā, taiseit uzvuordu meikli ar zemiejumim.)

SĀTA I SAIME

ITAMĀ NŪDAĻĀ

- laseisi i stuosteisi par sātu i saimi agruok i tagad,
- īpazeisi dzymtys tālu,
- lūceisi darbeibys vuordus i litvuordus,
- izstruoduosi rodūšu darbu par sovu saimi,
- klauseisīs īrokstus par sātu i saimi.

7. SĀTA AGRUOK, SĀTA TAGAD

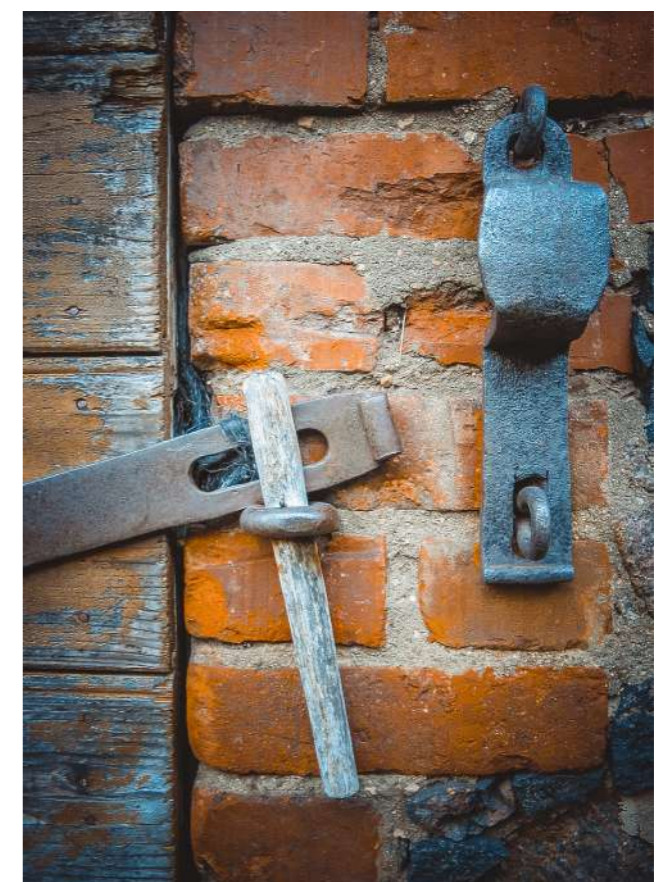
1. Kur dzeivoj cylvāki?
2. Kaiduos vītuos dzeivoj ļauds Latvejā? Parkū vīnus sauc par piļsietnīkim, cytus – par laucinīkim?
3. Nūskaidrojīt klasē, kai parosti sauc cylvāku piec dzeivis vītys.
4. Kai atsašķir piļsietnīku i laucinīku dzeivis vīta?
5. Kaidi kuormi ir laukūs?
6. Kur laukūs tur lūpus?
7. Kur mozgojās laukūs i kur – piļsātā?
8. Nu kurīnis jam iudini laucinīki, nu kurīnis – piļsietnīki?
9. Kur dzeivoj kačs, kur suņs, kur kāmeits?
10. Nūsaklausī latvīšu tautys dzīsmi „Skaista mana tēva sēta” i pasoki, kaidis sātys skaistums tamā teik slavynuots.

masteits
kuormi
reja
siņcis
dzeraune
suods

teikt
svuoti
parāds
ceglis
stateit

Zynu, zynu bruoļa sātu,
Navajaga voduotuoja:
Vuortūs stuov ūzuleņš
Masteitim zarenim,
Strodi dzīd viersyunē,
Laksteigolys pazarēs. [L. t. dz.]

Apsaver attālus i pastuosti, kū redzi.
Voi myusu dīnuos tai var dareit? Atbiļdi pamatoj.

L

1. Izlosi tekstu i atbildi iz vaicuojumumu! Kurus izcaltūs vuordus zini, kuri ir pasveši?

Mes dzeivojam laukūs, natuoli nu piļsātys. Mums ir lela saimisteiba – asam zemņiki. Tagad dzeivojam divejuos sātuos. Jaunajā dzeivoj myusu saime – tēte ar mamu i mes – treis bārni. Vacajā sātā dzeivoj dzeds ar babu i vēļ dzeda tāvs ar muoti. Myusu sātys ir iz kaļneņa. Lejā, teiruma golā, ir pļaveņa Apaleite. Tī tak upeite Kruoceite.

Myusu kaļneņu sauc par Viejini. Cikom nabeja sastateiti kūki, vieji te pyute nu vysu pušu. Jaunū sātu dzeds ar tēti cēle vēļ deveņdasmytajūs godūs. Jī ar mamu tikū beja apsaprecējušis.

Myusu sāta ir nu sorkonūs ceglu. Aiz juos ir suods. Breineigs skots, ka pavasarī vyss sazīd! Tuoļuok ir teirumi i pļovys.

Zam sātys ir garaža i pogrobs, augšā – dzeivojamuos ustobys. Pirmajā stuovā ir priķšnoms, vyrtuve, gūda ustoba, tētis i mamys ustoba, i vēļ vīna ustoba, kur kamins, plaukti ar gruomotom, dators. Te ir ari duša i tualete.

Ūtrajā stuovā ir myusu ustobys – kotram sova. Augšā skrīnam pa trepem. Sovu ustobu slauku i mozgoju pats. Tāvs soka – puišim juomuok vysu dorbi. Bruoļs ar muosu ari vuicuos turēt kuorteibā sovys lītys. Ka naaizamierst...

Nu ūtruo stuova var redzēt vysu apleicīni – teirumus, mežu i pļovys. Vītom storp kūkim radzama myusu Kruoceite i ceļš, pa kurū dūdamēs iz školu. Maņ pateik laukūs. Draugs dzeivoj piļsātys dzeivūklī. Tī daudz kas ir cytaižuok.

R

2. Pastuosti, kaidā sātā dzeivoj Juoņs.

3. Kū var redzēt nu Juoņa ustobys?

4. Puorrunojit ar klasis bīdrim, kaidā sātā jius kotrys dzeivojat, kas ir jiusu ustobuos.

5. Padūmojit, par kū varātu byut stuosteits tuoļuok.

Dzeda i babys sātā ir divejis lelys ustobys. Vēļ tī ir **siņcis**. Cytur Latgolā siņcis sauc par **kuleņu** voi **nomu**. Itei sātā nav jauna – nazkod jū cēle tāva dzeds Odums, vēļ **puisī byudams**. Jam nivīns dorbs **nakryta nu rūku**. Tys beja tūlaik, kod Miglinīku **dzeraune dalejuos iz vīnsātu**.

Oduma tāva Onupra ustoba bejuse tik vaca, ka juos iz jaunū vītu vest nav gribiejuši. Puorvaduši klāvu, klieti i naseņ cierstū pierti. Tagad pierts ir pi upeitis. **Rejis** Strodim nav bejs, kiuluši pi kaimiņu. Oku rokuši olūtainā vītā.

Kod bejuse **saciersta** jaunuo sātā i izlykts dzaltons cysu jumts, tāva dzeds Odums **braucs svuotūs** da kaimiņu Teklis. Jai nivīns dorbs nav bejs par gryutu, i tētis dzedeņš Odums bejs **zalta rūkom**.

Šūvosor tēte ar dzjadzi Augustu okā īlaide syukni i īroka caurulis leidz dzeda ustobai. Niule iudiņš pats atskrīn, koč sātā iz kolna. Baba teic sovus dālus, ka jim ir **golva iz placu**. Andris runoj babenai pretim – golva asūte vysim cylvākim i pat lūpenim, a baba ar dzedu tik smejās.

6. Pastuosti, kai tu saprūti itūs teicīņus:

daleitis iz vīnsātu

cierst sātu

byut (dzeivuoit) puisī

braukt svuotūs

zalta rūkys

golva iz placu

nakrist nu rūku

Vuicomēs darbeibys vuordu lūceišonu!

Vuordus <i>vest</i> , <i>ceļt</i> lūka itai. Leidzeigi kai <i>vest</i> lūka vuordu <i>nest</i> , leidzeigi kai <i>ceļt</i> – <i>smelt</i> .							
	Personu v-vuordi	Tagadne		Paguotne		Nuokūtne	
1.	es	vadu	ceļu	vežu	cieļu	vessu	ceļšu
2.	tu	ved	ceļ	vedi	cieli	vessi	ceļsi
3.	jis, jei	vad	ceļ	vede	cēle	vess	ceļs
1.	mes	vadam	ceļam	vedem	cēlem	vessim	ceļsim
2.	jūs	vadat	ceļat	vedet	cēlet	vessit	ceļsit
3.	jī, juos	vad	ceļ	vede	cēle	vess	ceļs

7. Īroksti teikumūs pīmāruotys personu formys.

Vacū sātu nazkod ... (pag. nu *ceļt*) vēļ dzeda tāvs Odums. Tik juos Strodu saime iz jaunū vītu ... (pag. nu *navest*). Kaimini vaicuojuši: „Odum, parkū tu ... (tag. nu *navest*) ustobys?” Odums atsacejs: „... (nuok. nu *puorvest*) tik klāvu i kļieti, ustobu sagrīzsim molkā.” Tai i padarejuši.

Īgaumej! Īpašēibys i cytus lūkomūs vuordus lūceišonā pīskaņoj lītvuordim.

Vuicomēs lūkomūs vuordu lūceišonu!

	Vuordu savīnuojumu <i>sova sāta</i> lūka itai:		Vuordu savīnuojumus <i>lobs iudiņs</i> i <i>soltys siņcis</i> lūka itai:	
	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis
N. kas?	sova sāta	sovys sātys	lobs iudiņs	soltys siņcis
G. kuo?	sovys sātys	sovu sātu	loba iudiņa	soltu siņču
D. kam?	sovai sātai	sovom sātom	lobam iudiņam	soltom siņcem
A. kū?	sovu sātu	sovys sātys	lobu iudini	soltys siņcis
I. ar kū?	ar sovu sātu	ar sovom sātom	ar lobu iudini	ar soltom siņcem
L. kur?	sovā sāta	sovuos sātuos	lobā iudinī	soltuos siņcēs
V. –!	sova sāta!	sovys sātys!	iudiņ!	siņcis!

8. Lūki vuordu savīnuojumus *moza ustoba*, *dzaltons jumts*, *teira oka*, *vāss iudiņs*, *gluda greida*, *skaista vīta*, *solts rudiņs*.

9. Atbīldi iz vaicuojumu pylnim teikumim, vuordus voi vuordu savīnuojumus, kas īkovuos, līkūt īdereigā lūcejumā.

Nu kurīnis Strodu saime jam gordū iudini? (Nu oka) Kur Juoņa tāvs Jezups ar sovu bruoli Augustu īlaide syukni? (Oka) Niule iudiņs pats skrīn pret (kolns). Kam par itū prīcys vysvairuok? (Baba Agata) Kū jei teic par (taids lobs dorbs)? Baba teic (sovi dāli). Kam dorbs nakreit nu rūku? (Juoņa tāvs Jezups, Juoņa dzjadze Augusts, Juoņa baba Agata, Juoņa dzeds Ignats, Juoņa mama Īva, Juoņa muosa Anna, Juoņs)

Īgaumej! Leidzskanus *l* i *n* rokstūt nameikstynoj, kod aiz jūs ir *i*, *ī*, *e*, *ē*, *ie*, *ei*. Tys ir atšķireigi nu latvīšu literaruos volūdys.

Saleidzinoj!

Lūcejums	latgaliski	latv. lit. vol.
vsk. akuzatīvā	mozeņu bruoli, Juoni	maziņu brāli, Jāni
dsk. nominatīvā	mozeni bruoli, divi Juoni	maziņi brāļi, divi Jāņi
dsk. datīvā	mozenim bruolim, divim Juonim	maziņiem brāļiem, diviem Jāņiem

10. Īkovoos dūtūs vuordus roksti nūruodeitajā lūcejuma formā.

Vīnskaitļa akuzatīvā:

Nest (*iudiņs*), jimt (*kaplis*), dzeit paceli svešū (*suņs*), jimt rūkā (*zeimuļs*).

Daudzskaitļa nominatīvā:

Diveji (*bruols*), raibi (*dzeņs*), sirdeigi (*suņs*), leli (*sūls*), sorkoni (*uobeļs*).

11. Itūs pošus vuordu savīnuojumus pīroksti pareizi daudzskaitļa datīvā. Saleidzinoj ar sūla bīdra raksteitū.

12. Kur tu dzeivoj: sātā voi dzeivūklī? Pastuosti par savu sātu/ dzeivūkli.

a. Kas cēle tovu sātu?	a. Kaidā ākā ir tovs dzeivūklis?
b. Kod calta tova sāta?	b. Cik stuovu i dzeivūkļu ir tovē muojā?
c. Voi tovē sātā ir pierts, klāvs, pogrobs?	c. Kurā stuovā tu dzeivoj?
d. Nu kaida materiala taiseita tova sāta?	d. Nu kaida materiala calta tova muoja?
e. Kaidš jai jumts?	e. Tovam dzeivūklam ir balkons voi lodžeja?
f. Kur jiusu ir oka?	f. Kur tu dzeivoj vosorā?

8. KAS MUNĀ USTOBĀ

vacais gols
jaunais gols
Dīva kokts
obruozs

ceplis
puorts
čyts
jerums

1. Cik ustobu lauku sātuos beja seņuok?
2. Cik ustobu ir tagad?
3. Kas kūpeigs i kas atšķireigs ir piļsātys i lauku sātys ustobai?
4. Kam dūmuotys siņcis?
5. Voi piļsātys ākuos ir siņcis? Kur vacuos lītys salīk piļsietnīki?
6. Kaidis mebeļs i lītys atsarūn školāna ustobā?

1. Izlosi tekstu i atbīldi iz vaicuojumū!

Vyrtuve mums ir lela. Draugam Juram juo piļsātys dzeivūklī – mozeņa. Myusu saimei tī nabyutu kur apsaigrīzt. Tēte gribēja, lai vyrtuvē byutu elektriskuo plita, trauku mozgojamuo mašyna, vysaidi aparati – kab mamai mozuok jimšonus ap traukim i ēst taiseišonu. Jai taipat daudz dorba. Trauku skaps stuov vyrtuvē. Kai mama soka – vyss pa rūkai. Te ir golds i seši krāsli. Vysim gona vītys paēst.

Mamys i tētis ustobā ir driebu skaps, plota gulta, mozī ska-peiši, spīgeļs i vēļ šys tys.

Lelajā ustobā ir televizors, lelais golds, krāsli, divans. Pi sī-nys ir divejis gleznys ar skaistim dobys skotim.

Myusu sātā ir daudz puču – leidakys aste, Alpu vijūleitis, treju kruosu Zīmyssvātku kaktusi, voska puče, begoneja i vēļ cytys. Es na vysys i zynu. Muosa paleidz aplaisteit pučis. Tēte smeļās, ka jam vajag vēļ vīnys pučis – naudys kūka, lai var saimi pabaruot. Ka itū dzierd babeņa, jei syrduos iz tētis i soka: „Na-dzeņ Dīva mežā!”

Myusu ustobuos ir vyss, kas vajadzeigs. Kotram sovs ska-peits drēbem, gulta, plaukts gruomotom, rokstomgolds i krāsli. Maņ ir sovs dators. Bruoļam ar muosu ir daudz maņteņu, ar kū spēlētīs. Bruoļam vairuok pateik mašynys, a muoseņa spieleļās ar lelem.

2. Kai tu saprūti babys vuordus „Nadzeņ Dīva mežā!”? Pastuosti.

3. Kas vacajā sātā varātu byut cytaižuok nakai pi Juoņa jaunajā? Padūmoj i pasoki, parkū tai dūmoj.

Vacuo sāta ir iz diveju голу – vacuo i jaunuo. Tī dzeivoj dzeds ar babu. Pi jūs bīži palik mozais bruoļs Andris. Kod tāvs ar muoti ir dorbā, bruoļa dasaver dzeds ar babu.

Jaunuo gola ustobuos ir gaišs, lūgi izciersti leli. Iz palūdžu babeņa audzej pučis. Zīmā juos lapnums ir Jezupa puče. Tai pi myusu sauc ustobys lilejis. Iz cytys palūdzis zīd jerums. Babys ustobā ir Dīva kokts ar obruožim.

Vacuo gola ceplī capam maizi, pi čiteņa syldomēs. Rudīņa vāsajuos dīnuos i zīmā kuopam pasasiļdeit iz cepla. Tūlaik obejis babys mums stuosta puosokys voi padzīd kaidu dzīsmeiti, a dzedeni pīmiņ sovu raibū dzeivi.

Maņ pateik sastdīnis i svātdīnis, kod vysa saime asam kūpā. Tūlaik mes īmam iz vacū sātu voi baba ar dzedu īt da myusu. Vysod ir kaidi gordumi sataiseiti. Varim pasēdēt kūpā pi saimis golda voi pogolmā.

4. Parkū Juoņa saimei ir divejis sātys?

5. Kod calta vacuo sāta, kod – jaunuo?

6. Voi tovā apleicīnē kaida saime ari dzeivoj iz diveju sātu? Parkū?

7. Parkū vacajā sātā ir diveji goli?

8. Kas dzeivoj jaunajā sātā, kas – vacajā?

9. Kai izaver bārnu ustobuos?

10. Kai izaver vacuos sātys vacajā i jaunajā golā?

11. Kaidys pučis ir Strodu sātā?

12. Parkū vacajā golā ir ceplis?

13. Parkū rudinī vysim Strodim tai pateik vacuos sātys vacais gols?

14. Saleidzinoj vacū i jaunū sātu – kai juos atsašķir?

15. Izzeimej Strodu sātu shematisku planu.

Vuicomēs darbeibys vuordu lūceišonu!

Vuordus <i>slauceit</i> , <i>kurynuot</i> lūka itai. Taipat kai <i>kurynuot</i> lūka vuordu <i>mozguot</i> .							
	Per- sonu v-vuor- di	Tagadne		Paguotne		Nuokūtne	
1.	es	slauku	kurynoju	slauceju	kurynuoju	slauceišu	kurynuošu
2.	tu	slauki	kurynoj	slauceji	kurynuoji	slauceisi	kurynuoisi
3.	jis, jei	slauka	kurynoj	slauceja	kurynuoja	slauceis	kurynuos
1.	mes	slaukom	kurynojam	slaucejom	kurynuojom	slauceisim	kurynuosim
2.	jius	slaukot	kurynojat	slaucejot	kurynuojot	slauceisit	kurynuosit
3.	jī, juos	slauka	kurynoj	slauceja	kurynuoja	slauceis	kurynuos

16. Īkovoos dūtūs darbeibys vuordus lītoj pareizā formā.

Tagadnē: Kod daīt sastdīne, ... (slauceit) i ... (mozguot) vysys ustobys. Sovu ustobu es ... (slauceit) i ... (mozguot) pats. Mama tik ... (damozguot).

Paguotnē: Baba naaizmierst pavaicuot: „Tu sovu ustobu jau ... (izslauceit)?” I maņ prīca jai atsasaukt: „Nui, babeņ, ... (slauceit) vakar i šudiņ ... (izslauceit).”

Nuokūtnē: Bruoļs vaicoj: „Mes sastdiņ cepli ... (kurynuot)?” I mama zyna, parkū jis tai vaicoj – kod jei ... (kurynuot) cepli, jei izcap na tik maizi, a i peirāgus voi buļcenis.

17. Voi zini itaidu teicīni: *Cepli, cepli, še tev kaula zūbs, dūd maņ dzelža zūbu?* Izvaicoj sovus sātys ļauds, kod tai tyka saceits i kas varātu byut dūmuots ar „dzelža zūbu”.

Vuicomēs vuordu savīnuojumu lūceišonu!

Vuordu savīnuojumu <i>sylys ceplis</i> lūka itai:			Vuordu savīnuojumus <i>jaunais gols, vacī kuormi</i> lūka itai:	
	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis
N. kas?	sylys ceplis	syli cepli	jaunais gols	vacī kuormi
G. kuo?	syлта cepla	syлtu ceplu	jaunuo gola	vacūs kuormu
D. kam?	syлtam ceplam	syлtim ceplim	jaunajam golam	vacajim kuormim
A. kū?	syлtu cepli	syлтus ceplūs	jaunū golu	vacūs kuormus
I. ar kū?	ar syлtu cepli	ar syлtim ceplim	ar jaunū golu	ar vacajim kuormim
L. kur?	syлтā ceplī	syлтūs ceplūs	jaunajā golā	vacajūs kuormūs
V. –	cepli!	cepli!	jaunais gol!	vacī kuormi!

18. Lūki vuordu savīnuojumu *solts ceplis, vacais gols, vacī myuri, seši krāsli, mozais skapeits*.

19. Lūki vuordu savīnuojumu *muola ceplis* i izdūmoj, ar kū itei lūceišona atsašķir nu īpriķšejūs. Lūki vuordu savīnuojumus *kaula zūbs, ašņa dasys, golda gols, trauku skaps, gruomotu plaukts, datora golds, leidakys aste*. Puorrunojit klasē.

20. Sadūmoj stuostēnu par tū, kas Strodu saimē varātu byut mainejīs piec desmit godu.

1. Kam sātā vajag golda?
2. Kur parosti stuov saimis golds?
3. Cik lels ir saimis golds?
4. Voi saimei vajag kūpeiga golda, kur vysi var tiktīs? Kai tys ir tovā sātā, kai kaimiņūs?
5. Nu kuo agruok taiseja goldus?
6. Kaidi trauki beja agruok, kaidi teik lītuoti tagad?
7. Iz kuo var sēdēt pi golda? Iz kuo sēdēja agruok, iz kuo sēd tagad?
8. Voi tovā sātā ir vīta, kur tu parosti siedī? Voi taida vīta ir cytim tovys saimis ļaudim?

9. PI SAIMIS GOLDA

beņčs	seits
Dīvs gaus! – Ar gausu!	kanopka
gosts	luova
vakariešona	

1. Losi tekstu i atbīldi iz vaicuojumim!

Myusu saimis kūpeiguos stuņdis suocās sastdīnē. Tūlaik tāvs kurynoņ pierti, a mama iz plitys vuorej voi ceplī cap kū navin gordu. Vacajā sātā tū dora baba Agata. Četri jī i mes pīci nu jaunos sātys – pabaruot na jūks. A ka vēļ gosti sabraukuši...

Lelū saimis goldu ar pīcu kluoj muna muosa Ane. Jei jau na moza – īt ūtrajā klasē. Muosa puorslauka blūdys, škeivus i cytus golda pīdarumus. Tūs jei salīk deļ kotra āduoja. Paprišku salīk škeivus, iz škeivu blūdys. Kluot nūlīk lizeikys, dakšenis i nažus. Keiseli voi čaju, kopeju, pīnu lejam krūzeitēs. Pi myusu ir daudz muola trauku, koč ir i cyti. Myusu saimei muola trauki pateik. Baba soka, ka jī taidi sylti i jimūs iedīņs gorduoks.

Golda lītom baba Agata zyna daudz nadzierdātu vuordu. Juos mama bejuse īpracāta nu Škaunis pusis i blūdu saukuse par *lātkom*. Sovaidus vuordus traukim i cytom sātys lītom zyna i dzeds, mozū škeiveiti jis sauc par *spodkeņu*. Daudz kas puorjimts caur muižom nu pūļu – soka tētis dzeds Odums, i baba jam dabolsoj. Maņ pateik klauseitīs par ļaužu dzeivi seņuok. Napazeistamūs vuordus pīrokstu burtneicā.

Kod vyss ir sakluots i sanasts, ap goldu sāstam vysa saime. Kai jau vacuos sātys saiminīks, maizi lauž dzeds Ignats. Baba Agata tik nūsoka: „Ka jau pa vacam, tod pa vacam!”, vysu puorkrysta i vielej: „Dīvs gaus!” Atsasaucam: „Ar gausu.” Saimis pušdīnis var suoktīs.

Pi golda sēdim iz stypra vacūs laiku sūla. Goldam gar mōlom ir beņči. Vēļ te ir treis mozī beņčiši, iz jūs mums pateik sēdēt i vērtīs čiteņa voi plitys gunī. Pi lūga, kur dzeda Oduma gulta, stuov kanopka. Baba Tekļa bīži guļ iz luovys pi cepļa, tī jai syltuoks. Siguldys rodi suokumā navarēja saprast, parkū vacuo baba taisuos īt gulēt iz pierti. Jī dūmuoja, ka luova ir tikai tī! Jūs piļsātys sātā nav ni cepļa, ni taidys cepļa luovys. Vēļ babai Tekļai ir juos pyura skreine, tī jei tur drēbis, dečus, a cytoreiz izceļ kū gordu deļ myusu.

2. Parkū Juons cīši gaida sastdīnis?
3. Kas kluoj Strodu saimis goldu?
4. Kai tys nūteik?
5. Parkū saimei ir daudz muola trauku? Kai blūdu zyna saukt baba?
6. Attālā var redzēt vysaidys vacys lītyš. Kū pazeisti? Kam kū lītoj? Pastuosti.
7. Kai suocās Strodu saimis pušdīnis vacajā sātā?
8. Iz kuo sēd saime?
9. Iz kuo pateik sēdēt bārnim?
10. Kur pateik pagulēt babai Tekļai?
11. Kū baba Tekļa tur skreinē?

Vuicomēs salykta vuordu lūceišonu!

	Vuordus <i>sastdīne, svātdīne</i> lūka vīnaiži:		Taipat lūka vuordu <i>pušdīnis</i> :
	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis	Daudzskaitlis
N. kas?	sastdīne	svātdīnis	pušdīnis
G. kuo?	sastdīnis	svātdīņu	pušdīņu
D. kam?	sastdīnei	svātdīnem	pušdīnem
A. kū?	sastdīni	svātdīnis	pušdīnis
I. ar kū?	ar sastdīni	ar svātdīnem	ar pušdīnem
L. kur?	sastdīnē	svātdīnēs	pušdīnēs
V. –	sastdīne!	svātdīnis!	pušdīnis!

Vuicomēs darbeibys vuorda *sēdēt* lūceišonu! Tagadnē latgališim ir saglobuota *i*-lūceišona, latvīšu literarajā volūdā ir cytaiži. 3. personys vītņīkvuordi latvīšu literarajā volūdā ir cyti. Saleidzynoj i obejis lūceišonys lītoj pareizi!

	Personu v-vuordi	Tagadne			Paguotne	Nuokūtne
		latg.	latv. lit. vol.			
1.	es	siežu	es	sēžu	siedieju	siediešu
2.	tu	siedi	tu	sēdi	siedieji	siediesi
3.	jis, jei	sēd	viņš, viņa	sēž	sēdēja	sēdēs
1.	mes	siedim	mēs	sēžam	sēdējom	sēdēsīm
2.	jūs	siedit	jūs	sēžat	sēdējot	sēdēsīt
3.	jī, juos	sēd	viņi, viņas	sēž	sēdēja	sēdēs

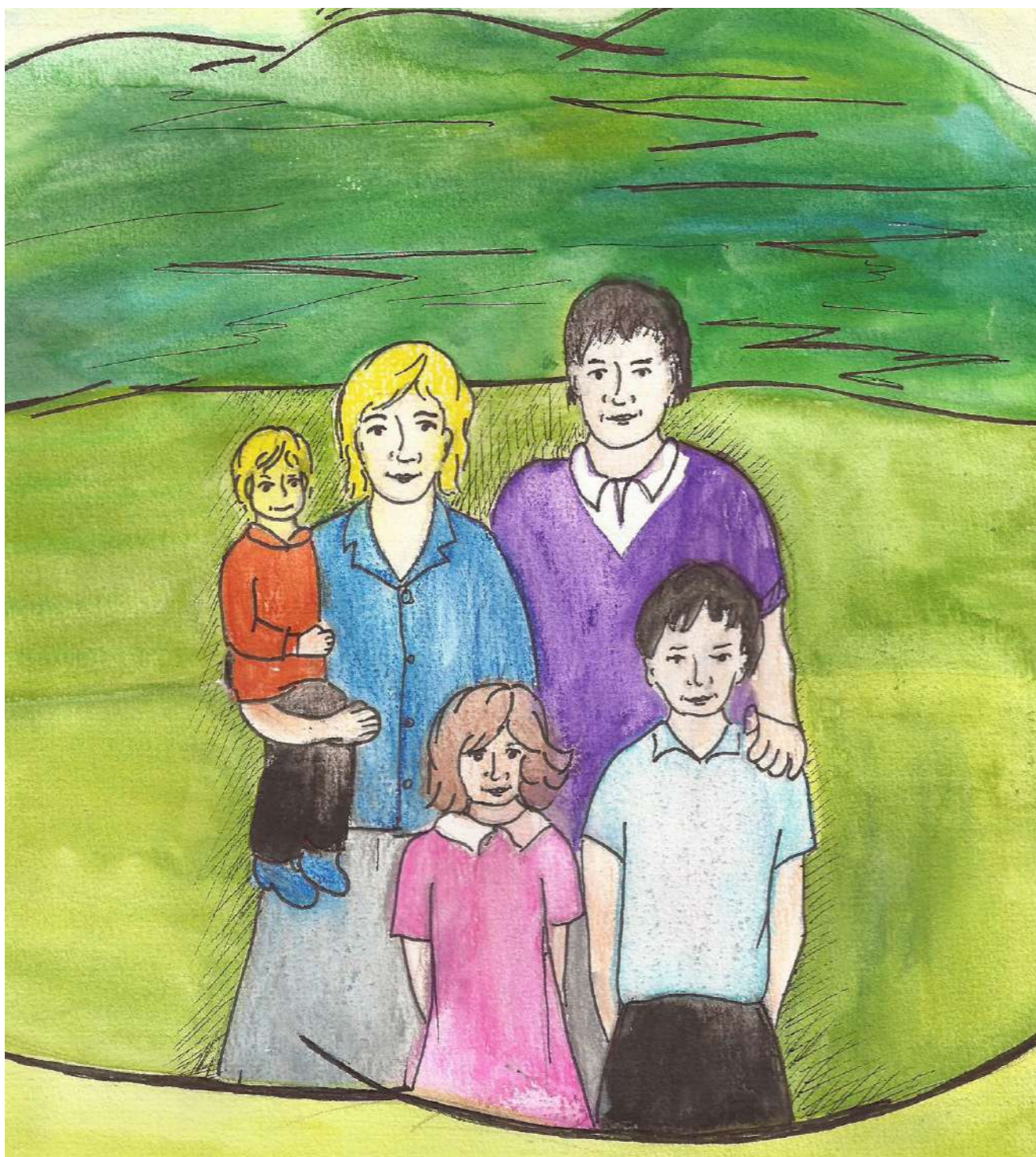
12. Īkovuos dūtūs vuordus lītoj pareizā formā. Atkuortojo iprīkšējuos stuņdēs vuiceitū.

Sastdīnēs mes vysod ... (kurynuot) pierti. Cikom tēte ... (nest) ... (iudiņš) deļ pierts, cyti ... (saime) ļauds kuortojo ustobys. Mama ar muosu doruos pa ... (jaunuo sāta), tūlaik īt paleigā tētis babai ar dzedu iz ... (vacais gols). Babeņa Agata ar dzedu ... (slauceit) i teirejās pa ... (vacuos sātys jaunais gols). Mes ar ... (bruoļs Andris) ... (izslauceit) sovu ustobu. Tūlaik īmam paleigā vysim, kurs ... (pasaukt).

Kod ... (dorbs) padareiti, ar bruoli paspielejam bumbu. Zīmā ... (veļt) ... (snīga veiri), taisom cītūkšņus. Kod ... (atbraukt) bruolāns Jurs, ustobā ... (nasēdēt) nicik. Pat gordūs ... (pušdīnis) nasagrib. ... (Izasēdēt) vokorā, kod vysi ... (byut) saguojuši nu pierts.

Taidys vakariešonys myusu ... (saime) izīt bīži. Parosti vysi ... (sēdēt) ... (vacuos sātys jaunais gols), kur ... (dzeivuot) dzeds Ignats ar babu. Lelī ... (sēdēt) ap ... (golds), mes, bārni, ... (dzeivuot) sovā vaļā. ... (Svātdīne) piec ... (pušdīnis) Jura saime brauc atpakaļ iz ... (Preili).

1. Kas ir saime?
2. Kas ir paaudze?
3. Kura ir leluokuo saime tovē apleicīnē?
4. Cik jamā ir cylvāku?
5. Kai tu dūmoj, kam ir juobyut, kab saime byutu stypra?
6. Cik lela ir tova saime?

10. MUNA SAIME

bruolāns
Juoņa dīna

L

1. Izlosi tekstu i atbīldi iz vaicuojumū!

Myusu saime na lela i na moza – divejis babys ar divejim dzedim, tāvs ar muoti i mes – treis bārni. Vēļ maņ ir draugs Jurs. Jis maņ ir kai ūtrys bruolš, koč i nav bruolš.

Es asmu Juoņs. Maņ ir muosa Anna i bruolš Andris. Jī obeji ir par mani jaunuoki. Anna jau īt školā, a Andris vēļ mozs. Jis ir kai dodzs, grib, kab vysur jū jimtu leidza.

Munam draugam Juram nav ni bruoļu, ni muosu. Vysu, kas gords, jis var ēst vīns pats – nikas ni ar vīnu nav juodola. I mozuokī bruoli ar muosom nav juosaver. Tik nazy voi tai ir labi. Juram nav ar kū ni skrītīs, ni spēlētīs. Jurs ir muns bruolāns. Juo tāvs Augusts ir muna tāva bruolš. Jura saime bīži brauc da myusu. Jī vysod sabrauc iz Juoņa dīnu.

Munys mamys vuords ir Īva, a tāva – Jezups. Reigys rodi jū sauc par Jāzepu. Tūlaik tāvs smejās, ka jū otkon ir puorkristejuši.

Vacajā sātā puori ceļam dzeivoj dzeds Ignats ar babu Agatu. Kūpā ar jim dzeivoj dzeda Ignata tāvs ar muoti. Odumam 88 godi, baba Tekļa ir jaunuoka – jai tik 80. Jī jau vaci. Koč baba Tekļa vysod soka: „Mes vēļ sprauni!”, i vīnim jim byutu gryuts. Mes jim paleidzim. I dzjadzis Augusta saime myus bīži apcīmoj.

Mamys tāvs Kazimers i muote Ilža dzeivoj Vuorkovā, tī jim

sova sāta. Da jūs bīži daskrīn mamys bruolš Andryvs, juo saime dzeivoj tīpat natuoli. Andryvs ir muna bruola Andra krysttāvs. Andryvam daudz dorba, jis atbrauc reši.

Es mīloju sovu babeņu Agatu. I jei mani taipat. A ar dzedeņu Ignatu mums sovys – puišu – dareišonys. Jis mani ir īvuicejs giut zivs, dreiši aizkūrt plitu voi gunkuri. Ar dzedu mes bīži īmam mokšoruotu.

2. Cik cylvāku ir Juoņa saimē? Cik paaudžu te dzeivoj kūpā?

3. Kai sauc Juoņa muosu i bruoli? Kū jī dora?

4. Ar kū Juoņš saleidzinoj sovu bruoli Andri? Parkū tai?

5. Paviertej, kas ir Juoņa draugam Juram i kuo jam nav. Kai ir lobuok?

6. Parkū Jura saime vysod atbrauc iz Juoņa dīnu?

7. Kod Juoņa tāvs skaita, ka jis ir puorkristeits?

8. Parkū Juoņa saime napaleidz Vuorkovys dzedam ar babu?

9. Kas paleidz itam Juoņa dzedam ar babu?

10. Kaidys puišu dareišonys ir Juoņam ar dzedu Ignatu?

Vuicomēs darbeibys vuordu *braukt*, *ēst* lūceišonu! Paguotnē obejim ir *e-* lūceišona.

Darbeibys vuordu <i>braukt</i> lūka itai:					Darbeibys vuorda <i>ēst</i> lūka itai:			
	Personu v-vuordi	Tagadne	Paguotne	Nuo-kūtne	Tag.	Pag.	Nuok.	
							latg.	latv. lit. vol.
1.	es	braucu	brauču	braukšu	ādu	iežu	iesšu	ēdišu
2.	tu	brauc	brauci	brauksi	ēd	iedi	iessi	ēdīsi
3.	jis, jei	brauc	brauce	brauks	ād	ēde	ēss	ēdīs
1.	mes	braucam	braucem	brauksim	ādam	ēdem	ēssim	ēdīsim
2.	jūs	braucat	braucet	brauksit	ādat	ēdet	ēssit	ēdīsīt
3.	jī, juos	brauc	brauce	brauks	ād	ēde	ēss	ēdīs

Īgaumej!

Kod darbeibys vuordus atvasynoj ar prīdieklīm, jūs lūceišona nasamaina. Sal.: *brauce – ībrauce, iežu – paiežu*.

11. Papyldynoj ar prīdieklīm vuorda *braukt* 1. personu:

– *es braucu – nū... , at... , aiz... , da... , puor... , na... .*

Izveidoj 3 teikumus ar jaunajom darbeibys vuorda formom.

Īgaumej! Darbeibys vuorda *ēst* lūceišonā ir padaudz atšķi-reibu nu latvišu literaruos volūdys. Voi īvāruoji, kaidys juos ir? Veritēs lūceišonys paraugā i saleidzinojīt vysu. Puorrunojīt klasē, kas atsašķir.

Saleidzinoj vēl reizi i pīroksti pareizuos latvišu literaruos volūdys formys pretim latgalīšu.

Īgaumej obeju izrunu i raksteibu!

latg.	latv. lit. vol.
iesšu	ēdišu
nesšu	
vesšu	
krisšu	
sisšu	
leisšu	

Vuicomēs vuordu savīnuojumu lūceišonu!

Vuordu savīnuojumu <i>gords iediņš</i> lūka itai:		
	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis
N. kas?	gords iediņš	gordi iedīni
G. kuo?	gorda iediņa	gordu iediņu
D. kam?	gordam iediņam	gordim iediņim
A. kū?	gordu iedīni	gordus iediņus
I. ar kū?	ar gordu iedīni	ar gordim iediņim
L. kur?	gordā iedīnī	gordūs iediņūs
V. –	iediņ!	iedīni!

12. Piec dūtuo parauga lūki vuordu savīnuojumus.
soldons dzierīņš, sirdeigs suņš, plots sūļš, lobs bruoļš

Īvāroj!

Lītvuordi, kas beidzās ar *-e*, kai *dzeive, saime, laime, muote, maize*, juorunoj ar plotu patskani *e*, na šauru, kai latvīšu literarajā volūdā. Izrunoj pareizi! Īsaklausī, kai itūs vuordus runoj tovi klasis bīdri, i vuicīs voi paloboj jūs.

👂 K

13. Nūsaklausit klasē dzīsmi „Dzeiveite, dzeive”! Paviertejit kūpā vuordu ar *-e* izrunu.

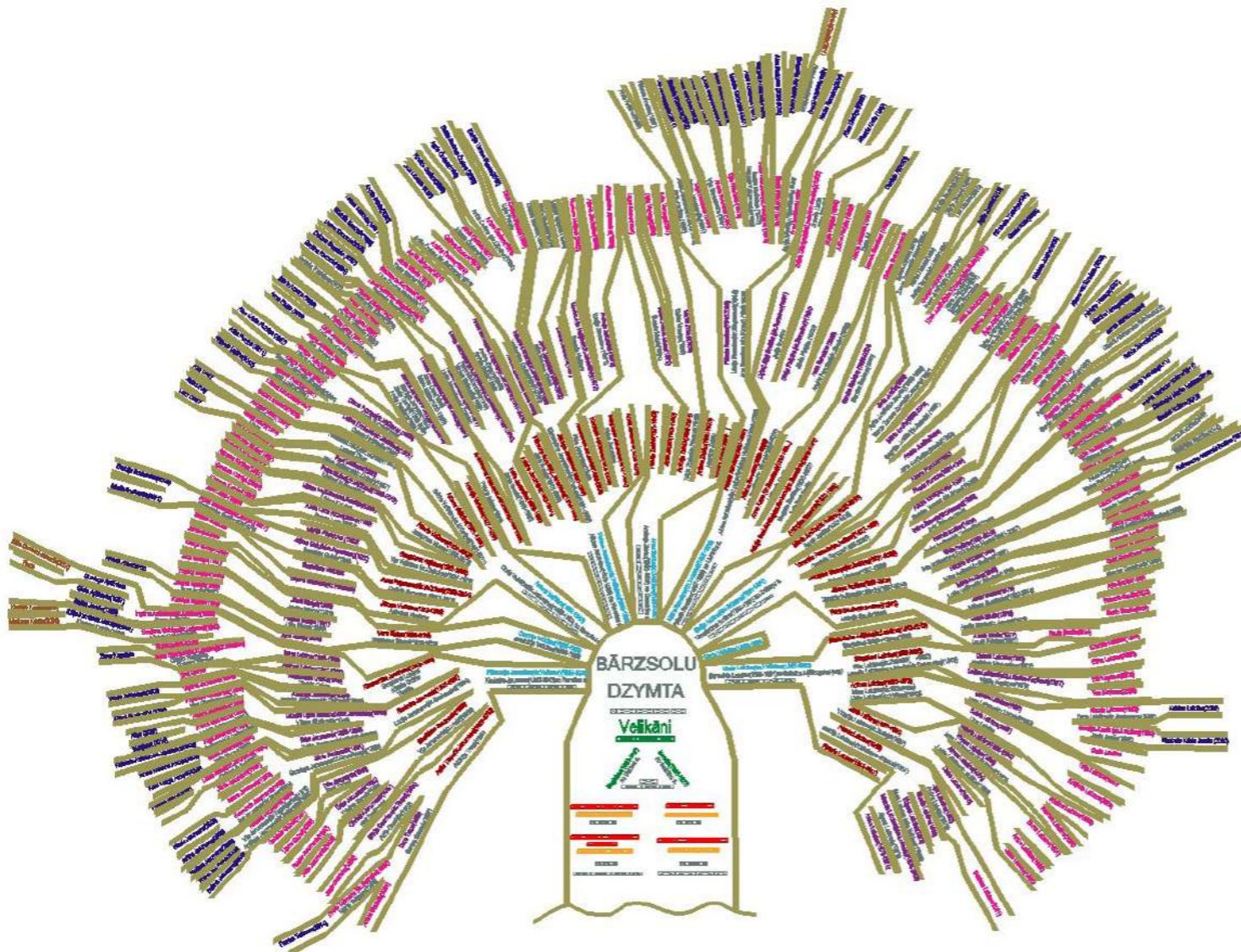
14. Dūtuos vuordu formys izrunoj pa treis reizis i īgaumej, kai byutu pareizi (ploti runojamais patskaņš ir īkruosuots tymss):

nešu – nese, vežu – vede; nasu – nes, vadu – ved; nesem – vedem.

11. DZYMŅTYS KŪKS

arhivs
cjoce
dzymta

1. Kas ir dzymta?
2. Ar kū dzymta atsašķir no saimis?
3. Kū tu zini par sovu dzymtu?
4. Voi dzimte ir tys pats, kas dzymta?
5. Kas ir dzymtys kūks?

1. Losi tekstu! Sagrupej vuordus i uzvuordus.

Myusu dzymta ir kupla, rodu ar uzvuordu *Strods* mums ir cīši daudz. Tik na vysi Latgolys Strodi ir myusu radinīki. Cytur Latvejā ir Stradi voi Strazdi, mes vysi rokstomēs kai Strodi.

Uzvuords Strods mums ir nu tāva pusis, a mamys dzymta it nu Dzeņu. Asam suokuši zeimēt divejus dzymtys kūkus. Par Strodim zinim vairuok, daudz kū pīmiņ i pastuosta dzeds Ignats, a vēļ vairuok dzedenš Odums. Par Dzenim zinim mozuok. Dzeņu dzymtys saknis skaidroj mamys muosa Emileja. Jei dzeivoj Reigā i bīži var pastruoduot arhivā.

Par tāva dzymtu zinim četruos paaudzēs. Munam tāvam ir treis bruoli i četrus muosys. Nu bruoļu vacuokais ir Augusts. Augustā dzyma, par Augustu jū i nūkristeja. Tūlaik pīdzyma muns tāvs Jezups, a Aigars ar Viktoru ir dveini. Zynu vysu tāva muosu vuordus: Irena, Mareja, Rita, Rūta.

Jaunuokuo tāva muosa Rūta ir muna krystamuote. Cjoce Mile ar veiru Ivaru dzeivoj Bolvūs. Vīnā Miglinīku večerynkā sasatyka Pūrmaļu Ivars ar myusu Rūtu i palyka kūpā. Pūrmalim aug div meitys – Pauleite ar Katrineiti. Juos ir myusu muoseicys. Jom labi sapas ar munu muosu Annu.

2. Papyldynoj suoktūs teikumus.

Vysi Latgolys Strodi ...

Cytur Latvejā Strodu uzvuords ir ...

Dzeņu dzymta īt nu ...

Mamys muosa Emileja ...

Tāvam ir ...

Tāva muosu sauc ...

Tāva bruoļu sauc ...

Tāva muosa Rūta ir ...

Nazkod sasatyka ...

Pauleite ar Katrineiti ...

3. Kaidis ir tovys mamys dzymtais uzvuords?

4. Cik cylvāku ir tovā saimē?

5. Voi jiusu dzymtai ir dzymtys kūks?

Vuicomēs darbeibys vuorda *zynuot* lūceišonu! Tagadne latgališim ir *i*-lūceišona. Saleidzynoj ar latvišu literarū volūdu i obejis lūceišonys lītoj pareizi.

	Personu v-vuordi	Tagadne			Paguotne	Nuokūtne
		latg.	latv. lit. vol.			
1.	es	zynu	es	zinu	zynuoju	zynuošu
2.	tu	zini	tu	zini	zynuoji	zynuosi
3.	jis, jei	zyna	viņš, viņa	zina	zynuoja	zynuos
1.	mes	zinim	mēs	zinām	zynuojom	zynuosim
2.	jius	zinit	jūs	zināt	zynuojot	zynuosit
3.	jī, juos	zyna	viņi, viņas	zina	zynuoja	zynuos

6. Saleidzynoj latgališu personu vītnīkvuordus ar latvišu literaruos volūdys personu vītnīkvuordim. Kuruos personys vītnīkvuordi atsašķir? Izdūmoj divejus teikumus ar vīnim i divejus ar ūtrim.

P a r a u g s: Jei guoja dreizim sūlim / Viņa gāja ātriem soļiem.

jius	jūs
jī	viņi

Pīdareibys vītnīkvuordus lūkūt pīskaņoj lītvuordim.

Vītnīkvuordus *muns, tovs, sovs* lūka itai:

Lūcejumi	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis	Daudzskaitlis
N. kas?	muns tāvs	tovys muosys	sovi ļauds
G. kuo?	muna tāva	tovu muosu	sovu ļaužu
D. kam?	munam tāvam	tovom muosom	sovim ļaudim
A. kū?	munu tāvu	tovys muosys	sovus ļauds
I. ar kū?	ar munu tāvu	ar tovom muosom	ar sovīm ļaudim
L. kur?	munā tāvā	tovuos muosuos	sovūs ļaudīs
V. –	tāv!	muosys!	ļauds!

7. Lūki vuordu savīnuojumus *tova muote, munys muosys, sovs cylvāks, muna baba, tovi bruolāni*.

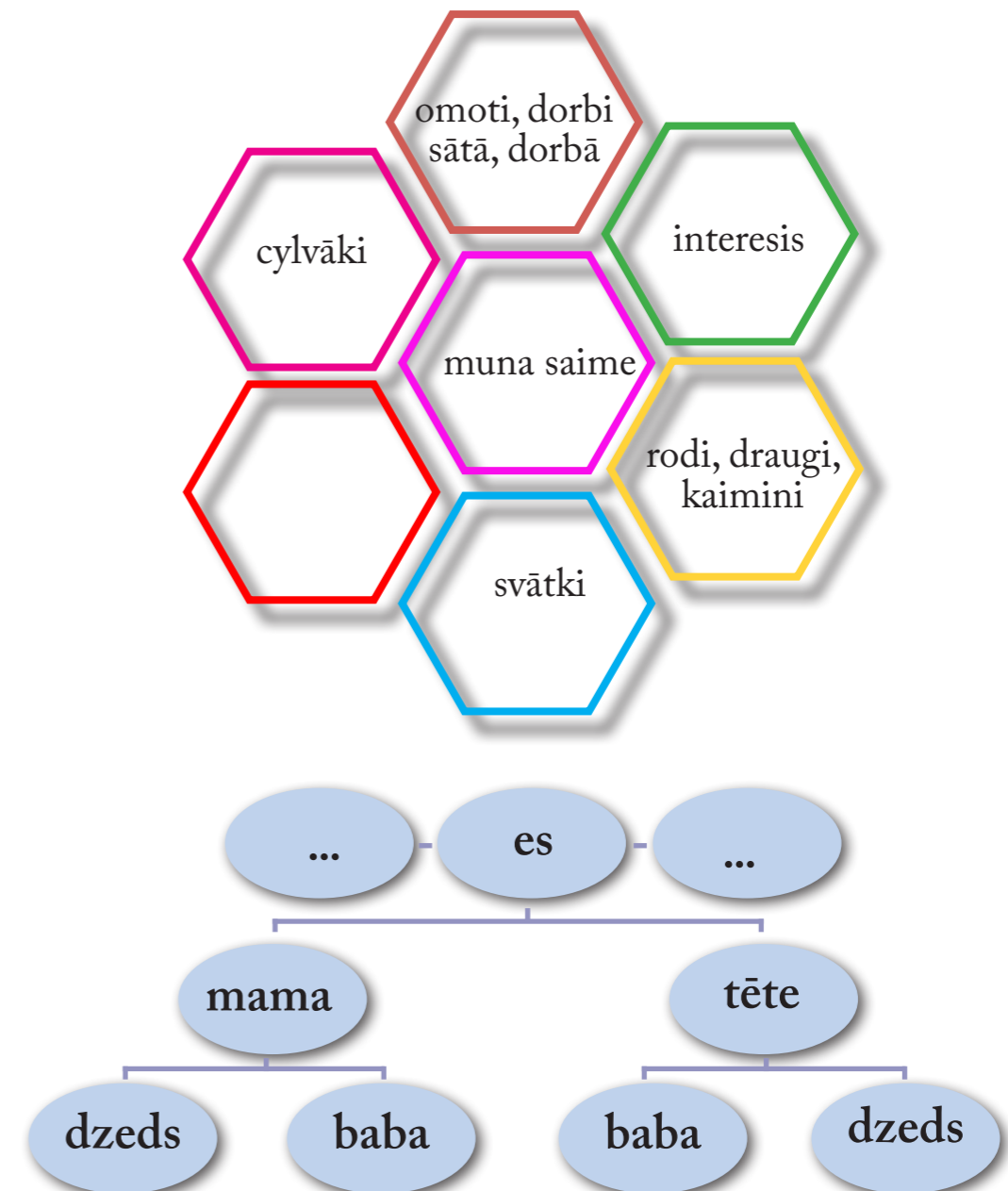
12. Rodūšais dorbs *Muna saime*

Dūmu karte ir zemiejums, shema, kurā pīroksti vordus (*tūs sauc par atslāgvordim*), kas izsoka golvonū, kū grībi pasaceit par sovu saimi.

Tev vajadzeiga pyldspolva, papeirs, kruosu zeimuli voi flomasteri, lineals.

A. Izveidoj dūmu karti.

1. Īroksti svareiguokū, kas tev juopastuosta par saimi.

2. Cylvāki munā saimē: es, mama, tēte, muosys, bruoli, dzeds, baba i tt.

3. Dorbi (kur struodoj vacuoki, kū dora dzeds ar babu, bārni).

4. Kaidus dorbus kotrys dora sātā.

5. Kūpejuos interesis (*losa, dzīd, ceļoj i tt.*).

6. Svātki (*var nūsaukt vysus, bet par vīnim vajag pastusteit vairuok*):

- kaidus sviņ,
- kai gatavejās i kaidi kotram pīnuokumi,
- kaidi gosti sabrauc i tt.,
- kai sviņ.

7. Kū es lobu doru sovai saimei.

8. Kai mes sadzeivojam i kai cyts cytam paleidzim i tt.

B. Puorlosi saraksteitū i :

1. Pajem pīzeimu lapenis.

2. Iz kotrys pīroksti viersrokstu, par kū tu stuosteisi.

3. Lapeņuos īroksti, kas juostuosta.

4. Kotrā lapeņā vari pīraksteit, kū varātu izzeimēt.

Vari stuostejumu papyldynuot ar zeimiejumim.

C. Suoc raksteit i zeimēt.

DORBI I OMOTI

ITAMĀ NŪDAĻĀ

- nūskaidruosi par dorbim i omotim laukūs i piļsātā agruok i tagad,
- lūceisi darbeibys vuordus i lītvuordus,
- vuiceisīs veiduot dialogu,
- izstruoduosi projektu par dorbim i omotim,
- klauseisīs īrokstus par senejim omotim.

13. KŪ MES DOROM

1. Kū tev pateik dareit?
2. Kaidis ir bērnu golvonais dorbs?
3. Kū tu vuicīs skolā?
4. Kaidi ir tovi pīnuokumi sātā?
5. Kaidus dorbus tu dori vosorā, kaidus cytūs godalaikūs?

1. Losi tekstu i atbīldi iz vaicuojumim!

Reitūs myusu saime, kai dzeds soka, pabierst. Kod skolys laiks, mes ar muosu kotru reitu īmam iz školu. Mums labi, kuojom nav juoīt. Mama brauc iz dorba, i mes ar jū reizē. Cyturēiz myus vad tēte. Škola nav tuoli, kaidi treis kilometri, tik vysleidza lobuok braukt nakai īt kuojom. Nu cytu vītu bārnus iz školu vad pogosta autobuss. Vuicomēs nu reita ostoņu da diveju voi treju stuņžu. Losom, rokstom, riekinojam, vyngrojam, zeimejam, dzīdim – kuo tik vysa skolā nadorom!

Ka stuņdis beidzās dreizi, mamys nagaidom. Nūskrīnam iz postu, pasokom jai, ka īsim, i īmam. Naaizmierstu pagaideit muosys. Jei nav baileiga i ceļu zyna, tik var kaidis suņs izskrīt priškā voi vēļ kas gadeitīs. Tai mes obeji īmam reizē. Bīži kūpā ar vēļ kaidim bārnim, kas dzeivoj Miglinīkūs voi myusu apleicīnē. Cyturēiz atbraucam ar pogosta autobusu.

Sātā puorsavalkam, paādam, pasaspielejam ar nūsagaidejušū Andri i stuojamēs pi skolys dorbu. Kod mama atbrauc, mums vyss jau gotovs. Varim paleidzēt jai taiseit vakarenis voi vēļ kū navīņ. Tēte atsagrīž pādejais. Jis ir zemnīks, jam vysod dorba pylnys rūkys. Tik zīmā drusku breivuoks, tūlaik tēte jamās pa garažu voi mežu. Tētei paleidz dzeds i mes ar muosu. Leluokim pavasara i rudiņa dorbim mums ir sezonys struodnīks. Mamai ar babu golvonais ir sātys sūļs. Jom paleidz bruoļs Andris.

2. Pastuosti, kai sadaleiti dorbi Strodu saimē. Kū dora Juoņa:

- tēte,
- mama,
- baba,
- dzeds,
- muosa Anna,
- bruoļs Andris?

Kū dora Juoņš pats?

3. Kai kas Strodu saimē mainuos, kod beidzās škola? Kai tys nūteik tovā saimē?

4. Kai tu saprūti teicīņus *saimē pabierst, dorba pūlnys rūkys, sātys sūļs*? Puorrunojit klasē. Voi jiusu pusē tai soka?

5. Sastuodi sovu dīnys režymu.

6. Savīnoj eistuos teikuma dalis:

Bārni ceļās žuovuodamīs i slauc gūvi.
Tēte aizād, kuop traktorā i jam rūkuos školys gruomotu.
Muosa grib atkuortuot dzejūleiti i suoc art jaunu teirumu.
Baba jam slauktivi, īt iz klāvu i gatavej saimei reitiškys.
Mama skrīn mozguotu mutis.

Vuicomēs darbeibys vuordu lūceišonu!

Dareit, skaiteit, laseit, raksteit lūka leidzeigi kai *slauceit*.

Riekinuot, vyngruot lūka taipat kai *kurynuot*.

Dzīduot lūka leidzeigi kai *zynuot*.

Vuordu <i>īt</i> lūka itai. Darbeibys vuordam <i>vuiceitīs</i> ir atgrīziniskuos golūtnis, lūka itai:							
	Personu v-vuordi	Tagadne		Paguotne		Nuokūtne	
1.	es	īmu	vuicūs	guoju	vuicejūs	īšu	vuiceišūs
2.	tu	ej	vuicīs	guoji	vuicejīs	īsi	vuiceisīs
3.	jis, jei	īt	vuicuos	guoja	vuicejuos	īs	vuiceisīs
1.	mes	īmam	vuicomēs	guojom	vuicejomēs	īsim	vuiceisimēs
2.	jius	ejat	vuicotēs	guojot	vuicejotēs	īsit	vuiceisitēs
3.	jī, juos	īt	vuicuos	guoja	vuicejuos	īs	vuiceisīs

7. Īvītoj darbeibys vuordus *īt* voi *vuiceitīs* pīmāruota laika personys formā.

Tagadne. Mes kotru reitu ... (īt) voi braucam iz školu. Myusu klasē ... (vuiceitīs) sešpadsmit bārnu. Muosys klasē ... (vuiceitīs) divpadsmit puiku i meitiņu, jūs klase ir moza. Muna muosa Anna ... (īt) ūtrajā klasē, es ... (īt) catūrtajā. Myusu klase ... (vuiceitīs) labi. I es ... (vuiceitīs) labi, koč mama dūmoj, ka varātu lobuok. Muosa Anna ... (vuiceitīs) lobuok par mani.

Paguotne. Dzeda tāvs Odums ... (vuiceitīs) da kara. Tymūs godūs jī vēļ ... (vuiceitīs) latgaliski i baltiski – tai nazkod Latgolā sauce vydzemņiku i kūrzemņiku volūdu. Odums školā ... (īt) tik treis klasis – jam agri nūmyra tāvs i vajadzēja pošam suokt peļneit.

Nuokūtne. Kod Juoņs byus lels, jis ... (vuiceitīs) par šoferi. Tūlaik jis bīžuok ... (īt) paleigā tāvam ar dzedu.

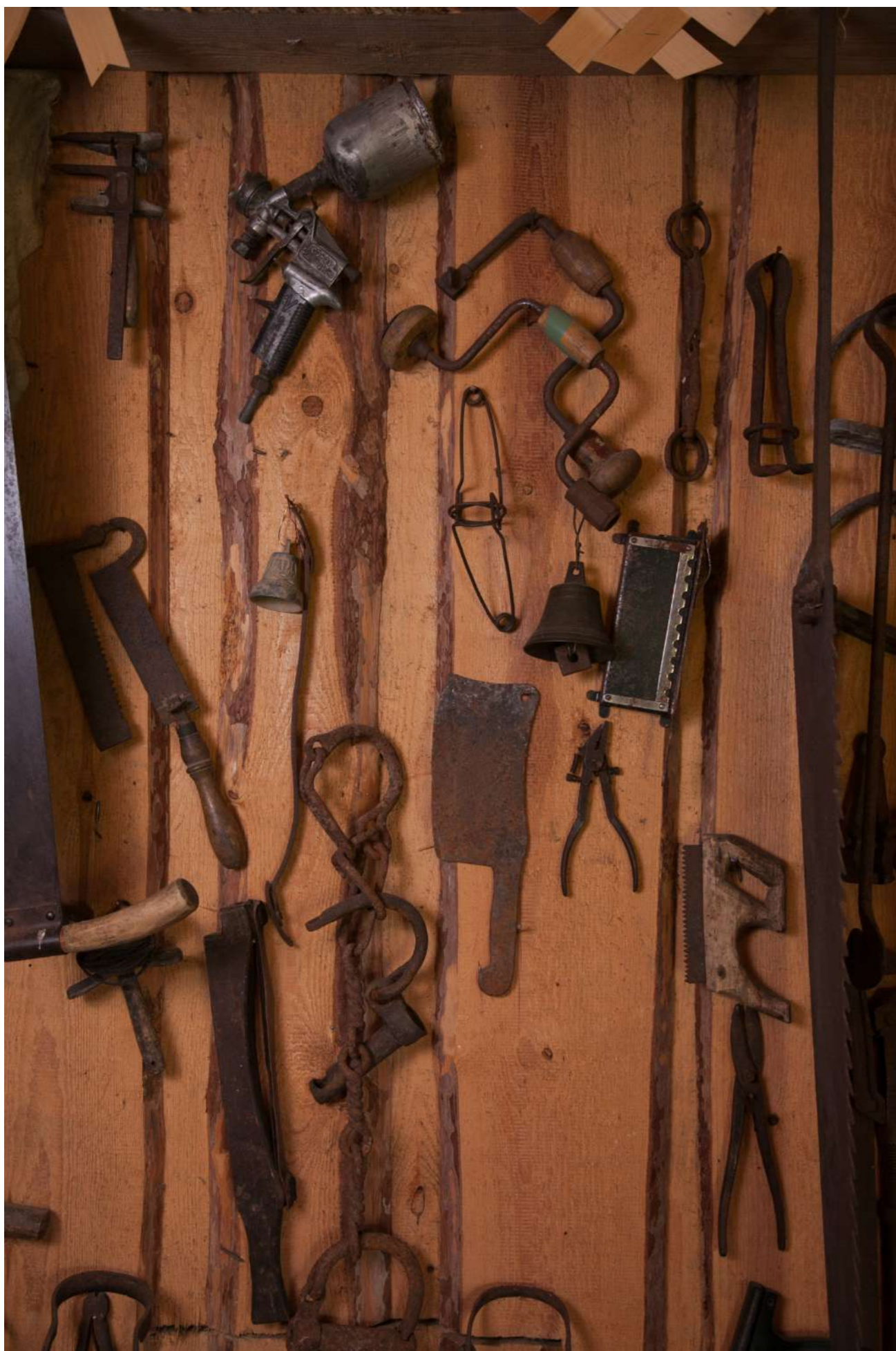
8. Nazkod latgaliski izguoja svareigs pedagogiskais žurnals. Izpietej uzmaneigi, kai žurnalu sauce i kas beja juo izdeviejs. Kur žurnals izguoja? Cik bīži? Pasoki vuordim žurnala izdūšonys godus piec obeju attālu.

Īgaumej!

Dzejnīka, ivārojamuo rūkroksta gruomotu autora vuords i uzvuords juoroksta taipat kai iz pīminekļa – Andryvs Jūrdžs.

14. VACŪS ĻAUŽU DORBI

1. Losi tekstu i dūmoj par izcaltajim vuordim!

Myusu dzeds ar babu, taipat tētis dzedenš ar babēnu bīži stuosta, kai bejs seņuok. Vosorā na da stuostu: **dorbs dzan dorbu**, a rudiņa garajūs vokorūs tam eistais laiks. Mama ar babu Agatu pīcap peirāgu, atīt i kaimini. Kai eistā vakariešonā! I televizora navajag.

Vysvairuok nu babys ar dzedu dzierdim, kod atbrauc dzjadze Augusts ar Juri. Vysi saīmam vacajā sātā, i stuostu vokors suocās. Kai dzeds Ignats soka – nivīnā gruomotā tuo napuorskaiteit... Andris aizmīg klauseidamīs, tik na mes ar Juri!

Cīši vaci baba ar dzedu nav, jīm ir ap sešdesmit godu. Dzeivuojuši **biedeigi**. Paauguši bārni, tod bejs vīgļuok, jī variejuši paleidzēt. **Sūli** par tāvu i muoti **aizlykuši** vysur. Dzjadzei Augustam ciš patykuse sīna **pluove**. Jis veds sīnu, duobūlu, vāluok lynus, cysys. I tētei bejs sovs zyrgs, kod jis voguojs kolhoza **bītis**, bulbis. Vāluok tū vysu dareja ar tehniku. A dveiņu bruolim Aigaram ar Viktoru vēļ **vajadzies** īt gonūs.

2. Voi zini, kas ir *vakariešona*? A kas *sīna pluove*? Pastuosti.

3. Kai tu saprūti teicīņus *dorbs dzan dorbu*, *aizlikt sūli*?

Īgaumej! Vuordam var byut vīna nūzeime, a var byut i vairuok. Vuordu *skaitēit* vacuoki ļauds lītoj ar trejom nūzeimem: '1. skaitēit gruomotā, 2. skaitēit naudu, 3. skaitēit par gudru'.

Vuordu nūzeime var maineitīs. Vuordu *biedeigs* nazkod sa-prota kai '1. nabadzeigs, 2. taidis, kam ir kaida bāda, kas ir sku-meigs, nav prīceigs'. *Dzeivuot biedeigi* ir dzeivuot nabadzeigi, tryukumā.

Vuicomēs darbeibys vuordu lūceišonu!

Cytam vuordam (itamā lūceišonys grupā) lūkūt mainuos tik golūtnis (*taiseit, šyusteit, vuiceit, skaitēit*), cytim vēļ saknis patskaņš (*dareit, adeit, raksteit, laseit*), cytim – saknis beigu leidzskāņš (*brauceit*). Paguotnē i nuokūtnē lūka vīnaiži.

Saleidznoj!

Darbeibys vuordus <i>taiseit, dareit, brauceit</i> lūka itai:						
	Personu v-vuordi	Tagadne			Paguotne	Nuokūtnē
1.	es	taisu	doru	brauku	dareju	dareišu
2.	tu	taisi	dori	brauki	dareji	dareisi
3.	jis, jei	taisa	dora	brauka	dareja	dareis
1.	mes	taisom	dorom	braukom	darejom	dareisim
2.	jūs	taisot	dorot	braukot	darejot	dareisit
3.	jī, juos	taisa	dora	brauka	dareja	dareis

4. Lūki darbeibys vuordus *taiseit, brauceit* paguotnē i nuokūtnē.

5. Lūki darbeibys vuordus *šyusteit, vuiceit, skaitēit, adeit, raksteit, laseit, slauceit* vīnkuoršajūs laikūs.

6. Lītoj pareizi darbeibys vuorda formys.

Vakar traukus ... (pag. nu *slauceit*) muosa, šudiņ ... (nuok. nu *slauceit*) es. Kūka myzys laiveņu ... (tag. nu *taiseit*) obeji ar bruoli, muosa ... (tag. nu *šyusteit*) lelei spilvīņteņu. Baba vysvairuok ... (tag. nu *adeit*) zīmā. Vosorā jei ... (tag. nu *dareit*) cytus dorbus: ... (tag. nu *taiseit*) saimei pušdīnis, ... (tag. nu *laseit*) ūgys, ... (tag. nu *parvuiceit*) bruoļam burtus voi ... (tag. nu *paruodeit*) cytu kū.

15. OMOTI I AMATNĪKI

sprēst
skraucs
burnass
sveita
saucs
stolers
plotnīks
lūdzinīks

golds
bondars
batvini
kubuls
boika
paska
neika

1. Losi tekstu i dūmoj par vacūs ļaužu omotim!

Seņuoķ ļauds vysu muocēja poši. Sīvītis sprēde i aude, apšyva i apadeja saimi. Skraučī beja ari puiši, šyva burnusus, kažukus, sveitys. Sauči šyva zuobokus, kūrpis.

Galđnīkus seņuoķ sauce par stolerim. Galđnīks ir taidis amatnīks, kurs apstruodoj kūku i taisa vysaidys kūka lītys deļ kuormu – lūgus, durovys, palūdžis, sagatavej vysaida garuma i bīzuma goldus. Jis lik greidys, lūgus, durovys, apšyun ustobys.

Plotnīki muocēja i jaunu ustobu, klāvu, pierti sacierst, i vysaidys kūka lītys pataiseit, skaistus lūdzinīkus izgrīzt.

2. Kaidi plotnīka reiki radzami itamā attālā?

Naseņ izzynuoju, ka uzvuords *Bondars* ir cielīs nu taida omota kai bondars. Bondars ir tys pats, kas bucinīks, bucu taisaituojs. Bucu nazkod vajadzēja daudz – deļ kuopustu, ogūrču, ols. I mozuoku kūka trauku vajadzēja – kubuleņu,

paskeņu deļ svīsta, boiku voi neiku, spaņu.

Muns dzeds Ignats nazkod beja kaļvs. Kaļvi jam beja pamets i omotu īruodejs juo krysttāvs Stons. Vītu, kur stuovēja kaļve, pa šudiņ dīnai sauc par Kaļva dūbi. Kaļve beja natuoli nu myusu sātys, i dzeds beja prīceigs, ka dorbs pa rūkai. Kaļva omots laukūs beja cīši svareigs, kaļvs tyka cīnā, gūdā turāts. Vysim juo vajadzēja!

Babeņa Agata seņuok beja slovona saimineica. Jū praseja taiseit goldu kuozom, bērem, krystobom. Baba muocēja vysaidys, bulčenis, tortus izcept, saprota vysu ap galis iedīnim. Gordai jei taisa i niule, saimis sastdīnēs, svātdīnēs voi svātkūs palutynoj myusus vysus. Šū tū nu juos jau ir īsavuicejuse muna muosa. Byus Strodim vēl vīna loba saimineica!

3. Kurus pīmyntūs omotus tu zini? Par kaidim ir dzierdāts? Voi zini vēl kaidus cytus? Pastuosti.

4. Nūsaklausit latgališu tautysdzīsmi „Guoju pa mežu”. Kaidi omoti tamā teik pīmyntāti?

5. Kas ir ituos tautysdzīsmis *skrypačs*? Kaidus „omota reikus” lītoj muzykanti?

6. Kaidus ar omotim saisteitus uzvuordus vari nūsaukt?

7. Nūskaidroj, kas ir *lūdzinīks*. Pavāroj, kaidi lūdzinīki ir sātom tovā apleicīnē i izzeimej sovā burtneicā.

8. Savīnoj, kai vajag. Ciparus pi atteiceiga dorba dareituoja lic pareizi.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
šyun zuobokus	cap tortus	auž audaklus	taisa skapus	apkausta zyrgus	steipoj bucys	šyun kažukus
stolers	audieja	kaļvs	bucinīks	kuozu saimineica	saucs	skraucs

9. Nu kaidim vuordim atvasynuoti vuordi *maliejs*, *audieja*, *kaliejs*, *virieja*, *puordevieja*?

10. Kaidus omota vuordus vari nūsaukt, kas beidzās ar *-nīks* voi *-inīks*?

11. Kurim vuordim var veidot atvasynuojumus ar *-neica*, *-ineica*?

Īgaumej!

Daudzi lītvuordi var byut ar vīnaidom beigom, a lūka jūs navīnaiži!

Vuicomēs lītvuordu lūceišonu!

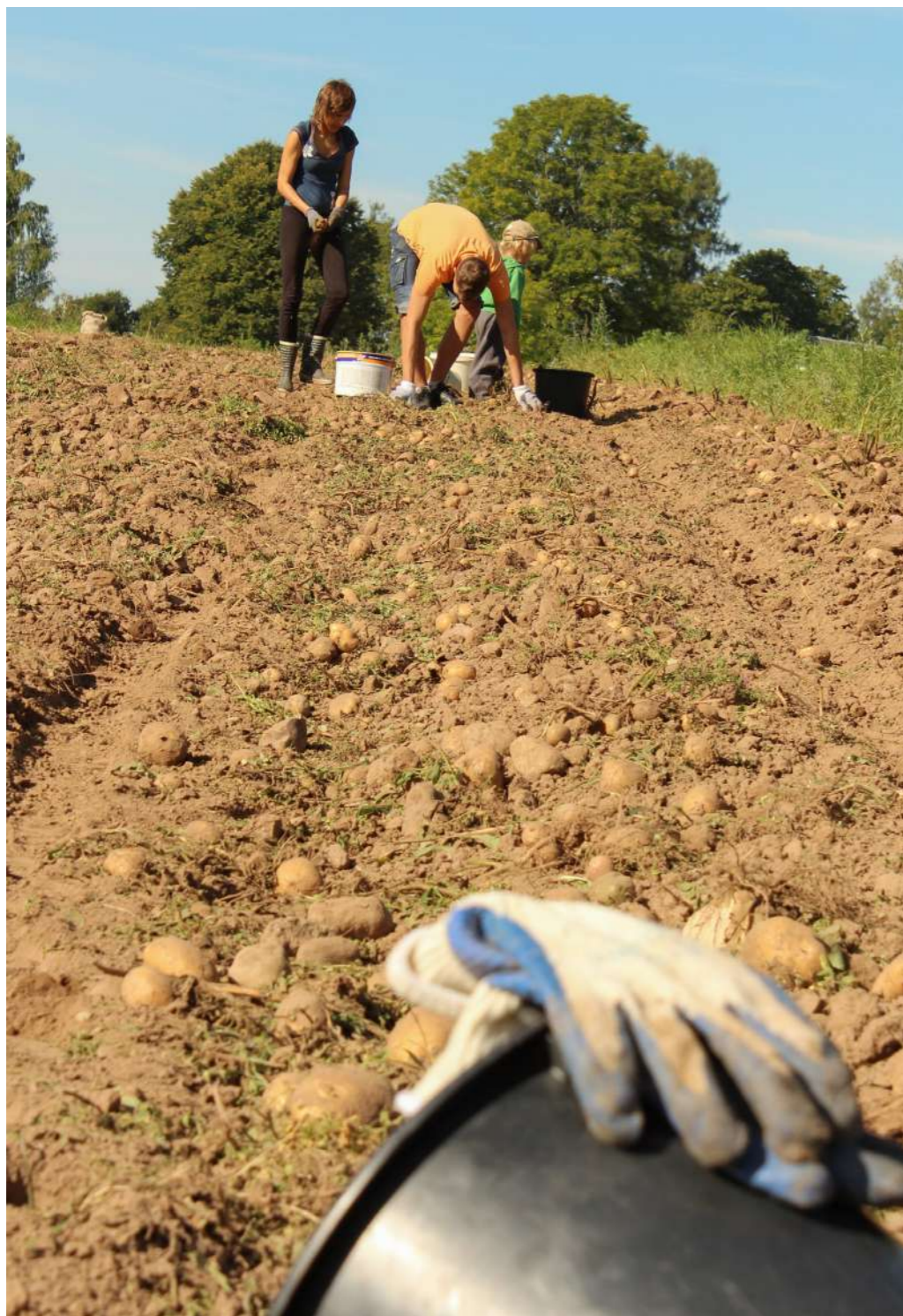
Lītvuordus <i>plotnīks</i> , <i>kaļvs</i> , <i>skraucs</i> lūka itai:						
	Vsk.	Dsk.	Vsk.	Dsk.	Vsk.	Dsk.
N. kas?	plotnīks	plotnīki	kaļvs	kaļvi	skraucs	skrauči
G. kuo?	plotnīka	plotnīku	kaļva	kaļvu	skrauča	skrauču
D. kam?	plotnīkam	plotnīkim	kaļvam	kaļvim	skraučam	skraučim
A. kū?	plotnīku	plotnīkus	kaļvi	kaļvus	skrauci	skraučus
I. ar kū?	ar plotnīku	ar plotnīkim	ar kaļvi	ar kaļvim	ar skrauci	ar skraučim
L. kur?	plotnīkā	plotnīkūs	kaļvī	kaļvūs	skraucī	skraučūs
V. –	plotnīk!	plotnīki!	kaļv!	kaļvi!	skrauc!	skrauči!

12. Vuordus teikumūs lītoj ar pareizom golūtnem.

Kod daguoja pavasars i vajadzēja suokt art, zemnīki lasejuos ap (*kaļvs*). Jim vajadzēja (*kaļvs*) paleiga deļ orklu i eciežu. (*Kaļvs*) dorba beja pylnys rūkys. Labi beja tai solai, kurai beja sovs (*kaļvs*). (*Kaļvs*) vajadzēja vysim saiminīkim.

13. Apsaver skotu nu Rēzeknis nūvoda dīnys 2017. godā. Kai sauc itaidus izstruoduojumus? Kas taidus taisa? Izvaicoj par itū vacuokus ļauds – daudzim taidi izstruoduojumū ir sātā.

1. Kur ļauds dzeivoj Latgolā?
2. Kai sauc jūs dzeivis vītu laukūs?
3. Ar kū cylvāki laukūs nūsadorboj?
4. Kū jī dora kotrā goda laikā?
5. Kaidus lauku dorbus dora jiusu sātā?

16. DORBS LAUKŪS

pajis
hektars
zīmuoji
galdeit

bulbu kļackenis
duorzuoji
maize

1. Losi tekstu i atbīldi iz vaicuojumim!

Mes dzeivojam laukūs, mums ir sova saimisteiba, kas saucās „Olūti”. Zemi par pajom izpierka dzeds, i suokumā „Olūtu” saiminīks beja jis. Niule dzeds vysu ir puorakstejs iz tāva. Tuoluok „Olūtu” maņtinīki byusim mes ar bruoli. Patīseibā tei ir vacvacuotāva Oduma zeme. Vairuok zemis ir dapiercs tāvs. Tagad mums juos ap sešdesmit hektaru.

Ap zemi golvonais dareituojs ir muns tāvs Jezups. Jis ir beidzs Lauksaimnīceibys akademeju. Tēte labi zyna, kurū gobolu vajag apart paprišku, kur kū lobuok audzēt. Zīmuojus jis siej rudinī, kab gryudi paspātu sadeigt i īsasakņuot da soltuma. Pavasarī tēte siej mīžus, a auzu vairs nasiej. Vyss teik apstruoduots ar tehniku.

Rudinī maizi kuļam ar kombainu. Tēte gryudus puordūd. Kū gryudi lobuoki, tū moksa leluoka. Cyti gryudi palīk lūpu baruošonai, cytus samaļam myltūs.

Zemis gobolu pi sātys turim duorzuojim. Tī golvonī saiminīki ir baba ar dzedu. Mes ar muosu paleidzim ravēt. Pavasarī nasam iudini deļ būrkuonu, batviņu, ogūrču, kuopustu. Zeminis baba ravej poša, soka, mes steigys nūmeideišūt. A ravēt būrkuonu vysod sauc muosu, tī vajagūt smolku piersteņu

i gaišu ocu. Baba vēl īsiej gabaleņu cyuku pupu i mozūs pupeņu, tuos mums juogolda.

Bulbu gobolu tēte apstruodoj ar traktoru – bulbis sastota leidzonuos voguos, vāluok vogoj. Rudinī atar, a laseit losom ar rūkom – tai var lobuok redzēt, kurei bulbe puorgrīzta, kurei īpyvuse. Kod gobols nūlaseits, leluokuos atlosom deļ bulbu kļocku vakareņom. Kas par gordu iedīni!

2. Kai sauc Strodu saimisteibu i kas tamā ir golvonais saiminīks?

3. Kai teik apstruoduota „Olūtu” zeme pavasarī, kai rudinī?

4. Parkū zīmuojus vajag sēt rudinī?

5. Kū Strodi dora ar izaudzātajim gryudim?

6. Kur Strodi jam duorzuojus saimis goldam? Kū jī izaudzej poši?

7. Kaidus dorbus dora dzeds ar babu?

8. Kaidu dorbus paleidz dareit bārni?

9. Kai Strodu saime nūvuoc bulbu ražu?

10. Kaidis ir Strodu saimis icīneitais iedīns, kod bulbu tolka beigusēs?

Īgaumej!

Prīdiekli darbeibys vuordim dadūd jaunu nūzeimi. Prīdiekļu latvišu volūdā ir daudz.

11. Izroksti prīdieklus. Pavāroj, kai mainuos vuorda nūzeime tekstā, kod vuords ir ar prīdiekli.

Vuordim, kas ūtrā stabeņā, taipat var byut prīdiekli. Atrūņ tekstā itūs vuordus.

pierkt – izpierkt	dūt –
raksteit – puorraksteit	sēt –
sakņuoēt – īsaskņuoēt	pyut –
pierkt – dapierkt	struoduot –
art – apart	meideit –
deigt – sadeigt	maļt –
sēt – nasēt	grīzt –
kuļt – nūkuļt	laseit –
leidzēt – paleidzēt	spēt –
art – atart	sakņuoēt –

12. Cytüreiz vuordam var byut diveji prīdiekli. Izdūmoj, kaidys dalis ir vuordam *sasatikt*. Sadoli vuordu pa daļom.

Īgaumej!

Ir daudz senejūs dorbu i omotu, kuo niule vairs navajag – vītā stuojusēs vysaida tehnika, mašynys. Daudzi vuordi, kas saisteiti ar senejim omotim i dorbum, myusu dīnuos ir jau pasveši. Jūs var dzierdēt vacuoku cylvāku runā, laseit gruo-motuos. Nūskaidrojīt klasē, kas par dorbu nazkod beja *bierzēt*, kas *nūbirksteit skolu*, kas *juot pīguļā*.

13. Apsaver attālu. Kaidus dorbūs varēja dareit bārns pi itūs senejūs zemņika sātys dorba reiku?

14. Piec *teireit* parauga lūki darbeibys vuordu *vieteit* tagadnē, paguotnē i nuokūtne. Izdūmojit klasē kotrys pa vīnam teikumam ar vuordu *teireit*.

Vuicomēs vuordu *juot*, *teireit* lūceišonu!

Darbeibys vuordus <i>juot</i> , <i>teireit</i> lūka itai:							
	Personu v-vuordi	Tagadne		Paguotne		Nuokūtne	
1.	es	juoju	teireju	juoju	teireju	juošu	teireišu
2.	tu	juoj	teirej	juoj	teireji	juosi	teireisi
3.	jis, jei	juoj	teirej	juoj	teireja	juos	teireis
1.	mes	juojam	teirejam	juojom	teirejom	juosim	teireisim
2.	jius	juojat	teirejat	juojot	teirejot	juosit	teireisit
3.	jī, juos	juoj	teirej	juoj	teireja	juos	teireis

15. Izzeimej, kai tu īsadūmoj *pīguļņiku nakti*.

1. Kur ļauds var struoduot pilsātā?
2. Kaidus dorbus jī tī var dareit?
3. Kur struodoj i kū dora tev pazeistami cylvāki?

17. DORBS PILSĀTĀ

sīrinīks
akceju sabīdreiba
puortykys tehnologs
korpuss
pīnuotive
konvejers

laboratoreja
testēt
Čedarys sīrs
eksportēt
meitys uzjāmums
SIA

L

1. Apsaver kartē, kur atsarūn Preili. Nūskaidroj, kas ir a/s „Preiļu siers”. Losi tekstu!

2. Īvāroj, kai teik raksteiti uzjāmumu i organizaceju nūsaukumi!

Tāva bruolš Augusts ar saimi dzeivoj Latvejis sīra golvyspiļsātā Preiļūs. Jīm ir sova mašyna, jī bīži atbrauc pi myusu cīmā. Itūreiz Augusts zvona jau nedelis suokumā i pīkūdynoj, kab vysa jaunos sātys saime svātdīnē byutu Preiļūs. Jis ir sarunuojs ekskurseju sīrinīkā. Tai preilīši sauc Preiļu sīra ryupneicu. Juos oficialais nūsaukums ir akceju sabīdreiba „Preiļu siers” voi, eisuk, a/s „Preiļu siers”.

Augusts ar sīvu struodoj sīrinīkā. Tei ir jūs vīneiguo dorba vīta. Atbrauce iz itīni tiuleņ piec Latvejis Lauksaimnīceibys akademejis Puortykys tehnologejis fakultatis beigšonys. Augusts ar Valentinu ir lobi specialisti. Par dorbu jī sajam premejis, brauc ekskursejuos, bīži atsapyuš pi Zolvys azara.

Ryupneicu pazeistam i mes, tik vydā vēļ nabejom bejuši. Tī navar tai vīnkuorši it i staiguot. Sīrinīka korpūs ir lela kuorteiba, darbinīki staigoj boltūs halatūs. Kai slimineicā! Boltus halatus īdeve i mums, tūlaik tik guojom dziļuok.

Stuosteit par radzātū varātu stuņdem. Tykom pi vysaidu ikuortu i konveijeru. Cjocē Vaļa nūvede iz laboratoreju, kur jī testeļ pīna paraugus. Redzējom, kai pīns puorsavierš svīstā. Mums paruodeja, kur ražoj slovonū Čedarys sīru, kai jū īsaiņoj vesšonai tuoļuok. Preiļu sīru eksportej iz vairuok nakai 40 vaļstim: Eiropys Savīneibys vaļstim, Krīveju, Indonezeju. Varējom paraudzeit tikū neita svīsta i vysaida sīra. Gordis ir sātā babenis sītais, nu gordis i Preiļūs taiseitais!

Akceju sabīdreiba „Preiļu sīrs” dybynuota 1972. godā. Tūgod apvīnuoja Preiļu, Leivuona, Aglyunys i Rūžupis pīnuotivis. Tagad sīrinīkā struodoj vairuok kai 300 cylvāku. Sīrinīkam ir vairuoki meitys uzjāmumi: a/s „Latgales piens”, a/s „Krāslavas piens”, SIA „Zolva”, SIA „Sēļi”, SIA „Agrofirma „Turība””, SIA „Vietējā”.

A/s „Preiļu sīrs” ir leluokais pīna puorstruoduotuojs i sīra ražuotuojs vaļstī. Pīnu jim davad nu vysurīnis. Piec vysa ir skaidrs: 1) ryupneicai nabyutu kuo puorstruoduot, ka zemnīki naturātu gūvu; 2) apleicīnis zemnīkim nabyutu, kur likt pīna, ka Latgolā nabyutu taidys ryupneicys.

3. Kur dzeivoj Juoņa tāva bruoļs Augusts? Cik seņ jis tī dzeivoj?

4. Ar kū napařosta beja vīna Miglinīku Strodu svātdīne?

5. Kas ir akceju sabīdreiba „Preiļu sīrs”? Kai sīra ryupneicu sauc tautā?

6. Ar kū ir slovons Preiļu sīrinīks? Kū par jū esi dzierdiejs leidz šam?

7. Parkū sīrinīka darbinīki staigoj boltūs halatūs?

8. Kur struodoj Augusta sīva Valentina? Kū jei dora sovā laboratorejā?

9. Kū sauc par meitys uzjāmumim? Kas tymūs nūteik? Kaidis jim ir sakars ar „muoti” – golvonū uzjāmumu?

10. Kur atsarūn a/s „Latgales piens”, a/s „Krāslavas piens”, SIA „Zolva”?

11. Kaidu avīzi izdūd SIA „Vietējā”?

12. Izlosi kū navīņ nu ituos avīzis i pastuosti klasē (<http://vieteja.lv/>)!

Īvāroj!

Daudzus darbeibys vuordus, kas nanūteiksmē beidzās ar *-uot* voi *-ēt*, tagadnis 2. i 3. personā roksta ar *-j*: *struodoj, staigoj, testeļ, ražoj, īsaiņoj, eksportej*.

Taidi vuordi atsašķir nu lūceišonys latvīšu literarajā volūdā, kur vuordu beigys teik eisynuotys vairuok.

Saleidzynoļ!

Tagadne	latg.	latv. lit. vol.	latg.	latv. lit. vol.
vsk. 2. pers.	tu struodoj	tu strādā	tu testeļ	tu testē
vsk. 3. pers.	jis struodoj	viņš strādā	jei testeļ	viņa testē

13. Dūtūs darbeibys vuordus puorveidoj 2. i 3. personā i roksti pareizi.

P a r a u g s: dybynuot – tu dybynoj, jis dybynoj

apvīnuot, voduot, sarunuot, dūmuot, guoduot, puorstruoduot, lītuot

14. Izveidoj nu dūtūs vuordu treis pylnus teikumus, lītojūt 2.voi 3. personys tagadnis formu. Nūlosi sovus teikumus klasē, paskaidroj, kai raksteji darbeibys vuordus.

15. Kaidus dorbus piļsātā var vēļ dareit?

16. Savīnoj, kai vajag. Ciparus pi atteiceiga dorba dareituoja lic pareizi.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
vodoj pasažirus	puorbauda elektreibys lineju	dzēš guņsgrāku	tiergoj precis	taisa tyltu	dežurej stacejā	puorbauda veseleibu
puordevieja	policists	ceļtnīks	uorste	autobusa šofers	elektryks	guņsdziesiejs

Saleidzinoj!

Darbeibys vuordus, kas beidzās ar *-ynuot*, tagadnē lūka atšķireigi nu latvišu literarus volūdys. (Saleidzinoj ar vuorda *kurynuot* lūceišonu 8. tematā.)

	Personu v-vuordi	Tagadne		Paguotne	Nuokūtne
		latg.	latv. lit. vol.		
1.	es	dybynoju	dibinu	dybynuoju	dybynuoju
2.	tu	dybynoj	dibini	dybynuoji	dybynuoji
3.	jis, jei	dybynoj	dibina	dybynuoja	dybynuoja
1.	mes	dybynojam	dibinām	dybynuojom	dybynuojom
2.	jus	dybynojat	dibināt	dybynuojot	dybynuojot
3.	jī, juos	dybynoj	dibina	dybynuoja	dybynuoja

Leidzeigi lūka darbeibys vuordus *dadzynuot, kladzynuot, laby- nuot, laidynuot, mūdynuot, pyutynuot, sutynuot*.

15. Izdūmoj treis teikumus ar atšķireigim vuordim i vuordu formom. Puorveidoj sovus teikumus latvišu literarajā volūdā.

Īgaumej!

Tai sauktūs simboliskūs nūsaukumus latvišu volūdā lik pie- deņuos (*a/s „Preiļu siers”*), cytus īpašvuordus, kas taipat var byut organizatoriski veiduojumī (*Eiropys Savīneibys vaļsts*), roksta tik ar lelū suokuma burtu.

16. Izroksti nu teksta lopys kreisajā pusē vysus nūsaukumus, kū rokstom bez piedeņu, lobajā pusē – tūs, kū rokstom pie- deņuos.

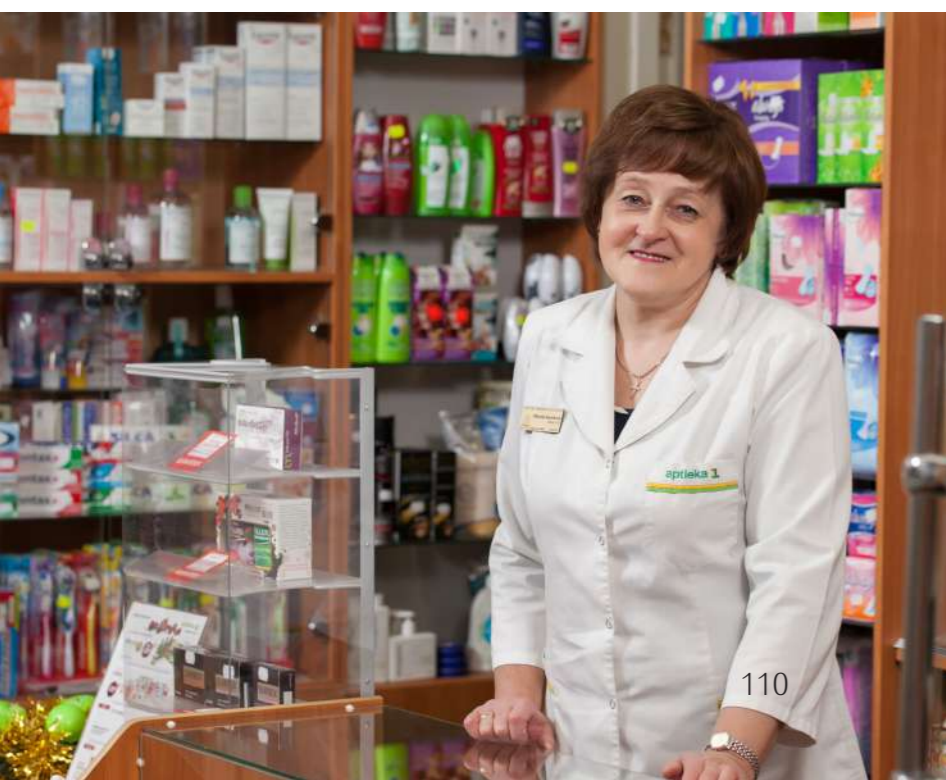
17. Kaidu uzjāmumu tu dybynuotu Latvejā? Izdūmoj i pīroksti. Darbeibys vuordu formys lītoj pareizi.

18. PROJEKTS PAR DORBIM I OMOTIM

1. Īpazeisti tematu.
2. Nūskaidroj atšķireību starp profesiju i omotu.
3. Ka dzēvoj laukūs, nūskaidroj apvydam rakstureigys profesijis i omotus. Ka dzēvoj pilsātā, nūskaidroj profesijis i omotus, kas rakstureigi pilsātai.
4. Školāni pajam 3–5 omotus i profesijis i veidoj gruomateņu piec itaida plāna:
 1. Profesijis / omota nūsaukums.
 2. Kaida izgleiteiba ir vajadzeiga, kur var vuiceitīs.
 3. Vīta, kur ar itū profesiju/ omotu nūsadorboj.
 4. Kas juodora?
 5. Kaidys īpašēibys vajadzeigys, lai veiktu itū dorbu?
 6. Kaidi dorba reiki vajadzeigi?
 7. Kur parosti struodoj ituos profesijis puorstuovi?

Vari zēimēt voi kai cytaiži nūformēt.

110

111

DOBA

ITAMĀ NŪDAĻĀ

- *saprassi, cik skaistā vītā dzeivoj,*
- *laseisi par kolnim, upem i azarim,*
- *atrassi i atlaseisi informaceju par augim,*
- *vuiceisīs lītuot skaitļā vuordus, lūceisi lītvuordus i īpašībys vuordus,*
- *nūskaidruosi vuordu nūzeimi,*
- *sagataveisi prezentaceju par dobu,*
- *klauseisīs dažaidus tekstus.*

1. Kai tu dūmoj, kas pirmais īt pruotā vydzemņīkam voi kūrzemņīkam, kod jis pīmiņ voi kū stuosta par Latgolu?
2. Parkū Latgolu bīži sauc par zylūs azaru zemi.
3. Nūsauc Latgolys azarus.
4. Voi tovā dzeivis vītā ir kaidis azars?
5. Voi vysi azari ir vīnaidi? Voi jī vysi izaver vīnaiži? Ar kū atsašķir?
6. Voi esi dzierdiejs par dziernovu azarim? Kas tī taidi?
7. Voi esi dzierdiejs, ka nazkod azari laidušīs pa gaisu? Kur azara vuordu atminiejuši, tī azars i nūsalaidis. Kai taidis lidojūšais azars varēja izavērt?

19. ZYLŪS AZARU ZEME

sieklis

1. Voi Latgolu var saukt par zylūs azaru zemi?
2. Izpietej Latgolys karti, atrūņ jamā desmit azarus i saroksti alfabeta seceibā.
3. Losi tekstu i aizpyldi tabulu! Atzeimej molā, kū tu jau zynuoji i kū jaunu izzynuoji.

Latgolu bīži sauc par zylūs azaru zemi. Tai i ir! Tik boguota azarim Latvejā vēļ tik Cāsu pusē. Latgolā azaru i ezereņu ir symtim!

Treis nu 16 Latvejis leluokajim azarim – Lubuons, Rāznys azars i Rušyuns – viļņojās Rēzeknis nūvodā. Rušyuns ir dziļs – ap 30 metru, a Lubuons ir kai jiura – kuojom i nadūmoj apīt! Par jiuru Lubuona seņuok i saukuši. Kruoslovys nūvods varātu **cyluotīs** vēļ vairuok – storp juo kaļnenim saguluši poši dziļuokī Latvejis azari: Dreidzs (65,1 m) Skaistys i Kombuļu pogostā, Lelais Gusena azars (56 m) Rūbežņīku pogostā i Garais azars (56 m) Indrys pogostā.

Azari ir kai cylvāki – kotram kas sovs, tikai jam rakstureigs. Vīns var **lapnuotīs** ar garumu, dziļumu voi lelumu, cyts – ar solu i siekļu daudzumu. Dagdys nūvodā vītejūs ļauds i turystus

prīcynoj Eša azars. Ezernīku i Andzeļu pogosta ļauds par jū soka: „Myusu azarā sola pi solys. Nivīns i nazyna jūs eistuo skaita. Vīni soka – 33 voi 36, cyti – 41 voi 45. Ka saskaita siekļus i solys, izīt pat 70 vysaida leluma zemis gabaleņu.” Patīseibā nikaida lela dobys nūslāpuma te nav – kod azarā iudiņa mozuok, solu var saskaiteit vairuok, kod iudiņš pasaceļ, solu palīk mozuok.

Sivera azarā taipat daudz solu – kūpā jamūt, ir 21, a siekļu – vairuok kai 80. Itys azars ir viļteigs – tīpat pi salenis par reizi var byut lels dziļums – azara dybys ir cīš naleidzons.

Pi myusu ir desmit Latvejis dziļuokūs azaru, pīmāram, Dreidzs (65,1 m), Garais azars (56,0 m), Lelais Gusena azars (56,0 m). Dreidzs ir pats dziļuokais azars vysā Baļtejā.

Taisneiba tim, kuri Latgolu sauc par zylūs azaru zemi.

4. Kaidys dzīsmis par Latgolu vari nūsaukt? Kas ir jūs autori, kas juos ir dzīd?

5. Voi tikai azari dūd myusu zemeitei dabasu zylumu?

6. Cik azaru ir ap Ludzu? Kai jūs sauc?

7. Saleidzynoj sovu azaru sarokstu i aizpildeitū tabulu ar klasis bīdru. Ar vīnu kruosu īkruosoj, kas beja tikai tev, ar cytu īroksti tū, kas beja klasis bīdra pīroktūs.

8. Gruomotuos i internetā atrūņ zinis, kurūs tev vēļ nabeja.

9. Puorrunojit klasē, kam dereigi ir azari i kū nadreikst jīmūs dareit. Sareikojit „Pruota vātru”.

10. Nūskaidroj, kaidis azars ir tovā dzeivis vītā. Pastuosti, kaidis jis ir.

Azars	Plateiba (ha)	Leluokais dziļums (m)	Solys	Upis – itak / iztak	Kur atsarūn		Teika (+ / -)
					Pogosts	Nūvods	
Adamovys	186,5	7,4	8 – Garuo, Opoluo, Milesteibys i c. solys		Veremu pog.	Rēzeknis	

11. Kū nūzeimoj vuords *cyluotīs* itymā tekstā? Kas ir *nestīs iz lela*? Kai par lileišonūs var saceit vēļ? Voi ir labi lileitīs bez pamata? Voi ir labi lileitīs, kod ir par kū?

12. Kū nūzeimoj tekstā lītuotais vuords *lapnuotīs*? Kai taidis radīs?

Skaitļa vuordi

Īgaumej!

Lītvuordus skaita nūsaukšonai lītuosim pareizi. Naaizmiersti, ka ir *desmite, symts, tyukstūša*. A niule jau varim suokt skaiteit.

	1-9		-desmit		-padsmīt
1	vīns	10	desmit	11	vīnpadsmīt
2	divi, diveji, divejis	20	divdesmit	12	divpadsmīt
3	treis	30	treisdesmit	13	treispadsmīt
4	četri, četrys	40	četrdesmit	14	četrpadsmīt
5	pīci, pīcys	50	pīcdesmit	15	pīcpadsmīt
6	seši, sešys	60	sešdesmit	16	sešpadsmīt
7	septeni, septenis	70	septēndesmit	17	septēnpadsmīt
8	ostoni, ostonis	80	ostoņdesmit	18	ostoņpadsmīt
9	deveni, devenis	90	deveņdesmit	19	deveņpadsmīt

Īgaumej!

Volūdā i vuordu dzeivē vyss nūteik leidzeigi kai dobā voi cylvāka myužā. Vīni vuordi kolpoj par pamatu cytim, i tai bez gola. Vīni vuordi atmierst, cyti rūnās nu jauna. Volūda īt leidza laikam.

Jaunu vuordu darynuošonu saucam par atvasynuošonu. Atvasynuošona nūteik, kod vuordam dalīkam pīdiekli voi prīdiekli. Saleidzyno: *augt > audzynuot, lapnys > lapnuotīs, vacs > vecēt, gons > ganeit > pīganeit, braukt > braukalēt* i tml.

Daudz jaunu vuordu asam dabuojuši, maineidami saknis patskaņus voi divskaņus i tuoļuok vēļ pīdiekļus voi prīdiekļus dalykdami: *snēgtīs > snaigsteit > snaigsteitīs, līkt > lūkons, līkt > lūceit > lūceitova, līkt > lūceit > lūceklis, līkt > lūceit > salūceit > sasalūceit* i tt.

13. Atvasyno j jaunus darbeibys vuordus nu dūtajim.

P a r a u g s: līt - laisteit,

skrīt - ..., smīt - ..., biert - ... , līktīs - ..., grīztīs - ..., krist - ..., migt - ..., vilkt - ..., nest -

Vuicomēs pareizi lītuot skaitļa vuordus!

Īgaumej!

Ir **pamata** (*vīns, desmit*) i **kuortys** (*pyrmais, dasmyts* voi *dasmytais*) skaitļa vuordi. Leluokū daļu skaitļa vuordu lūka taipat kai īpašebys vuordus, pīskaņojūt lītvuordu lūceišonai.

Vuordu savīnuojumus <i>vīna sola, pīci metri, pīcys muosys, četri dāli</i> lūka itai:				
	Vsk.	Dsk.	Vsk.	Dsk.
N. kas?	vīna sola	pīci metri	pīcys muosys	četri dāli
G. kuo?	vīnys solys	pīcu metru	pīcu muosu	četrū dālu
D. kam?	vīnai solai	pīcim metrim	pīcom muosom	četrīm dālim
A. kū?	vīnu solu	pīcus metrus	pīcys muosys	četrus dālus
I. ar kū?	ar vīnu solu	ar pīcim metrim	ar pīcom muosom	ar četrīm dālim
L. kur?	vīnā solā	pīcūs metrūs	pīcuos muosuos	četrūs dālūs
V. -	vīna sola!	pīci metri!	pīcys muosys!	četri dāli!

14. Pīroksti vuordim īkovuos dūtūs skaitļa vuordus.

Myusu saimei ir daudz rodu nu tāva pusis viņ: 3 (...) tāva bruoli i 4 (...) tāva muosys. Iz leluoku svātku pi myusu pībrauc ļaužu, ka bīzs. Paskaiteisim: mamys bruoļs ar sovīm 5 (...) dālim, tētis bruoļs ar sovu 1 (...) dālu i vēļ ūtrys tētis bruoļs ar sovom 6 (...) atlasem. Kurs nu jūs vacuoks, tam jau sova saime. Par vysim kūpā izīt, ka myusu ir cylvāku 16 (...) lelūs i ap 20 (...) mozūs. Nu i jautri taidam lelam rodu pulkam!

20. IUDIŅS

prūds
smuordeigs

1. Izlosi tekstu i izdūmoj itam stuostam nūsaukumu!

Latgolā ir na tik azari voi leluos upis, pa kurom var laivā braukt. Pi myusu pylns vysaida cyta iudiņa – i stuovūša, i takūša. Ka sāta nav upis krostā voi azara tyvumā, kotrys saiminīks ir raudzejs izrakt kaidu prūdu, nu kurīnis piertei iudiņa pasmeļt, lūpus vosorā padzirdeit. Vītom vēļ dzeivi senejī muorki voi gruovi. A cik mozūs upu i upeišu pi myusu!

Natuoli nu myusu sātys tak nalela – a vītom i lela! – upeite. Jū sauc par Kruoceiti. Upē pylns akmiņu i akmisteņu. Iudiņš, ap jim tacādams, putys viņ syt, koč kū akminim sovā volūdā soka, olupom aizakruoc. Ka nūguož leluoks leits, upeite **runoj bolsā**, dziedīs jau nu pogolma. Da upeitei var aizīt pa stidzeņu gar olūtu. Tī i myusu oka. Pi juos aug kupla cārmyška. I okā, i olūtā iudiņš vysod teirs, solts i gords! Pi olūteņa gribīs pastuovēt na tik viņ tūlaik, kod cārmyška sorkonys **ūgys sarkar**. Ka jius zynuotu, cik breineigi sazīd vīšnis, uobeļneicys i slivys myusu sadā i kai tys vyss izaver nu molys! A kaidis lobs **smuords** nu jūs pavasarī!

Stidzeņa aizalūka leidz Kīvistis pļovai. Tai jū asūt nūsaucs muna dzeda dzeds. Juo vuords bejs Onupris, juo i tēte napīmiņ. Pļovā kotru godu perekli taisejušys kīvistis. Nu i tūlaik tys jūs „kīvik-kīvik!” bejs nu reita da vokora. Vīna ar suni karuojuse. Tok puordzynuse vacū Reksi! Tai pļova pi vuorda tykuse.

Pa Kīvistis pļovu bīži starki **kuojis cyloj**, vardivis laseidami.

Jom pereklis leļajā bārzā. Bolvu muoseicys jū par starka Klarka bāzru īsaukušys.

Pavasārūs Kruocēitis krosts vyss bolts. Zīd īvys – ryugtonai smuordeigys. A vokorūs tī syt laksteigola. Kas par skaneigu putneņu! Mozeņš i palāks, a kaidis bolss!

Pi boltuo veitūla loba vīta deļ mauduošonus. Gona dziļuma, dybynā smilķts.

A ūtrā krostā...

2. Kai tu saprūti tekstā lītuotūs vuordu savīnuojumus: *runoj bolsā, sakar ūgys, cyloj kuojis, syt laksteigola?* Puorrunojit klasē.

3. Izpietej, kai latvišu volūdys izlūksnēs sauc *stārķi*. (Verīs: Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. 36. karte. (1995) <http://epupa.valoda.lv/kartes>).

4. Kai tu saprūti teicīni: *Īva beja smuordam loba, na bitei i madu nest?*

Īgaumej! Īpašēibys vuordim ir nanūteiktuos i nūteiktuos golūtnis. Veirīšu i sīvīšu dzimtē tuos ir itaidys:

Veirīšu dzimte	Veirīšu dzimte	Sīvīšu dzimte	Sīvīšu dzimte
Nanūteiktuo golūtne	Nūteiktuo golūtne	Nanūteiktuo golūtne	Nūteiktuo golūtne
-s	-ais	-a	-uo
lobs	lobais	loba	lobuo

Lūceišonā īpašēibys vuordus saskaņoj ar lītvuordu. Tys nūteik itai:

	Vuordu savīnuojumus <i>teirs gais, teira sāta</i> lūka itai:		Vuordu savīnuojumus <i>teirais gais, teiruo sāta</i> lūka itai:	
	Vīnskaitlis		Vīnskaitlis	
N. kas?	teirs gais	teira sāta	teirais gais	teiruo sāta
G. kuo?	teira gaisa	teirys sātys	teiruo gaisa	teiruos sātys
D. kam?	teiram gaisam	teirai sātai	teirajam gaisam	teirajai sātai
A. kū?	teiru gaisu	teiru sātu	teirū gaisu	teirū sātu
I. ar kū?	ar teiru gaisu	ar teiru sātu	ar teirū gaisu	ar teirū sātu
L. kur?	teirā gaisā!	teirā sātā	teirajā gaisā	teirajā sātā
V. –	gais!	sāta!	teirais gais!	teiruo sāta!

5. Lūki vuordu savīnuojumus: *dziļais pūrs, augstais krosts, vacuo īva, zaļuo pļova, rasnais zors, skaneigais vokors, prīceiguo baba*.

6. Nūsaklausi latgalīšu tautys dzīsmi par dobu i pīroksti vuordus, kas tev nūderēs, kab pabeigt laseitū stuostu.

7. Pīroksti itam stuostam turpynuojumu (apmāram pīcus teikumus) i izdūmoj jam nūsaukumu.

8. Pamatoj parkū tu stuostu turpynuoji (vītai vuordu izdūmoji) taišni tai. Dori itai:

Es stuostu nūsauču tai, partū ka

Es dūmoju, ka..., deļtuo ka

9. Struodoj puorī ar sūla bīdri. Izlosit vīns ūtra stuostu i nūviertejit ūtra saraksteitū.

10. Īsadūmoj itaidu situaceju: tovs draugs dzeivoj piļsātā/ laukūs. Jis grib zynuot, kai izaver tovys sātys apleicīne rudinī. Pīroksti jam e-viestuli. Īvāroj, kai juoroksta viestulis.

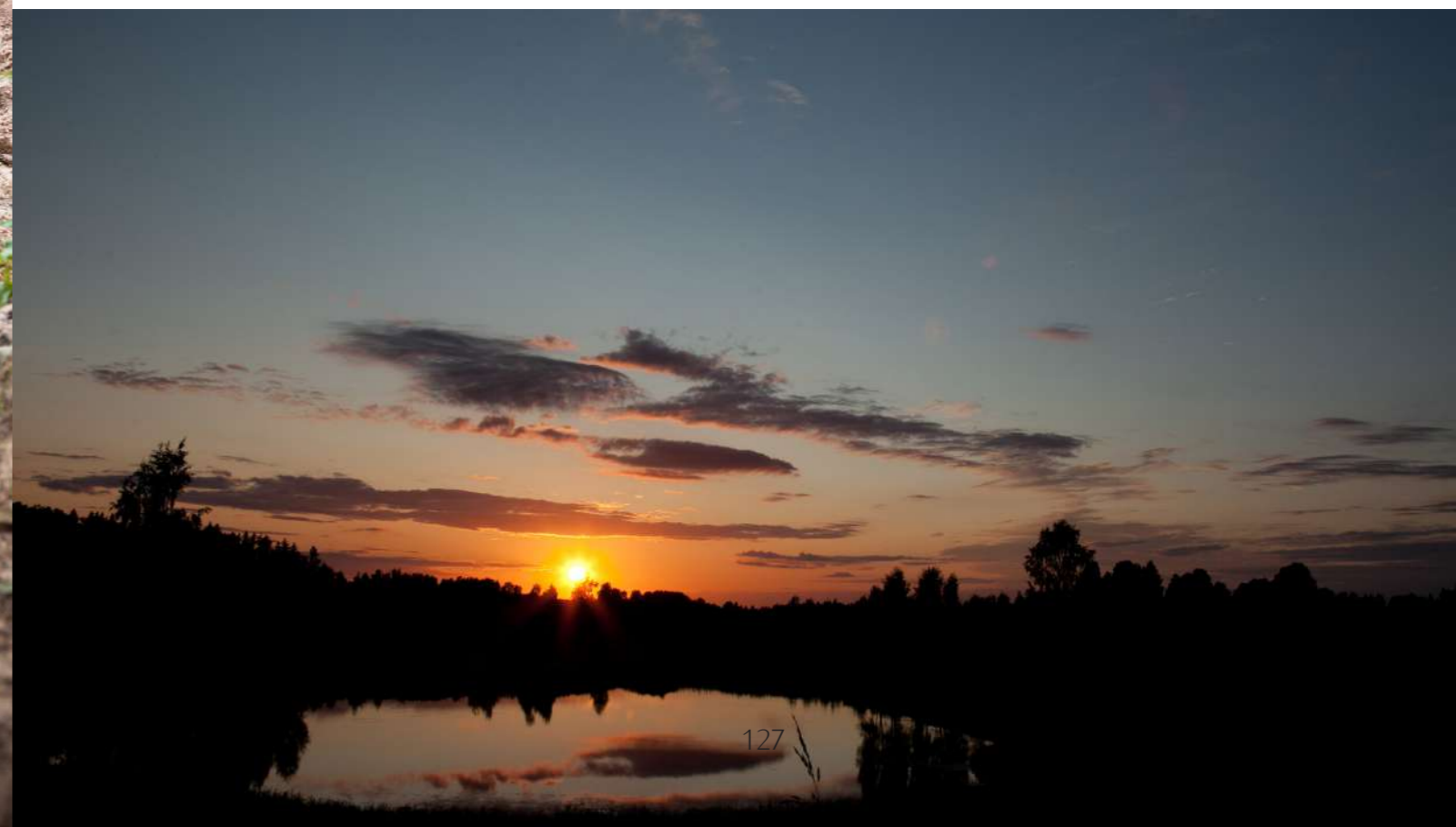
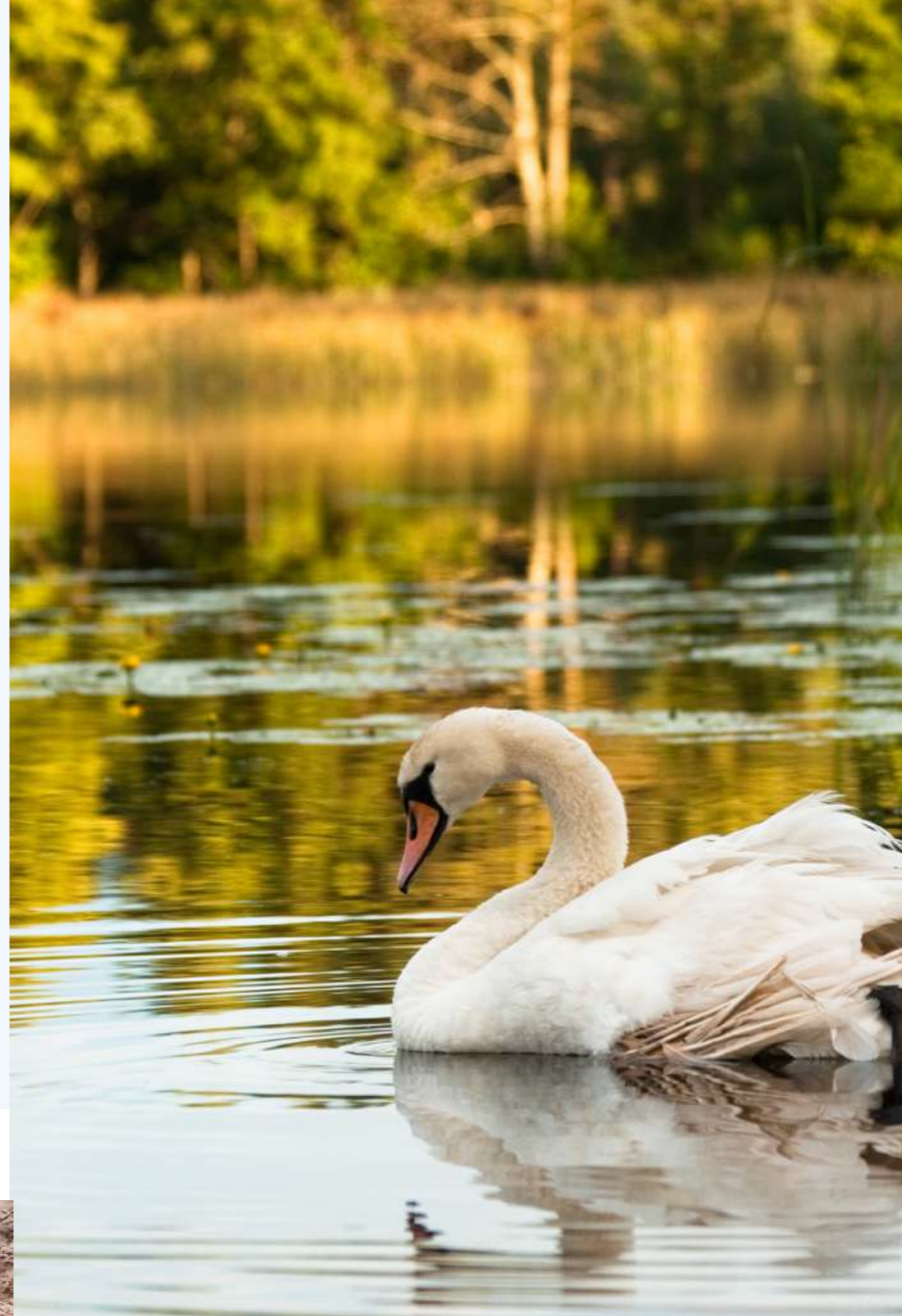
P a r a u g s

Vasals, Arvi!

Paļdis par sastdīnis zvonu! Žāļ, ka naatbrauci. Tev tai pateik dzidri! Jūs dreizi nabyus – uobeļi gotovi i bierst zemē.

Atbrauc kuru dīnu, gaidu!

Emils

21. KOLNI, KAĻNENI...

1. Kai tu saprūti ituos tautys dzīsmis vuordus?

Oruojs ar kaļneņā,
 Olūts tak lejeņā, –
 Ni oruojam maizis tryuka,
 Ni olūtam iudisneņa. (L. t. dz.)

Lai nu kurys Latvejis pusis brauktu iz Latgolū, doba poša pasoka – jau atbraucem! Ceļš suoc laksteit kai prīceigs kumeļs – te augšuok, te zamuok. Kai lai naloksta – Latgolys augstīne sveicynojs. Te acim ir kū redzēt. Pavasarī voi rudinī, zīmā voi vosorā – kotram goda laikam sovs skaistums. Nu vīna kaļneņa verīs – sātys gar celenim satupušys i meži tys aiz tuo. Nu leluoka kolna laid acs apleik – vītom piļsātu jumti redzīs, vītom malnys sošejis i bolti lauku celi aizastīp. Verīs iz cytu pusi – azars aci pīmidz voi upe vadynojs leidza skrīt... Augstuoks kaļneņš ceļ tevi dabasim tyvuok.

Ka gribīs kur augšuok tikt i tuoļuok redzēt, juobrauc iz Rāznys pusi. Te Kaunatys pogostā ir Lelais Līpu kolns (289,3 m) – trešais augstuokais kolns Latvejā. Natuoli nu Rāznys azara ir dzejnīku apdzīduotais Padebešu kolns.

Kruoslovys pogostā var izkuopt Sauliskolnā. Nu 60 m augstuo kolna agruok labi varēja redzēt, kai saulē laistuos Dreidzs, Sivers, Ārdovs, Aulejs i cyti azari. Sauliskolns nazkod beja svareiga senejūs latgaļu kulta vīta.

Rēzekni sauc par septeņu pakolnu piļsātu, bogotuoki ir vīneigi Talsi Kūrzemis pusē. Jī stuov iz deveņu pakolnu. Slovonuokais Rēzeknē ir senejais Piļskolns. Iz cyta kolna stuov „Latgolys

Muora”, vēl iz cyta – Jezus Sirds bazneica.
Sovi kolni i Ludzai, sovi – Aglyunai i cytom Latgolys vītom.

2. Kurs ir Latgolys augstuokais kolns? Kur jis atsarūn?

3. Ar kū slovons ir Kruoslovys pūsis Sauliskolns? Kū nu juo var redzēt?

Īgaumej!

Daudzu Latvejis azaru vuordus lītoj veirīšu dzimtis vīnskaitlī.
Voi muoki pareizi lūceit Latgolys azaru vuordus? Vuicomēs!

	Bļūdenis azara nūsaukumu lūka taipat kai sugysvuordu ziņa, Dreidza azara nūsaukumu lūka taipat kai sugysvuordu dodzs:		Dubīņa i Sivera azaru nūsaukumus lūka taipat kai sugysvuordu rudīņš:	
	Vīnskaitlis		Vīnskaitlis	
N. kas?	Bļūdeņa	Dreidzs	Dubiņš	Sivers
G. kuo?	Bļūdenis	Dreidza	Dubiņa	Sivera
D. kam?	Bļūdeņai	Dreidzam	Dubiņam	Siveram
A. kū?	Bļūdeņu	Dreidzu	Dubini	Siveri
I. ar kū?	ar Bļūdeņu	ar Dreidzu	ar Dubini	ar Siveri
L. kur?	Bļūdeņā	Dreidzā	Dubini	Siveri
V. –	Bļūdeņ!	Dreidz!	Dubiņ!	Siver!

4. Parkū Rēzekni sauc par septēņu pakolnu piļsātu? Nūskaidroj. Kas iz tūs kalneņu ir myusu dīnuos? Nūsauc treis objektus.

5. Kura piļsāta Latvejā ir vēl boguotuoka par Rēzekni? Atrūņ kartē.

6. Nūskaidroj, kas ir Kruoslovys Šokoladis kolns. Kai tu mekliesi vajadzeigū ziņu? Atrūņ itū kolnu tūrysma kartē.

Īgaumej!

Īpašebys vuordim ir saleidzynomuos pakuopis:

Veirīšu dzimtē: *lobs – lobuoks/ par vysim lobuoks / pats lobuokais / vyslobuokais.*

Sivīšu dzimtē: *loba – lobuoka/ par vysim lobuoka / pošā lobuokuo / vyslobuokuo.*

7. Veidoj saleidzynomuos pakuopis Latgolys dobys objektim.

Muokūņkolns ir ... (zams) par Lelū Līpu kolnu, a vēl ... (zams) ir Mozais Līpu kolns. Latvejā ... (augsts) kolns ir Gaiziņš. Sauliskolns ir ... (augsts) par Šokoladis kolnu, tik ... (augsts) vysleidza ir Lelais Līpu kolns. Baltejis ... (dziļš) azars ir Dreidzs, par jū ... (dziļš) pi myusu nav. Latvejis ... (lels) azars ir Lubuons, nadaudz ... (mozs) par jū ir Rāznys azars, vēl ... (mozs) – Ludzys azars. Latgolā vysvairuok azaru ir Sauliskolna apleicīnē – ir leli, kai Sivers, kurs ir deveitais Latvejis ... (lels) azars, a vēl vairuok taidu, kurs cyts par cytu ... (mozs).

22. KAS PI MYUSU AUG

bosuotnē
veigrīžki

L

Munai draudzinei Madarai labi pasadūd vysaidi rokstu dorbi. Šūpavasār jei ceņteigi gatavejuos školānu dorbu konkursam „Atzolys”. Školā juos dorbs dabuoja pyrmū vītu. Palosit, kū roksta 9. klasis škoļneica!

1. Losi tekstu, nūsoki golvonū dūmu i izdūmoj viersrokstu!

Vasala, muna Apaleit! Tu esi tik opola, ka var padūmuot – kaidis ar cyrkuli byutu apvilcs. Meiluo muna pļaveņa, maņ tagad byus vairuok laika da Teve atskrīt. Školys laiks beidzīs, vosoru dzeivoju pi babenis. Es paleidzu jai gūteņu pabaruot i izslaukt, vuškenis gonūs aizdzeit, pučēitis paravēt, pa kaidai zuolei vogā izraut. Vysvairuok maņ pateik bosuotnē pa Tevi broduot. Cik meiksta zuoleite, cik daudz pučēišu! Na vaine, ka kaida skudreņa puorskrīn voi ziernyukleits puorruopoj. Lapsinei voi bitei to nagrybātu truopeit ar bosu kuoju voi rūku – dzālums ilgi suopēs. Ir jau pīdzeivuots!

Tu pavasarī beji kai dzaltona sauleite – vysa vīnuos pīninēs! Veitūlu pakrieslī, kur mytrums turīs, uoryskī puryni kai gūda sardzē stuovēja, a kryumu molā – dzaltonī puryni myrkšynuoja. Tagad Tu, pļaveņ, bolta kai muna vacuokuo muosa kuožu dīnā – boltuos peipinis i madarys zīd. Gar teiruma molu sorkonais uobuleņš vilņojās. A smylgu, smylgu! Pīlaseišu jūs kūpā ar peipinem, īlikšu vāzeitē. Itū smuordeigū uobuleņa puškeiti ar madarom nūnesšu i nūlikšu iz golda deļ mamenis. Jei šudiņ atbrauks nu pīlsātys. Madarys – munys vuorda muosys – kotru

dīnu mameņai atguodynuos, kai es jū mīloju. Daudz kū var pasaceit i bez vuordu...

Babeņai pīlaseišu veigrīšku. Jai mīgs caurs. Sakaļtēs čajam. A vāzeitē pi gultys īlikšu zylūs zvanēņus – babeņai jī cīši pateik.

Vēļ tik skuobiņu juopīlosa i zeileitei, žubeitei, leidza juopatrailoj...

Muna vosora! Muna vosora zīd i dzīd! Ai ral-la-lā!

Paļdis, draudzineit, vokorā atskrišu kuojis rosā nūmozguot!

2. Kas rakstureigs tekstam, kai jis veiduots?

3. Kai tu dūmoj, parkū Madara sovam dorbam deve nūsaukumu „Muna bierneibys vosora zīd!”?

4. Saleidzinoj sovu viersrokstu ar Madarys dūtū nūsaukumu.

Īgaumej!

Jaunus vuordus bīži atvasynoj ar pīdieklam. Vairuok lītuotī pīdiekli vuordu pamazynuojuma, meiluma nūkruosys pīškieršonai latvīšu volūdā ir *-eit-* / *-it-* (*prīde – prīdeite / priedīte*) i *-eņ-* / *-iņ-* (*mozeņš kūceņš / maziņš kociņš*).

Latgalīšu vuordūs deminutiva i pamatvuorda saknis patskani var atsaškiert. Puorrunojit itū klasē. Pīmāram: *vosora*

– *vasareņa, syls – sileņš*. Latvīšu literarajā volūdā taidys mejis nav. Saleidzinoj: *vasara – vasariņa, sils – siliņš*.

5. Nu dūtūs vuordu darynoj deminutivus. Naaizmiersti, ka saknis patskaņam tūlaik ir juobyut cytam:

styga – ... , dorbs – ... , vyds – ... , ola – ... , zyrgs – ... , žogota – ...

Leidzeigi izdūmoj i pīroksti vēļ treis pīmārus.

6. Papietej, kaidus atvasynuojumus lītoj Madara. Kaidu nūskaņu jī roda?

7. Izroksti nu viestulis vysus vuordus ar deminutivu pīdieklam.

8. Kai tu dūmoj, parkū Madara tai roksta? Kū jei grib pasaceit?

Soki itai: Es dūmoju, ka ... , deļtuo ka...

Skaitu, ka ... , partū ka ...

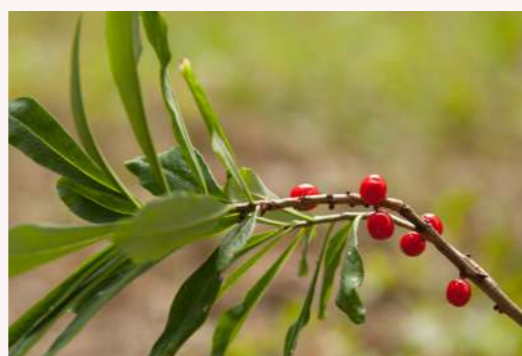
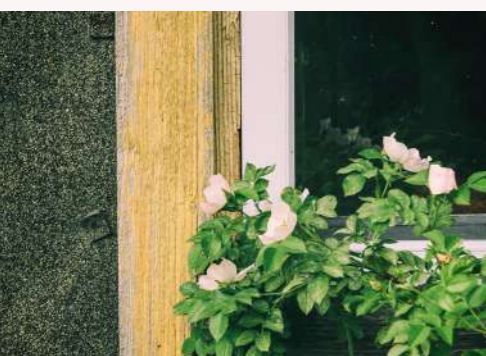
9. Izdūmoj teikumus ar sovīm atvasynuojumim tai, lai golā vari izveidot nalelu stuosteņu. Sakuortoj teikumus stuostā i izdūmoj nūsaukumu.

Pīdieklis	Vuords	Teikums
-eit-	draudzineite	Munai draudzineitei pateik dzeivinīki i pučis.

10. Pastuosti, kaidys pļovys pučis i zuoli tu pazeisti.

11. Apsaver attālu. Nūsauc vysus augus, kū redzi.

12. Izlosi vuordus, kas raksteiti tabulā! Apsasprīd ar sūla bīdri, kū nūsauc itī vuordi. Parkū tu tai dūmoj?

13. Kaidys pazeimis ir nūsaukumu pamatā?

14. Izpietej attālā radzamuos siens, pastuosti, kas jom rakstureigs. Izdūmoj pīmāruotu nūsaukumu.

15. Saleidzinoj sovu i siens eistū nūsaukumu.

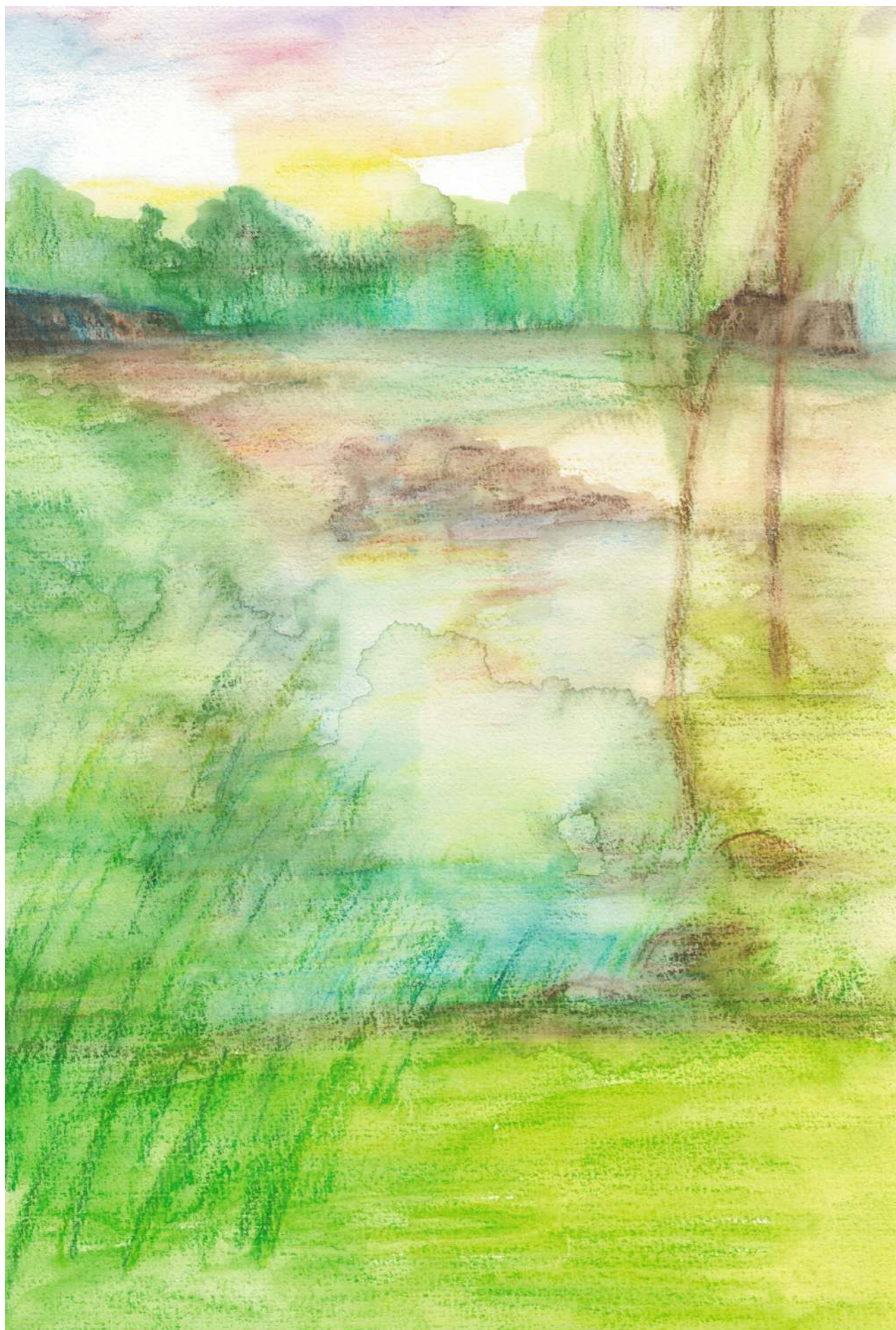
16. Sasagatavej sarunai ar cīmeņu nu pilsātys / lauku. Tev juonūskaidro, kaidus kukaiņus jis zyna. Sadūmoj vaicuojumus.

17. Losi teikumus i pastreipoj tūs burtus, kuru pīroktā īspiejamys klaidys.

P ī m ā r s: *kluss*

Vyss gruovmaļs aizaudzs ar nuotrem. Krosts ir stuovs, nu juo vīgli nūsavelt. Sūļoj drūši pa stidzeņu, jei ir īmeita. Nastaigoj vīns pats, kur mežs svešs!

23. RODŪŠAIS DORBS – KONKURSS PAR LATGOLYS DOBU

Mes asam īsapazynuši ar Juoņa i juo saimis sātu, tuos apleicīni, stuostejuši kotrys par sovu sātu i vītu, kur jei atsarūn. Asam nūskaidruojuši, kas rakstureigs Latgolys dobai. Vairuok runuojom par pavasari i vosoru, mozuok – par rudini i zīmu. Latgolys doba ir tik daudzveideiga i maineiga! Tagad laiks kotram pošam padūmuot par tū, kaida ir Latgola vysūs četrūs goda laikūs. Sareikuosim konkursu!

1. Kas ir konkurss?

2. Kas vajadzeigs, lai konkurss nūtyktu?

3. Kotram konkursam ir nūsaukums, mierkis, uzdavumi i nūteikumi. Sareikojit „Ideju virpuli”, lai izlamtu:

- kaidis byus konkursa nūsaukums i mierkis („Pruota vātra”),
- kaidim juobyut konkursa uzdavumim i nūteikumim („Dūmu skrytuļš”).

4. Lai sasagataveitu konkursam:

- atkuortoj vuiceitū,
- pameklej informaceju par Latgolys azarim, upem, kolnim, dzeivinīkim i kūkim, augim pļovuos, mežūs i sātā,
- nūskaidroj i īgaumej, kurūs nūvodūs kas īpašs atsarūn,
- izspielej spēli „Nūej tī, nazyn kur, atnes tū, nazyn kū!”, (www.futureofmuseums.eu)
- sātā sagatavej zeimiejumus par dobu (vari salikt jūs kūpejā ainovā voi sataisi kolāžu).

5. Stundē: konkurss!

- Sasadolit divejuos komanduos.
- Īvielejit komandai vadeituoju.
- Izdūmojit i pamatojit komandys nūsaukumu.
- Apsasprīdit, kai vyslobuok, atraktivuok paruodeit muojys dorbu.
- Īpazeistynoj klasis bīdrus ar sātā padareitū.

VĪTYS

ITAMĀ NŪDAĻĀ

- īpazeisi viesturiskys vītys Latgolā – muižys, piļskolnus, pīminekļus,
- izzynuosi vītu vuordus,
- vuiceisīs par īpašebys vuordim, deminutivim i cytom svareigom volūdys lītom,
- ceļuosi kartē pa Latgolu,
- klauseisīs vītu vuordu stuostus.

1. Voi esi dziediejs par lelū kolnu pi Rāznys azara? Varbyut asat braukuši iz tīni ekskursejā?
2. Kolnu sauc par Muokūņu kolnu, cyti – par Muokuļu kolnu: kas vīnim latgališim ir *muokūni*, cytim – *muokuli*. Parkū jū tai sauc? Varbyut zini, kai jū nazkod sauce vuociši? Kas ir Volkenbergs?
3. Apsaver attālus ar Muokūņkolnu. Kū vari par kolnu pasaceit?
4. Par Muokūņkolnu cylvāki runoj nu senejūs laiku – ir daudz vysaidu nūstuostu, teiku. Dzejnīki tam veļtejuši dzejūlus. Varbyut zini kaidu?
5. Īpazeisim cytu raksteitū par itū slovonū vītu!

24. PADEBEŠU KOLNS

sakrytuši myuri
luosts
barons
firsts

1. Losi teiku i atbiļdi iz vaicuojumim!

Muokūņkolnā, kur tagad var redzēt tikai sakrytušūs myurus, nazkod nūgrymuse piļs ar skaistu jaunivi – ituos piļs princesi. Jei bejuse nūluodāta. Jaunivi sorgojūt malns suņs. Pirmajā Leldīnis naktī princese izīmūte uorā i gaidūte cylvāka, kurs nūjimtu nu juos luostu. Ka grib princesi redzēt, juopajam malns kačs, malns suņs i gaiļs i Leldīnis naktī divpadsmit stuņdēs naktī juoīt da Muokūņkolna. Ka gaiļs dzīduos, suņs rīs i kačs ņaudēs, tod skaistū jaunivi varēs redzēt.

2. Kas ir juodora, kab princesi varātu atbreivuo?

3. Kai tu dūmoj, parkū vajag taišni treju lītu?

4. Kam vajag malna suņa voi kača? Puorrunojit klasē.

5. Kaidus vēļ leidzeigus nūstuostus voi puosokys zini? Pastuosti.

Vuicomēs lūceit lītvuordus kūpā ar īpašēibys vuordim!

Vuordu savīnuojumus <i>malns suņš</i> (<i>gaiļš, kačš</i>) lūka itai:				
	Vsk.	Dsk.	Vsk.–Dsk.	Vsk.–Dsk.
N. kas?	malns suņš	malni suni	gaiļš – gaili	kačš – kači
G. kuo?	malna suņa	malnu suņu	gaiļa – gaiļu	kača – kaču
D. kam?	malnam suņam	malnim sunim	gaiļam – gailim	kačam – kačim
A. kū?	malnu suni	malnus suņus	gaili – gaiļus	kači – kačus
I. ar kū?	ar malnu suni	ar malnim sunim	ar gaili – ar gailim	ar kači – ar kačim
L. kur?	malnā sunī	malnūs suņūs	gailī – gaiļūs	kačī – kačūs
V. –	suņ!	suni!	gaiļ! – gaili!	kač! – kači!

Īgaumej!

Leidzskanū *l, n*, kod aiz jūs ir *i* (*ī, e, ē, ie, ei*), tikai sevišķi nameikstynojam – jī jau taipat ir meiksti. Tei ir latgalīšu viesturiskuo raksteiba.

Saleidzinoj!

Lūcejums	latg.	latv. lit. vol.
Vsk. A.	sunī, gaili	sunī, gaili
Dsk. N.	sunī, gaili	suņi, gaiļi
Dsk. D.	sunim, gailim	suņiem, gaiļiem

6. Dūtūs vuordu savīnuojumus pīroksti dsk. nominativā i dativā.

P a r a u g s: *zaļš kūceņš – zali kūceni, zalim kūcenim*

zams sūleņš, lāns sūļš, jauns spaņš, oss kaplis, raibs dzeņš, lels spīgeļš, prīceigs ceiruļš, vacs gruobeklis

Īgaumej!

Daudzi latgalīšu vuordi nu latvīšu literaruos volūdys atsašķir gramatiski – jim var byut cyts skaitlis (*dyune* ‘dūņas’), dzimte

| (*pasauļš* ‘pasaule’), cyta lūceišonys grupa (*stuņde* ‘stunda’).

Vuicomēs lūceit vuordus obejuos latvīšu rokstu tradicejuos!

Vuordus <i>stuņde, jaunive, pasauļš</i> lūka itai:						
	Vsk.	Dsk.	Vsk.	Dsk.	Vsk.	Dsk.
N. kas?	stuņde	stuņdis	jaunive	jaunivis	pasauļš	pasauli
G. kuo?	stuņdis	stuņžu	jaunivis	jaunivu	pasauļa	pasauļu
D. kam?	stuņdei	stuņdem	jaunivei	jaunivem	pasauļam	pasaulim
A. kū?	stuņdi	stuņdis	jaunivi	jaunivis	pasauli	pasauļus
I. ar kū?	ar stuņdi	ar stuņdem	ar jaunivi	ar jaunivem	ar pasauli	ar pasaulim
L. kur?	stuņdē	stuņdēs	jaunivē	jaunivēs	pasaulī	pasauļūs
V. –	stuņde!	stuņdis!	jaunive!	jaunivis!	pasauļ!	pasauli!

7. Lūki lītvuordus kūpā ar cytim lūkomim vuordim: *pikta stuņde, skaistuo jaunive, vyss pasauļš.*

8. **Pasoki latgaliski:** *asinsdesa ..., prieks ..., robeža ..., pēda ..., kļava ..., debesis ..., iesnas ..., bailes ..., smieklī ..., ganības ..., dziesma ..., medus ..., mirte ..., slava ...*

9. Losi teiku!

Itaidu teiku par Volkenbergu 19. g. s. beiguos ir pīrakstejs Drycānu pusis barons Gustavs Manteifeļš.

Nu senejūs laiku itei vysa apleicīne ir pīdariejuse vīnai lapnai firsta atraitnei, dižciļteigai Volkenberga pavieļneicai. Tai kai jai nabejs nivīna maņtinīka nu veirīšu pusis, a tikai treis skaistys pīaugušys meitys, vysa zeme sadaleita iz treju apgobolu i kotrys ar sovu, ar jaunū eipašneicu saisteitu vuordu, nūsaukts. Vacuokuo nu treju meitu, Rozaleja, sajēme... (**Rositten**), ūtrei, Luceja, – ... (**Lutzen**), treša, jaunuokuo, Mareja, – ... (**Marienhauzen**).

Muotis piļs iz Volkenberga piec vacuos valđineicys nuovis palyka naapdzeivuota i piec laika sakryta.

10. Kurūs apgobolus montuoja firstīnis meitys? Kai jūs sauc myusu dīnuos? Vītys atrūņ kartē.

11. Vītom nūsaukumi var maineitīs. Apsaver attālus ar Rēzeknis upis tylta margom. Uzroksti atsašķir. Par kaidim laikim jī viestej? Kaidi kungi nazkod ir valdejuši itamā piļsātā?

Īgaumej!

Nu latvīšu literaruos volūdys latgalīšu vuordi var atsašķiert ar kaidu skaņu (*saut gaisā* ‘šaut gaisā’) voi skaņu kūpu (*pirsts* ‘pirksts’, *prīška* ‘priekša’, *prīškauts* ‘priekšauts’, *pieški* ‘pēkšņi’, dsk. G. *zyvu* ‘zivju’).

12. Pasoki latgaliski itūs latvīšu literaruos volūdys vuordus: *griķi* ..., *strazds* ..., *slapjš* ..., *atvase* ..., *riekšavas*

13. Pasoki latgaliski itūs vuordu savīnuojumus: *remdens ūdens*, *tālīns viesis*, *skumja ziņa*.

1. Voi zini, kas ir teikys? Kai juos īdola? Kai taidys rūnās?
2. Kaidys teikys par Latgolys vītom esi dzierdiejs?
3. Kur var atrast teikys par Latgolu?
4. Kaidi folklorys tāli teikuos pasaruoda vysvairuok?

25. NAZKOD PI MYUSU

Bykova
pindzele
daguts

1. Losi teiku i atbiļdi iz vaicuojumim!

Parkū valns ir malns

Kod Dīvs radeja pasauli, jis iztaiseja lelu zalta bumbu, kuru nūsauce par mienesi. Tod jis pastateja zalta bumbu taišni dabasu vydā, bet apleik sabēre zvaigznis. Tai vajadzēja apgaismuot pasauli tymsuos naktīs, lai ceļaveiram nabyutu tik gryuši atrast ceļa.

Cylvākam tys beja par lelu prīcu, bet valnam palyka dusme, jo jis navarēja dareit slyktūs dorbu, partū ka ļauds varēja tiulen jūs pazeit i aizbēgt. Valni sasaucē sapuļci i nūsprīde, ka vajag iztaiseit lelys trepis, pajimt piņdzeli i nūzīst mienesi ar malnu dagutu. Kai sadūmuoja, tai padareja. Dabuoja spani, garu piņdzeli, sataiseja pi rogonys malnu dagutu i trepis i aizguoja mežā, kur mieness beja tyvuok pi zemis. Tī valni pastateja trepis, i vīns jau suoka lēkt pa trepem augšā, bet pats Lelais valns stuovēja i vērēs, kai tys nūzīss zalta mienesi. Valns kai kuope, tai pasleidēja i nūkryta. Daguts izalēja taišni Lelajam valnam iz golvys, i tys palyka tik malns, ka niparkū navarēja izmozguot.

Vīns valns tūmār izkuope pa trepem leidz zalta bumbai i suoka jau zīst. Bet lai jis struoduoja kai struoduodams, navarēja i pūsis izzīst. Te ūtrys valns daskrēja i dorbu turpynuoja. Radeituojs īraudzeja, ka puse mienēša palyka tymsa, sasirdeja iz valna i

iztaseja tai, ka valns palyka stuovēt taišni zalta bumbai vydā, rūkuos turūt piņdzeli ar daguta spani.

Tai pa šai dīnai var redzēt cylvāku, kurs stuov iz mieneša i it kai grib zīst. Bet mieness suoka speidēt jau na tik gaiši kai pyrmū reizi. Nu tuo laika valni staigoj malni.

2. Izroksti darbeibys vuordus, kurī paguotnis 3. personā beidzās ar -e.

Īgaumej!

Darbeibys vuordi ir ar pīdiekli i bez pīdiekļa. Darbeibys vuordus bez pīdiekļa latgališu rokstu volūdā lūka divejaiži, latvišu literarajā volūdā vysim darbeibys vuordim bez pīdiekļa ir tik vīna lūceišona.

Vuicomēs darbeibys vuordu lūceišonu!

Darbeibys vuordu <i>suokt</i> lūka itai:							
	Personu v-vuordi	Tagadne		Paguotne		Nuokūtne	
		latg.	latv. lit. vol.	latg.	latv. lit. vol.	latg.	latv. lit. vol.
1.	es	suocu	sāku	suoču	sāku	suokšu	sākšu
2.	tu	suoc	sāc	suoci	sāki	suoksi	sāksi
3.	jis, jei	suoc	sāk	suoce	sāka	suoks	sāks
1.	mes	suocam	sākam	suocem	sākām	suoksim	sāksim
2.	jius	suocat	sākat	suocet	sākāt	suoksit	sāksit
3.	jī, juos	suoc	sāk	suoce	sāka	suoks	sāks

Darbeibys vuordu <i>kuopt</i> lūka itai:							
	Personu v-vuordi	Tagadne		Paguotne		Nuokūtne	
		latg.	latv. lit. vol.	latg.	latv. lit. vol.	latg.	latv. lit. vol.
1.	es	kuopu	kāpju	kuopu	kāpu	kuopšu	kāpšu
2.	tu	kuop	kāp	kuopi	kāpi	kuopsi	kāpsi
3.	jis, jei	kuop	kāpj	kuope	kāpa	kuops	kāps
1.	mes	kuopam	kāpjam	kuopem	kāpām	kuopsim	kāpsim
2.	jius	kuopat	kāpjat	kuopet	kāpāt	kuopsit	kāpsit
3.	jī, juos	kuop	kāpj	kuope	kāpa	kuops	kāps

3. Losi teiku par Grītis kolnu!

Reizi pi Grītis kolna ganejuši divi goni, tur tymā kolnā bejuse ola. Spālādamīs leluokais gons īsvīde mozuokuo capuri olā. Mozuokais gons suoce rauduot, jam žāļ capuris. Jis leida piec capuris olā. Olā jam priškā izskrēja divi leli suni i boltā kleitā tārpūsēs sīva. Sīva tūs suņus nūmīrynuoja i vaicuoja nu puikys, kuo jis atguojs. Puika pastuosteja, kas nūtics i piec kuo guojs. Sīva pajēme capuri, pībēre pylnu ar naudu i padeve puikam. Jis laimeigi nūguoja iz sātu. Tū radzādams, ūtrys gons svīde i sovu capuri olā i taipat leida pakaļ, a jam tik laimeigi nasaguoja. Lelī suni jū saplēse. Ūtrā reitā sīvys guojušys ūgu laseitu i redziejušys jū saplāstu i izsvīstu uorā nu olys.

Grītis kolns atsarūn pi Skromuonu cīma.

4. Atrūn i izroksti *e*-lūceišonys vuordus paguotnē teikā par Grītis kolnu.

5. Veidoj saleidzynomuos pakuopis īpašēibys vuordim.

P a r a u g s: lels – leluoks – vysleluokais, pats leluokais

mozs, augsts, zams, pylns, bolts, malns

Īgaumej!

Nūruodomū vītņikvuordu ar lītuvuordu lokativā saskaņoj itai:

tymā kolnā – tamā olā

šymā laikā – šamā vītā

itymā caurumā – itamā capurē

6. Ar itim vuordu savīnuojumim izdūmoj treis sakareigus teikumus.

7. Atrūn tekstā i izroksti vuordus, kas atvasynuoti ar itaidim prīdieklīm:

ī-, iz-, ap-, at-, pa-, nū-, pī-, na-, sa-

8. Leiksnā ir pīraksteits, kai radīs Zvonku kruocis nūsaukums. Losi teiku i izroksti vysus vītu nūsaukumus! Sagrupej piec dūtuo parauga.

Vīnkuorši	Saliktini	Vuordu savīnuojumi
Leiksna	Daugovpiļs	Daugovys lobais krots

Lejuok Leiksnys iz Daugovys lobuo krosta atsarūn Gosporu sola. Vacuos kartēs itei sola apzeimuota par Zvonkom. Vacī plūstinīki vēļ tagad tai sauc tū kruoci, kas atsarūn Daugovā natuoli nu Gosporu. Tagad ļauds ituo vuorda vairs nalītoj.

Seņuok, kod nabeja dzeļžaceļa, kotru pavasari pa Daugovu iz Reigu guoja daudz lellaivu ar vysaidom Krīvejis precem. Reizi deļ Leivuona i Madalenis (Madalenis bazneica atsarūn Leiksnys pogostā, natuoli nu Daugovpiļa) bazneicu Vitebskā izlīti diveji zvoni, kū vajadzēja atvest ar laivu. Zvoni nabejuši vīnaidi. Leivuona bazneicai leluoks, Madalenis – mozuoks. Laivinīki aiz puorprotuma leluokū zvonu pamatuši pi Madalenis bazneicys, a mozuokais, tuoļuok braucūt, nu laivys īsavieļs Daugovā. Zvonu ilgi mekliejuši, tik nav atroduši, koč Daugova itamā vītā nav dziļuoka par sešim pādim. Pa ļaužu stuoškim, ka Madalenis bazneicā zvanejuši, tod variejs dzierdēt, ka zvona i nūgrymušais zvons Daugovys dybynā. Tū pošu dzierdiejuši i iz plūstu garombraucūši plūstinīki. Vēļ tagad vacī plūstinīki labi pazeist beistamū Zvonku kruoci Daugovā.

9. Vuordus var atvasynuot ar *-nīks* (*pūdņīks*), a var i ar *-inīks* (*plūstinīks, laiviniīks*). Kaidu omotu veicieju nūsaukumus, kas beidzās ar itom izskaņom, zini vēļ?

Vuicomēs vuordu savīnuojumu lūceišonu!

Vuordu savīnuojumu <i>beistamuo kruoce</i> lūka itai:			<i>diveji zvoni</i> lūka itai:
	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis	Daudzskaitlis
N. kas?	beistamuo kruoce	beistamuos kruocis	diveji zvoni
G. kuo?	beistamuos kruocis	beistamūs kruoču	diveju zvonu
D. kam?	beistamajai kruocēi	beistamajom kruocem	divejim zvonim
A. kū?	beistamū kruoci	beistamuos kruocis	divejus zvonus
I. ar kū?	ar beistamū kruoci	ar beistamajom kruocem	ar divejim zvonim
L. kur?	beistamajā kruocē	beistamajuos kruocēs	divejūs zvonūs
V. –!	beistamuo kruoce!	beistamuos kruocis!	diveji zvoni!

10. Lūki dūtūs vuordu savīnuojumus ar nūteiktajom golūtnem: *vacī plūstinīki, leluo laiwa, duorguos precis, nadrūsais plūsts, dreizuo straume, nūgrymušais zvons, sveši ļauds.*

11. Cik lels dziļums ir seši pādi? Kaidys vacūs ļaužu māra vīneibys zini vēļ? Kū mierej sūlim, kū spreižim?

1. Kas ir pīmineklis?
2. Kur parasti atsarūn pīminekli?
3. Kam par gūdu taisa pīmineklus?
4. Voi tovys dzeivis vītys tyvumā ir kaidis pīmineklis?
5. Kas ir „Latgolys Muora”, kur jei atsarūn?
6. Kaidis Latvejis viesturei svareigs pīmineklis tyka īsvieteits Rēzeknē 2017. goda majā?

26. PĪMINEKLI

simbolisks
postaments
skulptura

1. Losi „Skreineitis” tekstu par Muorys pīminekli! (http://ldb.lv/skreineite_vl/Skreineite_vuicus_laseit/assets/basic-html/index.html#116) Tautā pīminekli sauc par Latgolys Muoru. Pīmineklis ir simboliskys aplīcynuojums Latgolys vīnuoteibai ar puorejū Latveju. Iz postamenta raksteits „Vienoti Latvijai”. Kai tu saprūti itūs vuordus?

2. Apsaver pīminekli tyvuok. Iz augstuo postamenta ir treis cylvāku figurys: kiežu ruoviejs, tautu meita iz ceļu i stolta tautumeita ar krystu rūkā puori obejim. Skulpturaluo grupa simbolizej tautys spēku, ticeibu i myužeigu cereibu. Ituo Rēzeknis i Latgolys simbola viesture ir tragisma pylna.

3. Kū tu zini par pīminekļa viesturi? Voi esi pi juo bejs? Voi Muorys pīmineklis tamā vītā ir stuoviejs vysod?

4. Pīmineklis tyka atkluots 1939. goda 8. septembrī – Dīva Muotis dzimšonys dīnā. Vāluok divejis reizis nūguozts. Trešū reizi nu jauna pastateits i īsvieteits 1992. godā. Par pīminekļa viesturi ir izdūta gruomota. Puorrunojit klasē par itū pīminekli.

Vuicomēs vuordu lūceišonu! Na vysim vuordim ir obeji skaitli, na vysim ir vysī lūcejumi.

Vuordus <i>pīmineklis, pīmiņa, klauseišonuos</i> lūka itai:				
	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis
N. kas?	pīmineklis	pīminekli	pīmiņa	klauseišonuos
G. kuo?	pīminekļa	pīminekļu	pīminis	klauseišonuos
D. kam?	pīmineklam	pīmineklīm	pīmiņai	–
A. kū?	pīminekli	pīmineklus	pīmiņu	klauseišonūs
I. ar kū?	ar pīminekli	ar pīmineklīm	ar pīmiņu	ar klauseišonūs
L. kur?	pīminekli	pīmineklūs	pīmiņā	–
V. –!	pīminekli!	pīminekli!	pīmiņa!	klauseišonuos!

5. Leidzeigi vuordam *pīmineklis* lūka vēļ, cytus: *gruobeklis, suseklis, dyumeklis, kavieklis, luteklis, puteklis*.

6. Lūki itūs vuordus. Vuordim, kam var, pīvīnoj pīmāruotus īpašēibys vuordus i lūki kai vuordu savīnuojumus.

Īgaumej!

Taipat kai latvīšu literarajā volūdā, latgališu rokstu volūdā vuordi var beigtīs ar izskaņu-šonuos. Taidim ir na vysī lūcejumi, pošus vuordus lītoj bīži: *būršonuos, buoršonuos, globuošonuos, kaušonuos, skrīšonuos, smīšonuos*. Vuorda *sliepšonuos* vītā lobuok saceit *globuošonuos*, vuorda *peļdiešonuos* vītā – *mauduošonuos*.

7. Īsadūmojit, ka īsit ekskursejā pa Rēzekni. Sarunojit klasē, kurus pīmineklus apsavērsit. Sasadolit dorba grupuos i nūrunojit, pi kura pīminekļa kotra grupa byus par gidim. Savuocit materialu i sagatavejit gida tekstu.

8. Sareikojit klasis ekskurseju kluotīnē voi nakluotīnē. Sarunojit vysu par maršrutu i suocit ekskurseju.

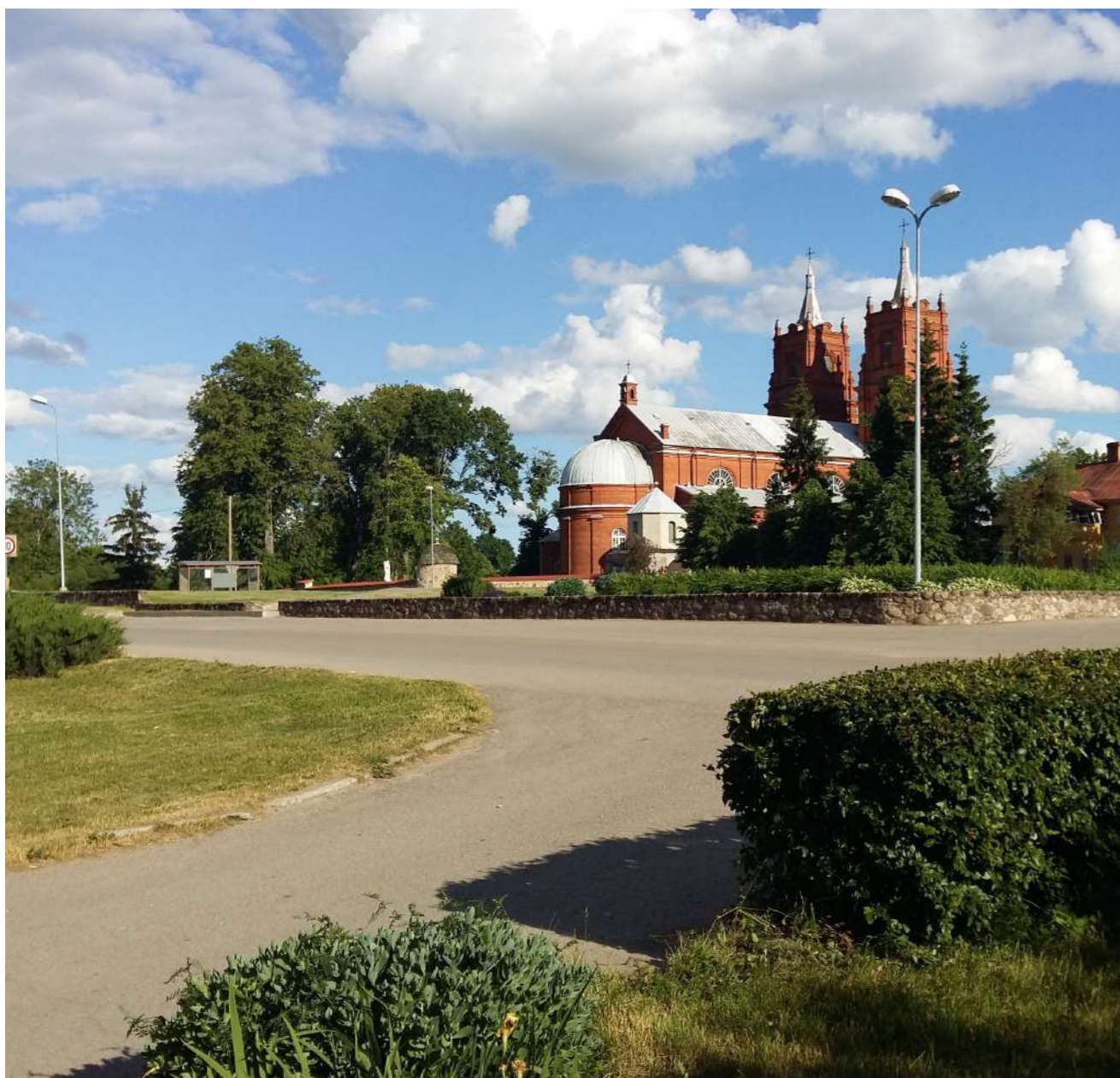
9. Apkūpojit informaceju – kū jaunu izzynuojot itamā „ekskursejā”?

10. Iz pīminekļa, kas calts par gūdu 1917. goda kongresam, ir Fraņča Trasuna vuordi „Varai pīdar laiceiba, taisneibai – myužeiba”. Kai tu jūs saprūti? Puorrunojit klasē.

11. Kaidi cylvāki palik tautys atmiņā? Kurim nu jūs ir kaidys pīminis zeimis? Kur juos var redzēt?

12. Īsadūmoj, ka esi hronists – sova laika nūtykumu pīraksteituojs. Kū tu grybātu pastuosteit ļaudim, kas dzeivuos piec myusu, par kaidu sovys pusis pīminekli? Pīroksti sovu stuostu.

1. Voi esi dzierdiejs par taidu Latvejis vītu kai Nautrānu pogosta Rogovka? Atrūņ jū kartē.
2. Kai tu dūmoj, kū nūzeimej vuords Rogovka, kai jis varātu byut radīs?
3. Ar kū īvārojama Rogovka? Parkū Nautrānu pusi sauc par Latgolys Pībolgu?
4. Kaidus zini ituos pusis literatus, kulturys darbinīkus?
5. Kuram rogovkīšam Rēzeknē Latgolys Kulturviesturis muzeja priškā ir pīmineklis?

27. ROGOVKYS VĪTU VUORDI

Pībolga	likne	sads
legenda	muorks	skuts
dierva	opors	slēsne
kryuts	peiss	staignis
kupsa	ryucs	myuds

1. Losi tekstu! Kaida ir golvonuo dūma?
2. Nūsaucit itū tekstu, dūdit jam vuordu – viersrokstu.

Jau nu seņsenejūs laiku cylvāki vuordā sauc na tikai sevi, bet ari vysu tū, kas ir koč cik īvārojams. Tai vuordus ir dabuojuši lūpi, kolni i kaļneni, upeitis i olūteni, upis, azari, jiurys, gruovi, pļovys, līknis, pūri... Vuordā tyka nūsauktys vysys tuos vītys, kur cylvāki palyka dzeivuot iz ilguoka laika.

Vydzemē i Kūrzemē sovs vuords ir na tikai cīmim i piļsātom, bet ari kotrai sātai. Latgolā tai sauktī muojvuordi ir jauna paruodeiba. Nūsaukumi dūti cīmim, sādžom, dzeraunem voi solom – kai nu kurā vītā sauc leluoku lauku apdzeivuotū vītu. Taipat vuordi ir svareiguokajim dobys objektim. Vītu vuordi ir vysaidi – kai cylvāki. Vīns runeiguoks, atkluotuoks, kod jam teik vaicuots, tiuleņ pastuosta, kas jis taidis i par kū juo tai sauc, cyts – vairuok turīs sevī. Pīmāram, *Ūzulu teirums* tai nūsaukts partū, ka tī agruok auguši pīci ūzuli. Par cytu nūsaukumu navar eisti zynuot, kai jis radīs.

Rogovkīšim pošim pyrmajim Latgolā ir sataiseita pogosta karte latgaliski. Īpazeisim vītu nūsaukumus tamā!

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, 2008

3. Atrūn vīnkuoršus nūsaukumus, saliktnis i vuordu savīnuojumus Nautrānu pogosta kartē. Grupej jūs piec dūtu parauga:

Vīnkuorši	Saliktini i vuordu savīnuojumi
Mazuri	Malnuo sola

4. Izroksti cīmu i naapdzeivuotūs vītu nūsaukumus. Kurā grupā ir vairuok vuordu? Kai tu dūmoj, parkū tys tai?

Cīmi	Saliktini i vuordu savīnuojumi
Vīlumi	Bierzs

Īgaumej!

Saliktini ir vuordi, kam ir vysmoz divejis saknis (*bīz-pīns* < *bīz-ais+pīn-s*; *Muokūnkolns* < *Muokūn-u+koln-s*).

5. Izroksti saliktnis, *pīmāram: Pūramola*. Skaidroj, kai jī cālušis.

6. Struodoj ar karti. Izroksti i sagrupej vītu vuordu (*plavenū, kryumu, mežu, kaļneņu* i. c.) nūsaukumus.

Īgaumej!

Vuordu savīnuojumi ir sovstarpeigi saisteitu vuordu grupa, kas izsoka vīnuotu jiedzīni (*zemis gobols, Lozdu kolns*).

Paraugs:

Grupa	Vītu vuords	Paskaidrojums
Vīnkuorši vuordi		
Saliktini		
Vuordu savīnuojumi		

7. Atrūn vuordu savīnuojumus Nautrānu pogosta kartē. Izroksti, grupej, nūskaidroj, kai jī varātu byut cālušis:

Paraugs: *Sisiņa kryumi, Lopsu dūbis, ...*

8. Izpietej pošus nūsaukumus i grupej, piec kaidys pazeimis vītai dūts vuords, pīmāram, dzeivinika, putna voi cyts vuords.

Vītu nūsaukumūs bīži pasaruoda kaidi šauruokam apgobolam rakstureigi vīteji vuordi voi tai saucamī apvyda vuordi. Voi zini, kas ir Nautrānu pogosta *dierva, kryuts, kupsa, līkne, muorks, opors, peiss, ryucs, sads, skuts, slēsne, staignis*? Nūskaidroj it klasē.

9. Kū nūzeimōj rogovkīšu *meitu myuds* i *puišu myuds*?

Īgaumej!

Cyti soka pa vacam: *maut*, na *peļdēt*, *mauduotīs* voi *myuduotīs*, na *peļdētīs*, *peļdiešonus* vītā – *mauduošonus* voi *myuduošonus*. I leitovīši soka *maudytis* (jūs burts y juolosa kai ī – *maudītis*), jī taipat kai mes *maudoj* zyrgus i *maudojās* poši.

Vuicomēs darbeibys vuordu *maut*, *mauduotīs* lūceišonu.

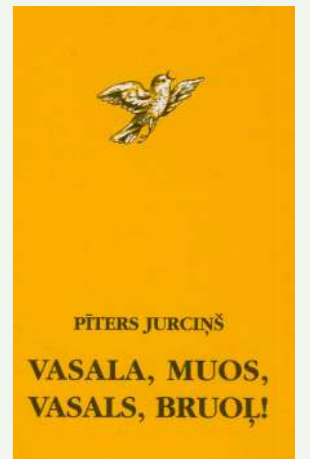
Darbeibys vuordus <i>maut</i> , <i>mauduotīs</i> lūka itai:						
Per-sonu v-vuordi	Tagadne		Paguotne		Nuokūtne	
es	maunu	maudojūs	muovu	mauduojūs	maušu	mauduošūs
tu	maun	maudojīs	muovi	mauduojīs	mausi	mauduosīs
jis, jei	maun	maudojās	muove	mauduojuos	maus	mauduosīs
mes	maunam	maudojamēs	muovem	mauduojomēs	mausim	mauduosimēs
jius	maunat	maudojatēs	muovet	mauduojojotēs	mausit	mauduositēs
jī, juos	maun	maudojās	muove	mauduojuos	maus	mauduosīs

10. Nūskaidroj sātā voi pi kaimiņu, kas ir senejūs laiku *šņūre*. Cik lels zemis gobols tys beja? Kas ir *ežmali*, kū jī škeire? Vari izmontuot elektroniskū vuordineicu – *tezauru*: <http://tezaur.lv>.

11. Kaidi omotu voi cyti ar cylvāku nūsadorbuošonu saisteiti nūsaukumi atrūnami Nautrānu pogosta kartē? Kas ir (s) *kraucs*, kas *kučers*?

12. Nūskaidroj, parkū kolnu sauc par Bļaukovys kolnu? Ar kaidu darbeibys vuordu nūsaukums saistuos?

13. Sameklejit bibliotekā Pītera Jurciņa dzejūļu gruomotu „*Vasala, muos, vasals, bruol!*” Atrūnit pa dzejūlam, kurā pīmynāts kaidis Rogovkys vītu vuords. Kuri vuordi „*pastuosta*” par tū, nu kuo jī cālušis? Saleidzinojit, kuri ir atrūnami kartē.

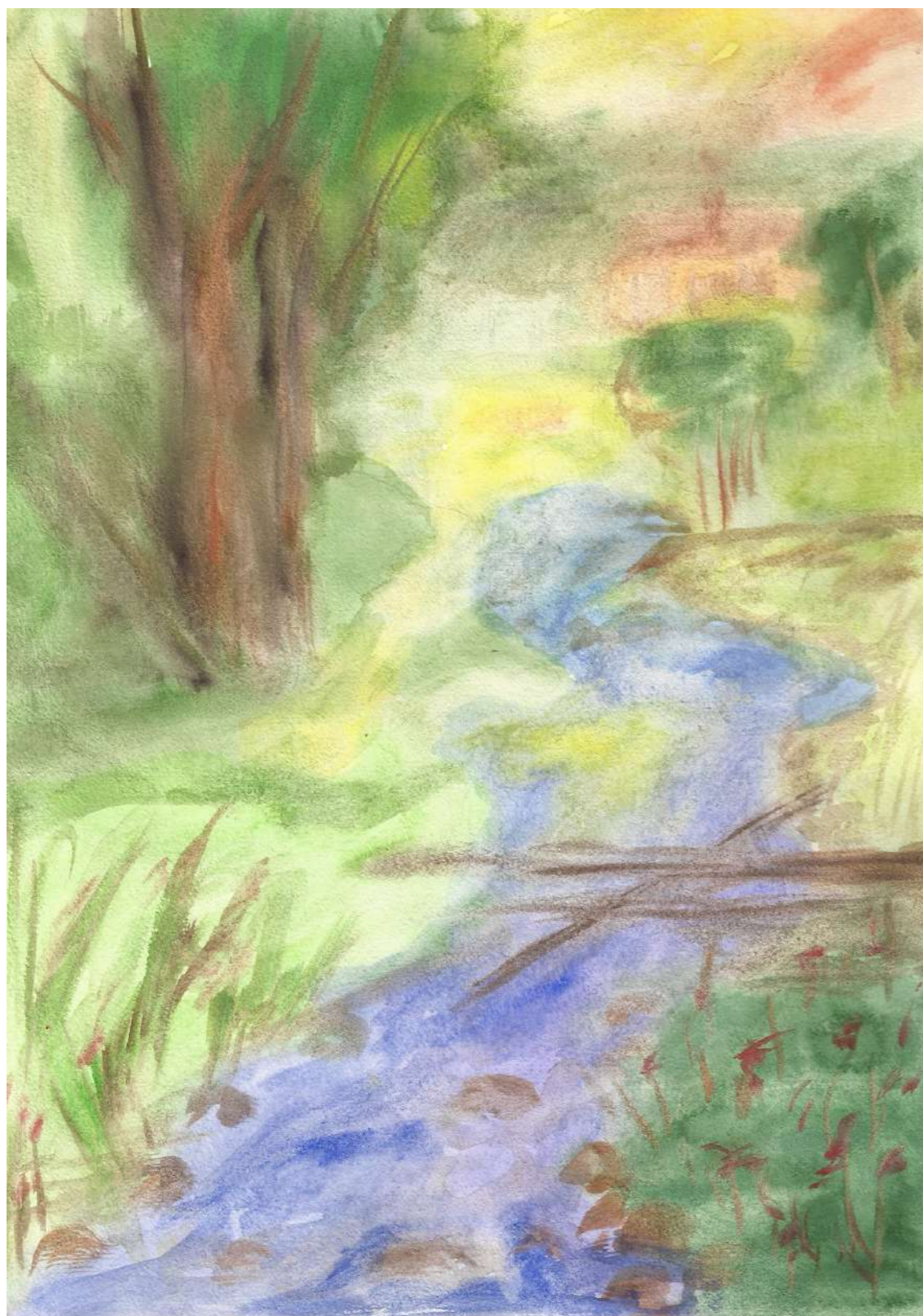

Īgaumej!

Izlūksne ir runys veids, kū cylvāki lītoj nalelā apvydā. Izlūksnis taipat ir myusu boguoteiba – rokstu voi literaruos volūdys izaug iz izlūkšņu pamata. Izlūksnis – vītejuos mozuos volūdys – autori lītoj, lai lobuok paruodeit dzymtuos pūsis skaistumu, izcelt sovai molai rakstureigū.

14. Papietej, kaidi vītu nūsaukumi ir tovā ceļā nu školys iz sātu.

1. Kai sauc vārdus, ar kurim nūsauc kū vīnu vīneigū?
2. Kai roksta taidus vārdus?
3. Voi īpašvārdi var „dzeivuot” klāvā, dabasūs, gruomotu plauktā? Kur vēl?

28. CYTU LATGOLYS VĪTU NŪSAUKUMI

kulda
susātivs

L

„Kotram sovu dzymtū pusi,
Gribīs meiluok apdzīduot,” soka dzejneica Emileja Kalvāne.
Vēļ jei roksta:

„Maņ dzeive suokusēs nu tīnīnis,
Kur pasaulī vysdzaltonuokuos pīnīnis...”

Cik daudzim nu myusu ruodīs taipat! Par dzymtū molu
palīk skaistuokuos atminis, par dzymtū pusi dūmojam sovys
boltuokuos dūmys...

R

1. Kaidus Latgolys rakstņikus voi dzejņikus tu zini, kas daudz rakstejuši par dzymtū nūvodu?
2. Varbyut zini kaidus dzejūlus, dzīsmis par Latgolu, Latgolys vītom voi īvārojamim cylvākim? Nūsauc.
3. Varbyut zini kaidu dorbu par sovu dzymtū vītu? Pastuosti cytim.
4. Voi pazeisti itūs kruojumus? Palosit nu jūs voi cytu izdavumu dzejūlus klasē!

5. Papieteisim karti!

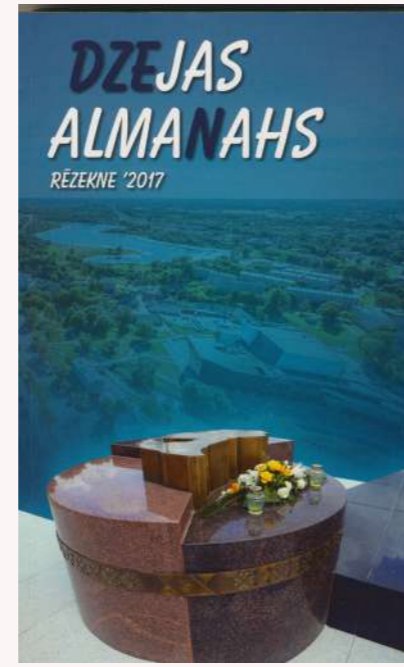
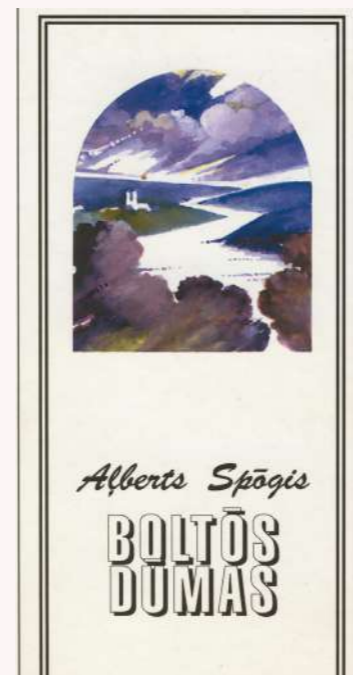
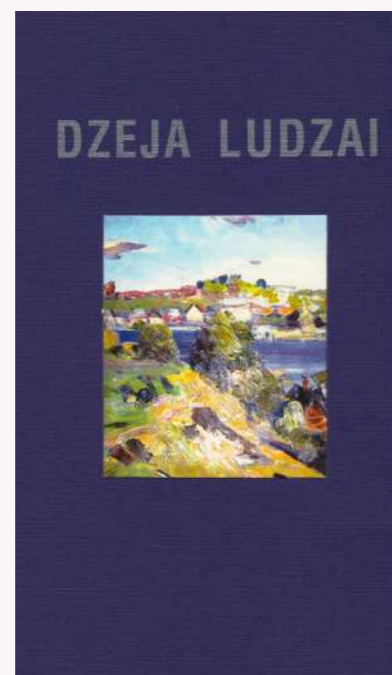
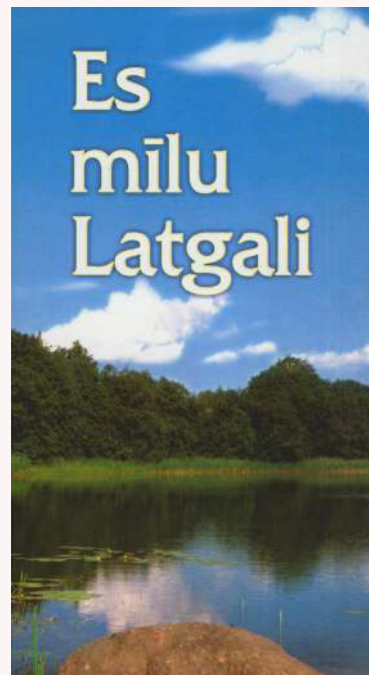

O. Kovalevskys guomotys karte par Siveri, Dreidzu i jūs apļeicīni.

6. Izroksti vysmoz desmit azaru nūsaukumu. Voi īvāruoji, kas jim kūpeigs? Itūs i cytu azaru vuordus vuicīs raksteit pareizi.

7. Losi teiku par Sivera (cytūs olūtūs sauktu par Brāslavys) piļskolnu! Kū jei mums vuica?

Pi Sivera azara ir kolns. Iz kolna nazkod bejuse lapna piļs. Piļs nūgrymuse, partū kolnu sauc par piļskolnu. Reizi Sivera piļskolnā divi veiri oruši zemi. Vīnam zyrgs nav variejs pavilkt

Par Kruoslovys pusis vītu nūsaukumim ir izdūta geografis Otilejis Kovalevskys guomota „Krāslavas rajons”. Tī var atrast Eša azaru i vēļ desmitem cytu azaru i ezereņu.

(Verīs ari: <https://www.google.lv/maps/@56.176877,27.6180822,4485m/data=!3m1!1e3>)

orkla. Pasaviers – lemess aizkiers lelu naudys kotlu. Nu jis dūmoj, kai tik naudu sagruobt, ka ūtrys naradzātu. A ūtrys oruojs jau ir pamanejs, ka jis apsastuoja, verās i vaicoj: „Kū tu tī dori, tev zyrgs pīkusa?” – „Tai ir,” pyrmais atsoka, „byus juoat-pyutyno!” – i nūsalīcs gruob zalta naudu i ber kuldā. Kulda pylna, a naudys kotlā vēļ daudz. Na bāda, atīšu vēļ piec pušdīņu. Atīt piec pušdīņu – ni kotla, ni naudys. Atīt vokorā iz sātu, i tur naudys nav. Naktī jam sapynā vīns soka: „Tev beja laime, tu namuocieji juos sajimt. Byutu devs ūtram, byutu i pošam.”

Vuicomēs lītvuordu lūceišonu! Īvāroj, kod *l* teik apzeimuots ar meikstynuojuma zeimi, kod nateik. Taipat kai vuordu *piļs* lūka lītvuordus *kliets, pierts, nakts, sirds, acs, auss*.

	Saliktini <i>piļskolns</i> lūka itai:		Vuordu <i>piļs</i> lūka itai:	
	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis	Vīnskaitlis	Daudzskaitlis
N. kas?	piļskolns	piļskolni	piļs	piļs
G. kuo?	piļskolna	piļskolnu	piļs	piļu
D. kam?	piļskolnam	piļskolnim	pīlei	pīlim
A. kū?	piļskolnu	piļskolnus	pīli	piļs
I. ar kū?	ar piļskolnu	ar piļskolnim	ar pīli	ar pīlim
L. kur?	piļskolnā	piļskolnūs	pīlī	pīlīs
V. –	piļskoln!	piļskolni!	piļs!	piļs!

8. Kaidus sovys apļeicīnis vītu vuordus vari nūsaukt? Kaidus „satyki” pa ceļam iz školū? Pastuosti klasē.

9. Īsadūmoj, ka esi aizceļuojs iz cytu planetu. Kaida jei izaver? Kas tī atsarūn? Kaidus vītu vuordus īraksteisi planetys kartē?

10. Izzeimej sovu jaunū zemi, atzeimej nūsauktuos vītys i paskaidroj, parkū jom devi taišni taidus nūsaukumus.

29. CEĻUOJUMS PA KARTI

Ceļš, celenš, styga...

Izīmam nu ustobys pogolmā, i suocās myusu guojīns pasaulī. Pa celenu da okys – atsadzert sātys iudīna i vēļ ceļam pajimt. Pa stidzeņu da leluo ceļa... Tai suocās laucinīka ceļš.

Cyts aizslādz dzeivūkļa durovys i pa vairuoku stuovu muojis trepem nūskrīn pogolmā, sūļoj tuoļuok pa ītvi da īlys... Tai suocās piļsietnīka ceļš.

Kotram sovs ceļš, sovs i sovauduoks ceļuojums. Cytam ei-suoks i tyvuoks, cytam garuoks i tuoluoks... Bet na vysod, kod gribim, varim dūtīs ceļā. Tod var pajimt karti, izkluot iz golda i dūtīs ceļā. Izmontoj digitalū karti!

Laimeigu ceļu!

GRUOMOTYS

Itamā nūdaļā

- atkluosi latgališu folklorys boguoteibu – tautys dzīsmis, puosokys, teikys, meiklis, sokomvuordus,
- izzynuosi par latgališu gruomotom,
- vuiceisīs vuordu nūzeimis,
- atkuortuosi, kas ir uzruna i uzrunys grupa,
- īpazeisi apvyda vuordus,
- klauseisīs vysaidu dorbu fragmentus, tautys dzīsmis, puosokys i saceriesi sovys.

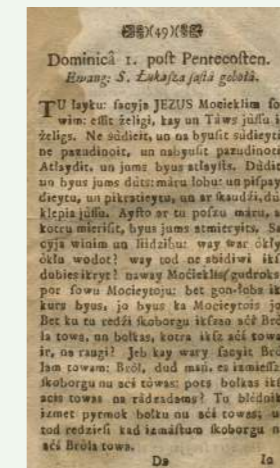

30. VACUOS GRUOMOTYS

evanģeleji
„Myužēigais kalinders”

Poša pyrmo latgališu gruomota ir izdūta 1753. godā. (2004. godā izdūta par jaunu) Tymā laikā gruomotys titullopā beja na tikai nūsaukums, bet ari eisys zinis par gruomotu pošu. Nūsaukuma suokums latgaliski ir „Evanģeleji vysam godam”.

1. Voi esi redziejs gruomotys, kas saraksteitys latgaliski?
2. Kur i kod? Kaidys? Pastuosti.
3. Voi tovā sātā ir kaidys naviņ, latgaliski raksteitys gruomotys?
4. Pastuosti, kaidys. Cik juos vacys?
5. Kai var pasaceit gruomotys vacumu?
6. Kai tu dūmoj, cik vacys varātu byut latgaliski raksteituos gruomotys?

1. Apsaver attālu! Kod ir nūdrukuota itei pyrmo gruomota latgaliski? Kur jei izdūta? Kas tei par gruomotu?

ĪVĀROJ!

Agruokajuos latgališu gruomotuos lītuoja pūliskū raksteibu. Tai – nu pyrmos latgališu gruomotys „Evangelia toto anno” (1753) leidz pat 20. godu symta suokumam. Tys beja laiks, kod myusu dīnu Latgolys ļauds dzeivuoja škierti nu cytu Latvejis nūvodu. Partū myusu roksti i runa atsašķir nu cytu latvišu.

2. Voi vari pasaceit, kod izdūta attālā radzamo gruomota? Nūskaidrojīt klasē kūpā.

3. Apsaver 1833. godā izdūtuos latgališu gruomotys pirmū lopu. Kam jei veļteita?

Goda skaitļus var raksteit arabu i romišu ciparim. Saleidzynoņ:

Arabu cipari	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Romišu cipari	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X

4. Saleidzynoņ, kai raksteja 1833. godā i kai roksta tagad.

Agruok	Tagad
GROMOTA LYUGSZONU UZ GUDA DIWA KUNGA	GRUOMOTA LYUGŠONU GŪDAM DĪVA KUNGA

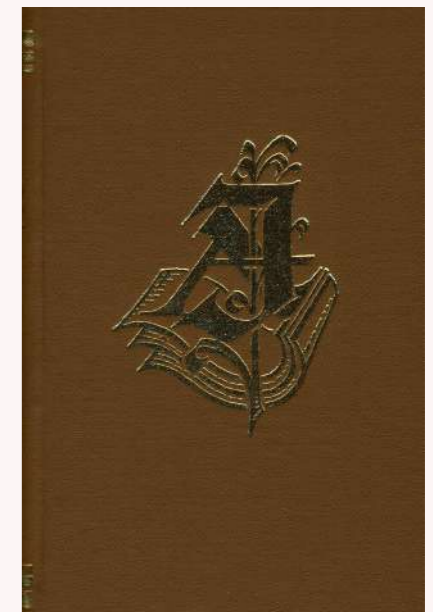
5. Voi vari pasaceit, ar kū atsašķir obejis raksteibys? Izpietej. Ituos i ir senejūs gruomotu golvonuos atškirēibys nu myusu dīnu raksteibys.

Agruok	o	ł	sz	w	u	i
Tagad	uo	l	š	v	ū	ī

6. Izlosi A. Jūrdža „Smīkla stuosteņū”! Ar kū itei raksteiba atsašķir nu īpriķšejuos?

SMIKĻA STOSTENŠ
 Reyzi wina môte, muižas plowâ bārnu pazeydejusia un idama sīna kostu, uz sowu lelokū meytini soka: »Aneyt, kad as nuišu uz plowu, tod tu Geleytia i knib sonūs, ļay jey raud. Tuļayk tiulen stōrosta mani paļayss jos apmirynotu.« Kad môte ayzgoja uz plowu pi cytu sīna kasēju, tiulen Aneyte klidz pylnâ bolsâ: »Mām, wayta jau war Geleytey knipt sonūs?«

7. Nūskaidrojīt klasē, kas ir Andryvs Jūrdžs.

8. Kas ir A. Jūrdža „Smīkla stuosteņā” pīmynātais stuorosta? Kaidu omotu jis pildeja muižys laikūs?

9. Kas ir stuosteņā pīmynātī sīna kasieji, kaidu dorbu jī dora?

10. Kai stuostā pīmynātūs Aneitis i Geleitis sauktu pylnâ vuordā?

Īgaumej!

Vacūs gruomotu nasaprūtāmūs vuordu skaidrojumu var meklēt vuordineicuos. Kod gruomota teik izdūta par jaunu, parosti teik pīvīnuots ratuok lītuotūs vuordu skaidrojums. Arī jiusu muoceibu gruomotai ir vuordineica, kurā skaidrooti mozuok pazeistami voi ratuok lītuoti vuordi.

11. Voi tovā apleicinē vysi cylvāki runoj vīnaiži? Parkū ļaužu runa atsašķir?

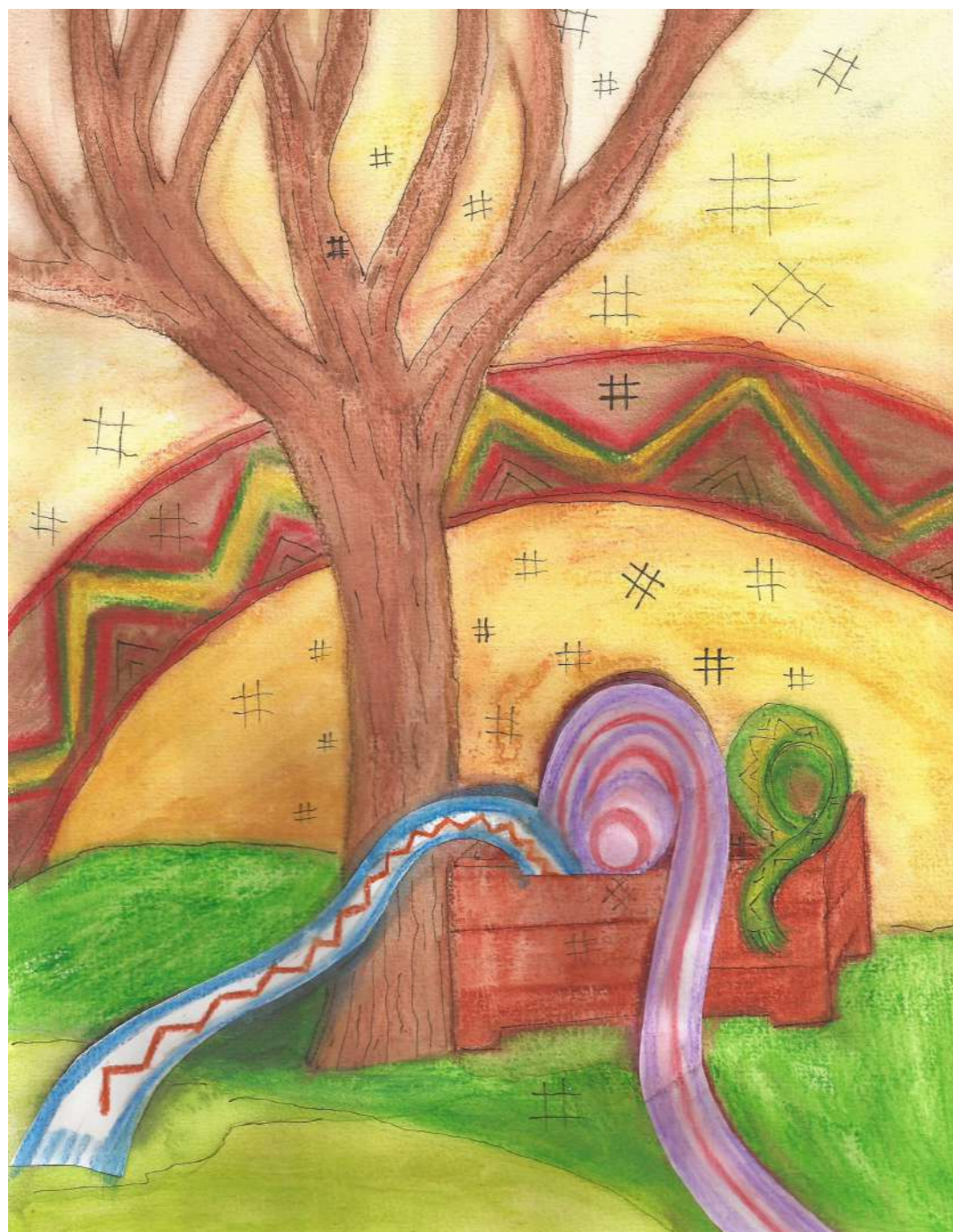

K

12. Klausomēs Latvejis ļaužu runys atšķireibys latvīšu izlūkšņu paraugu kruojumā „Viena zeme, viena tauta, nav vienāda valodiņa” (2015).

13. Īsaklausi, kai runoj cylvāki tovā pusē. Pīroksti vuordus, kurūs nasaproti, i nūskaidroj jūs nūzeimi.

14. Pīroksti treis vaicuojumus – kū tu grybātu izzynuot par senejom gruomotom.

1. Parkū vacī ļauds zyna daudz kuo taida, kuo vēļ nazini tu?
2. Kas ir dzeivis pīredze? Kuram tovā saimē juos ir vysvairuok?
3. Kaidu cylvāku skaita par gudru? Parkū?
4. Kam var praseit padūma? Kai vēļ var dabuot loba padūma?
5. Atkuortoj īpriķšejuos stuņdēs puorrunuotūs latgalīšu teicīņus.
6. Izroksti teicīni voi teicīņus, kas tev pateik vyslobuok.

31. GUDREIBU SKREINE

frazeologismys
tuolejs

L

1. Izlosi teicīņus! Kai tu jūs saprūti?

*Kas tāva i muotis klausa, tam maizeite gausa.
Kam meiksta mēle, tam peirāgs.
Kai mežā sauc, tai atsasauc.
Malim eisys kuojis.
Nu mīga maizis naizcepsi.
Pi pylņys blūdys draugu daudz.
Lobuok sova gorūzeņa nakai cyta pluociņs.
I sorkonam uobelam vydā var byut tuorps.
Zyrga augums, kumeļa pruots.
Mežs ar ausim, teirums ar acim.*

Īgaumej!

Vuordim var byut **teišuo** i **puornastuo** nūzeime. Taipat i teicīnim – saceitū var saprast vīnā nūzeimē, var saprast i vairuokuos.

 R

2. Kai tu itūs teicīņus saprūti teišā nūzeimē, kai – puornastā? Pastuosti par obejom.

*Kas pyrmais brauc, tys pyrmais maļ.
Kai jiugsi, tai brauksi.
Goduos i oklai vystai pa gryudam.*

*Ar nateiru muti naej ļaudīs!
Ar pīri myura napuorsissi.
Na tik viņ gaismys kai myusu lūgā.
Jauna slūta teiri slauka.
Lānuok brauksi, tuoļuok tiksī.
Vīna pagale nadag.
Nu smylgys pīls aizadagās.*

3. Ar tautys gudreibu piectecīm teik nūdūti svareigi vuordi i dūmys. Kai saprūti itūs vuordus? Kū nu saceituo varim vuiceitīs?

*Sovā molā i kūceni runoj.
Tāva sāta myužam svāta.*

4. Kaidus teicīņus lītojat sovā sātā? Pīroksti, lai naaizamierstu.

5. Atrūņ pats voi izavielej nu dūtūs treis sokomvuordus voi parunys, kurys tev labi nūdarātu nu reita, dīnā i vokorā. Pastuosti klasis bīdrim, par kū itī teicīni tev līkās svareigi.

Īgaumej!

Tautys gudreiba īstruoduota myusu folklorā, kas ir eista gudreibu kruotive – kai eisuo folklorā (teicīni – sokomvuordi, parunys, meiklis), tai ari myusu tautys dzīsmis, puosokys, teikys. Tautys dzīsmēs cylvāka dzeive bīži saleidzynuota ar nūteikūšū dobā.

6. Ari meiklēs īlykta sova gudreiba. Kaida? Kai meikle rūnās?

7. Minēsīm meiklis!

Pylna lakteņa boltu vistēņu.

Kas ir soldonuoks par madu?

Mozs i opols, aiz astis napaceļsi.

Nosta pyuš, nesiejs napyuš.

Mozs, mozs veireņš, oss, oss cierveits.

Malns īit piertī, sorkons izīt nu pierts.

Pylns klieveņš sorkonu sivieneņu.

Sierms vierss pa pūru brīn.

Divi muosys – vīna bolta, ūtra zaļa; kod vīna īt, tod ūtra bāg.

Maļ dīnu, maļ nakti, ni myltu, ni palovu.

8. Kas meiklēs dorbojās, kaidi tāli jamuos teik izmontuoti?

9. Sadūmojit kotrys pa divejom meiklem.

10. Ari teksts var byut kai meikle. Izlosi tekstu i sadūmoj jam nūsaukumu!

Es asmu meža saiminīks. Tai ļauds mani īsaukuši. Parkū tai? Nu, laikam jau partū, ka asmu pats leluokais i stypruokais meža dzeivinīks. Latvejis mežūs tagad mani var satikt cīši reši, a nazkod agruok myusu te beja daudz. Tagad vairuok „dzeivojam” uzvuordūs, vītu vuordūs i pat firmu nūsaukumūs. Cyturēiz kaidu cylvāku īsauc munā vuordā – asmu styprys, i

ļaudim gribīs maņ leidzynuotīs.

Nivīns eisti nazyna, par kū mani tai sauc – voi par tū, ka īmu kai zemi meideidams ar sovom eisajom, zamajom kuojom, voi pa munam kažukam.

Kaidis es asmu? Muns kažuks ir bīzs i bryuns. Munim zīmeļu bruolānim jis ir bolts, bet Amerikā i šur tur cytur dzeivoj muni malnī radinīki. Mes dzymtā asam vysaidi auguma, kruosys, parodumu i dzeivis veida ziņā. Es zīmā ilīnu mygā i guļu da pavasara, cyti muni tuolejī rodi tai nadora. Maņ cīši pateik mads, a cyti pat nazyna, kas tys taidis. Ir maņ i taidi radinīki, kuri var apēst na tikai cytus dzeivinīkus, a pat cylvāku. I maņ lobuok naīt kluot – kas zyna, kaidis maņ tūbreid pruots. Ēst naiesšu, a saplēst varu.

Vēļ maņ cīši pateik ūgys i zivs. Zuolis es naādu. Latvīši munā vuordā ir siens i ūgys nūsaukuši! Seņuok myusu te beja pylni meži. Nu, voi saprotot, kai mani sauc?

11. Atminīt teksta meikli – kaida dzeivinīka portrets ite izveiduots.

12. Kuri vuordi paleidzēja saprast, par kū tekstā stuosteits?

13. Kaida informaceja par dzeivinīku pasaceita ūtrajā ryndkūpā?

14. Izlosi, kas par dzeivinīka vuorda cilmi roksteits „Latviešu etimoloģijas vārdnīcā” (veris: <http://epupa.valoda.lv/vards/lacis/>)!

15. Pasoki pīmārus, kur teik lītuots ituo dzeivinīka vuords.

16. Losi tekstu vēļ reizi i aizpyldi tabulu!

Zynuoju, ka:	Jaunuo informaceja ir:	Grybu vēļ zynuot

17. Kaidus frazeologismus i sokomvuordus zini par itū dzeivinīku?

18. Attaisi vītņi <http://epupa.valoda.lv> i izlosi vysu, kas tī raksteits par luoci. Papyldynoj tabulu.

19. Kaidys luoča pazeimis izmontuotys meiklēs?

20. Izdūmoj sovu teksta meikli par kaidu dzeivinīku voi augu.

1. Kas ir tautys dzīsmē?
2. Ar kū jei atsašķir nu parostuos dzīsmis?
3. Kaidys tautys dzīsmis dzīd tovā pusē?
4. Kaidys zini tu?
5. Par kū stuosta tautys dzīsmis?
6. Voi zini, kas ir Krišjānis Barons?
7. Kaidi cylvāki i nu kurim pogostim pīraksteja tautys dzīsmis?
Nūskaidroj tū www.garamantas.lv!

32. DZĪŠMU KOMULEITS

Dainu skaps
vuocelēite

Krišjānis Barons

Krišjāņa Barona
Dainu skaps

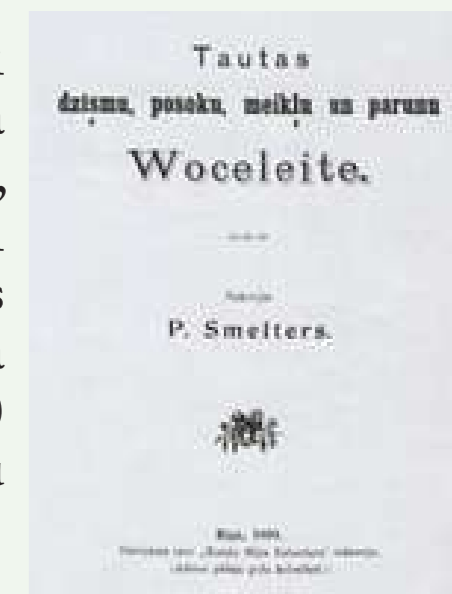
Dainu skapa atvilktnē

Tautys dzīsmis ir duorgs myusu seņču gora monts. Juos īpa-
zeistynoj ar ļaužu dzeivi seņuk, stuosta par cylvāku tykumim,
vierteibom, tradicejom, nūsadorbuošonu, tāloj senejū Latvejis
dobu.

Latvišu tautys dzīsmis ir pīrakstejs i pa tematim apkūpuojs
Krišjānis Barons – Dainu Tāvs. Jis itam dorbam ir veļtejs pusi
sova myuža.

Dainu skapī atsarūn i latgaliski
raksteituos tautys dzīsmis. Juos īsyuteja
cylvāki nu vairuoku Latgolys pogostu,
vuocieji beja ari školāni. Golvonī vuocieji
beja jaunī bazneickungi Pīters Smelters
i Felikss Laizāns. Jau 1899. (tyukstūša
ostoni symti deveņdesmit deveitajā)
godā Pīters Smelters izdeve sovu nalelu
folklorys kruojumeņu – vuocelēiti.

K

1. Izavielejiet vīnu latgališu tautys dzīsmi, nūsaklausit i pasokit, kaida ir juos golvonuo dūma.

L

2. Losi tautys dzīsmis par kūkim!

1. Es atrodu ganeidama Rosā zaļu uobeļneicu: Zeida zori, vara saknis Sudabreņa lapeņom.	2. Bierzeņš auga iz akmiņa Ar sudobra lapeņom; Vīnu škinu, vysys byra, Vysys byra skanādamys.
3. Bierzeņš mani aicynuoja: Nuoc, meiteņ, zoru grīzt, Grīz, meiteņ, kū grīzdama, Viersyuneitis viņ nagrīz, Viersyuneite lai palyka Putnenim atsasēst, Viejeņam vācynuot!	4. Nikur naaug taidi kūki Kai šamā maleņā: Aug bierzeņš iz akmiņa Sudabreņa pumpurenim, Sudabreņa pumpurenim, Ar tom zalta lapeņom.
5. Īva zīd, lozda zīd Vīnys upis maleņā; Īva zīd boltim zīdim, A lazdeņa vyzulim. Ni ciertīt, ni grīzit, Dūdit vaļu nūzīdēt!	6. Īva zīd, lozda zīd, Obys ceļa maleņā; Īvai beja zalta zīdi, Lozdaī vara kūduleņš.
7. Ūzuls raud plotu lopu, Kļaveņš smolku žagareņu; Kļaveņam plotys lopys, Bārzam smolki žagareni.	8. Ūzulam, dupuram, Trejom kuortom zalta jūstys; Līpeņai, kuplajai, Zalta zoru vaiņudzeņš.

9. Ūzuleņ, ūzuleņ, Tovu lelu rasnumeņu: Treis dīnenis, treis naksnenis Navarieju aptecēt.	10. Ūzuleņ, zamzareit, Kam tu augi lejeņā? Cīma meitys zorus lauze, Kaļneņā stuovādamys.
11. Vysi kūki raudiņ raud, Vasareņu vadeidami; Prīde, egle, paegleits, Tī viņ treis narauduoja.	12. Es pazynu tū kūceņu, Kūrais ilgi rosu tur: Šaurys, garys jam lapenis, Ilgi juos rosu tur.

R

3. Par kū stuosteits itamuos dzīsmēs?

4. Kū vēl apdzīd tautys dzīsmēs? Pasoki voi atrūņ atbylstūšu tautys dzīsmi. (www.dainuskapis.lv).

5. Cik riņdeņu parosti ir tautys dzīsmēs? Cik vēl var byut? Nūskaidrojo.

6. Atrūņ i izlosi tautys dzīsmis, kuruos ir vuordu i riņdeņu atkuortuojumi. Parkū tai teik dareits?

7. Nūsauco, kaidus kūkus zini, kū apdzīd tautys dzīsmēs.

8. Kaidi kūki apdzīduoti itamuos tautys dzīsmēs? Izroksti pa grupom skuju i lopu kūku nūsaukumus.

Kūka nūsaukums	Raksturoojums

9. Kas kotram kūkam rakstureigs, kai tys teik apdzīduots?

10. Kaidis kūks ilgi rosu tur?

11. Parkū narauduoja prīde, egle?

12. Kai kūki izaver vysūs četrūs goda laikūs? Pastuosti. Nūsauc golvonuos atškireibys.

13. Parkū tautys dzīsmēs bīži pīmiņ zaltu i sudobru? Atrūņ pīmārus.

14. Kai cylvāki izatur pret kūkim?

15. Kaida ir tova attīksme pret dobu?

Atkuortoj!

Deminutivs – pamazynomais vuords, ar kuru nūsauc kū mozu voi izsoka kaidu sevišku (sylvtumu, meilumu i tml.) attīksmi.

Pīmāram: kūks – kūceņš, muosa – muoseņa.

16. Izroksti nu tautys dzīsmem deminutivus. Pīroksti vuordus, nu kurim tī atvasynuoti.

P a r a u g s: lapeņom – lopa

Īgaumej!

Uzruna ir vuords, ar kū uzrunoj kaidu personu, cytu dzeivu byutni, priekšmatu. *Pīmāram: Juoņ! putneņ! kūceņ!*

Uzrunys grupa veidojās, ka uzrunu paskaidroj vēļ kaidis vuords. *Pīmāram: meilais draugs!*

Uzrunu i uzrunys grupu rokstūt atdola ar komatu.

17. Tautys dzīsmēs atrūņ uzrunu i uzrunys grupu.

Kur tu dzīdi, putineņ,	Dzīdi, dzīdi, mozū putneņ,
Ka es tevis naredzieju?	Munā puču duorzeņā;
Aiz kuorkleņa, aiz kryumeņa,	Kod dzīsmenis puordzīduosi,
Aiz Dīveņa sātmaleiša.	Skrīņ tod otkon ligzdeņā.

Ceiruleit, mozputneņ,	Kam kiukoji, dzagiuzeit,
Naguļ ceļa maleņā,	Muna tāva ūzulā?
Skrīņ da jiuru leiceišam,	Kiukoj pūra videņā,
Tī guliesi dīnduseņu!	Sausa kūka viersyunē.

18. Īvītoj tautys dzīsmēs dūtūs vuordus.

Vuordu formys: lapsēnai, nūpleisuši, vylkam, meitys, vuovereite, kupla, opols, začeišam, nogi, zalta, pazeļteiti

..., muoseņai,
Vysi svuorki nūpleisuši,
Vysi svuorki, ...
Pūrus, mežus brodojūt.

... muote gauži raud
Namuok bārni stabulēt;
Lopsai div gudrys ...,
Tuos visteņu pliesiejenis.

Vuovereite, ...,
Kaidis tev dails augumeņš:
... aste, garys auss,
Mozs, ... daguņteņš.

Nivīnam tai nareibēja
Kai ... doncojūt:
Kaula ... , ... biksis,
... spolvu goli.

19. Attāloj tautys dzīsmi zēimiejumā.

*Aiz kaļneņa dyumi kiup,
Kas tūs dyumus kiupynuoja?
Začēits vuorej oluteņu,
Kūrmuļs nese iudiņteņu.*

*Īva auga ar uobeli
Vīnā duorza styureitī;
Īvai beja bolti zīdi,
Uobelei – sudabreņa.*

18. Atrūņ tautys dzīšmu kruojumus i izveidoj gruomateņu
„Munys tautys dzīsmis”. Pīroksti jai īvodu, kurā pastuosti,
kaidys tautys dzīsmis atlaseji i parkū taišni taidys.

1. Kas ir puosoka?
2. Kas juos stuosta?
3. Kaidys puosokys esi dzierdiejs voi lasiejs?
4. Par kū stuosta puosokys?
5. Kas puosokuos parosti dorbojās?
6. Cik reižu nūteik darbeiba puosokuos?
7. Kai parosti puosokys suocās?
8. Kaidys ir puosoku beigys?

33. REIZI DZEIVUOJA...

Puosoka ir breinumu i izdūmys pylns stuosts par dzeivē nāispijamom lītom, paruodeibom i nūtykumim. Darbeiba puosokuos nanūteik konkretuos vītuos i laikā. Puosokys parosti ir ar laimeigom beigom.

Puosoku veidi:

- dzeivinīku,
- breinumu,
- sadzeivis.

1. Losi lūmuos puosoku par gaileiti i visteņu!

Reizi dzeivuoja saiminīks i saimineica. Pi jūs beja gaileits i visteņa. Visteņa sarunuoja ar gaileiti, ka īs iz mežu rīkstūs. Īleida gaileits lozda. Nūškyna vīnu rīkstu, nūškina ūtru, lozda kai suoka kustētīs, tai rīksts nūkryta i visteņai par acteņu. Izsyta acteņu visteņai, visteņa klīgdama skrīn iz sātu pi saiminīka:

„Saiminīk, saiminīk, gaileits maņ izsyta acteņu!”

„Nu, paga, šelma, atīs jis iz sātu!”

Atīt gaileits iz sātu. Prosa jam: „Kam tu syti visteņai acteņu?”

„Kam ža lozda kustējuos?”

Nūīt da lozdai.

„Lozda, lozda, kam tu kustiejīs?”

„Kam ža mani koza apgrauze?”

Nūīt da kozai.

„Kozā, kozā, kam tu grauzi?”

„Kam ža mani ganēš naganeja?”

Nūīt da ganeņa.

„Ganeņ, ganeņ, kam tu naganeji kozys?”

„Kam ža maņ muote kukuleiša naizcepe?”

Nūīt da muotei.

„Muote, muote, kam tu kukuleiša naizcepi?”

„Kam ža cyuka meikli apēde?”

Nūīt da cyukai.

„Cyuka, cyuka, kam tu meikli apiedi?”

„Kam ža vylks apēde munus bārnus?”

Nūīt da vylka.

„Vylk, vylk, kam tu iedi bārnus?”

A vylks soka:

7. Izroksti nu puosokys uzrunys.

8. Sadūmojit sovu puosoku:

- sasadolit grupuos,
- kotrā grupā nūsokit vadeituoju, raksteituoju, zaimātuoju i tt.,
- kotrys grupys vadeituojs pajam školuojuoja pīduovuotos lapenis ar īraksteitim dzeivinīkim, kas byus puosokā,
- sadūmojit puosoku ar dialogim,
- puosokā sadolit lūmys i paruodit jū klasis bīdrim.

2. Izdūmoj, kū vylks atbīldēja vaicuojuojam.

3. Kotrai puosokai ir teiciejs, kas stuosta par nūtykumim. Losi teicieja tekstu!

4. Nūsauca, kaidi dzeivinīki runoj itamā puosokā. Pīroksti, kas i kaidā seceibā runoj.

5. Nūsauca puosokā dorbojūšūs dzeivinīku rakstureiguos īpašeibys.

6. Kaidi teikumi piec izsacejuma mierķa ir sarunā? Losi izteiksmeigi!

9. Izruodis laikā uzmaneigi klausitēs i pīrokstit tabulā:

Grupa	Puosokys nūsaukums	Kas nūteik? Darbeiba	Dzeivinīki	Īpašeibys
1.				
2.				

10. Kura puosoka patyka?

11. Kura grupa tāluoja vyslobuok?

12. Nūviertej sovys i cytu grupu puosoku.

Viertējums:

Grupa	Puosokys saturs (5 p.)	Dialogs (5 p.)	Tālojums (5 p.)	Originalitate (5 p.)	Kūpā (20 p.)
1.					
2.					

13. Puorrunojit klasē, kū jaunu īsavuicejot, kas patyka, kū vēl grybātu zynuot i dareit.

V/

Īvāroj!

Cylvāki dūmys izsoka vuordim, vuordus saista teikumūs. Teikums vysod beidzās ar **beigu pīturys zeimi**. Ir svareigi, kū teikumā gribim pasaceit – taidu pīturys zeimi i likam. Vīnu i tū pošu teikumu var pasaceit vysaiži.

Punktu (.) likam **stuostejuma teikuma beiguos**.

Pīmāram: *Tēte stuosta puosoku.*

Vaicuojuma zeimi (?) likam **vaicuojuma teikuma beiguos**.

Pīmāram: *Voi tēte jau stuosta puosoku?*

Izsaukuma zeimi (!) likam **izsaukuma teikuma beiguos**.

Pīmāram: *Ejit šur, tēte tiuleņ stuosteis puosoku!*

Izsaukuma teikumūs izsokom sovu prīcu, puorsteigumu, breineišonūs. Izsaucūt pīvieršam kam uzmaneibu, pīmāram: *Pas, pas, kū jī tī dora!*

Varim ruodeit, ka mums kas suop, ka myus ir kas skumdynuojs, darejs biedeigus, pīmāram: *Ai, kai nalabi dareits!*

14. Puorbaudi, voi puosokā par gaileiti i vistenū beigu pīturys zeimis ir salyktys pareizi.

L

1. Kai saprūtami itī teicīni:

- Kas runoj, tys siej, kas klausuos, tys pļāun.
- Runuot i paklusēt eistā laikā ir lela gudreiba.
- Kū mozuok runuosi, tū vairuok dziediesi i gudruoks paliksi.

Īgaumej!

Sokomvuordi ir eisi, saturā boguoti tautys teicīni, kurūs daudz dzeivis nūvāruojumu, gudreibys, pavuiceišonys. Jūs lītoj vysaidūs gadīnūs.

Pīmāram: Nasalīlej ar vuordim, bet ar dorbim.

Paruna ir kaidis atseviškys nūvāruojums, saleidzynuojums voi mirkļa sprīdums par kaidu lītu voi paruodeibu.

Pīmāram: Tys nav iz mutis krits!

Storp sokomvuordim i parunom nav lelys atšķireibys, bīži storp obejim rūbežs gryuši nūvalkams.

2. Izlosi sokomvuordu i pasoki, kaidu padūmu jis dūd! Parkū navar byut ūtraīžuok?

Ej ustobā ar volūdu, teirumā ar Dīva paleigu!

3. Kai tu dūmoj, voi gudram cylvākam byut ir labi?

4. Kuo vajag, lai cylvāks byutu gudrys?

5. Kur jimt i kai sakruot gudreibu?

6. Izlosi sokomvuordus par gudreibu i:

- paskaidroj, kai myusu tāvu tāvi viertēja gudreibu,
- voi myusu dīnuos cylvāki par gudreibu dūmoj taipat, kai dūmuoja myusu seņči,
- kū tu dūmoj par gudreibu?

Gudram i gruomotys rūkā.

Lobuok vīns gudrys nakai divi duraki.

Daudzi gudrinīku, bet vīns tik var padareit. Nagudrais vysus tur par nagudrim.

Lobuok ar gudru izgaisynuot, nakai ar nagudru atrast.

Gudram gudra runa.

Gudreiba svāta kai tāva sāta.

Gudreibu apslēpt ir daudz vīgluok nakai muļkeibu.

Gudreiba ir pasauļa duorguokais monts.

Gudram pīdar pasauļs.

Gudram padūma natryukst.

Gudram gudra mute.

Tys ir gudrys, kas nu kotra koč kū vuicuos.

Gudrais dzeivuos nu gudreibys.

Ar gudru pruotu vysu var padareit.

Gudreiba lobuoka par varu.

Gudreiba lobuoka par zaltu, duorguoka par sudobru.

7. Struodojit puorī. Vīni dūmoj, ka meitinis ir gudruokys par puikom, cyti – ka puikys gudruoki par meitinem. Kai jius dūmojat? Pamatojit sovu atbīldi.

8. Padūmoj par gadīnim nu poša pīredzis, kod esi gudri darejs, a kod vajadzēja reikuoitīs gudruok.

9. Izalosi sokomvuordu par gudreibu i sadūmoj puosoku. Ilustrej sovu dorbu.

10. Klasē sataisit sovu gudrūs dorbu gruomotu.

TEMATISKAIS LOTO

GODALAIKI

Godalaiku loto veidots, apvīnojūt tradicionālo loto azartu, bērnu dabīgū interesi par kulturu i dobys zynuotnem, apleik nūvārojamūs dobys procesu cikliskumu i cylvāku vītu itymā plyudumā. Godalaiku loto var īpazeit i spēlēt individuali i grupos.

Spēlis komplektu veidoj:

- 4 pamata lopys, kotra veļteita sovam godalaikam;
- 24 kartenis, kurom vīnā pusē ir simbolisks attāls, bet ūtrā pusē ir nalels aproksts par attāluotū nūrisi dobā voi cylvaku dzeivē.

SPĒLIS VARIANTI:

- **Pamata spēle.**

Kotram nu spēlis daleibnīkim voi daleibnīku grupom izdola pamata lopys. Spēlis kartenis jauktā veidā salīk kaudzeitē ar attālim iz viersu, i daleibnīki piec kuortys jam pa vīnai karteņai, nūsauc attāluotū priķšmatu i atrūn, kurā nu pamata lopom jis juoīlīk. Uzvar tys daleibnīks voi daleibnīku grupa, kura pirmuo atrūn vysys kartenis, kas ir nūsauktys pamata lopā.

- **Spēle vuordu kruojuma paplašynuošonai.**

Kotram spēlis daleibnīkam voi daleibnīku grupom izdola pamata lopys. Spēlis kartenis jauktā veidā salīk kaudzeitē ar

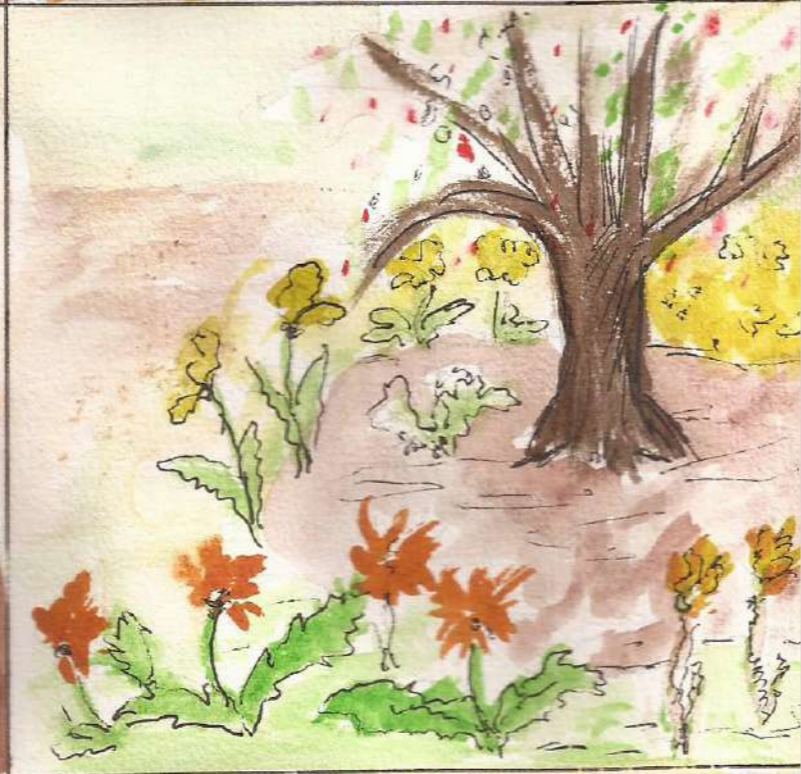
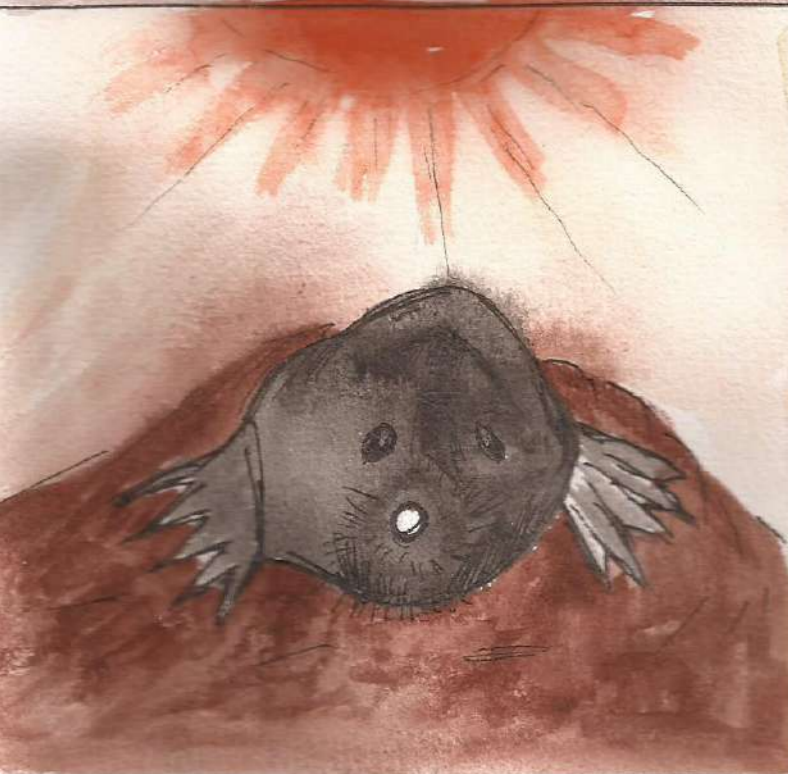
aprokstiem iz viersu, daleibnīki piec kuortys jam pa vīnai karteņai, izlosa aprokstu i rauga atpazeit, kurs attāls ir apraksteits. Uzvar tys daleibnīks voi daleibnīku grupa, kas pirmi atrass vysus pamata lopā attāluotūs priķšmatu aprokstus.

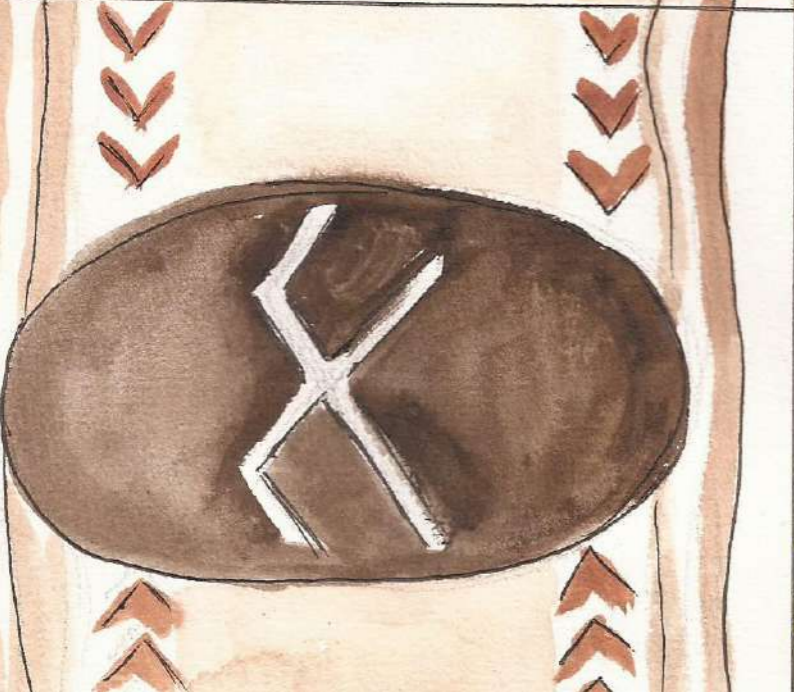
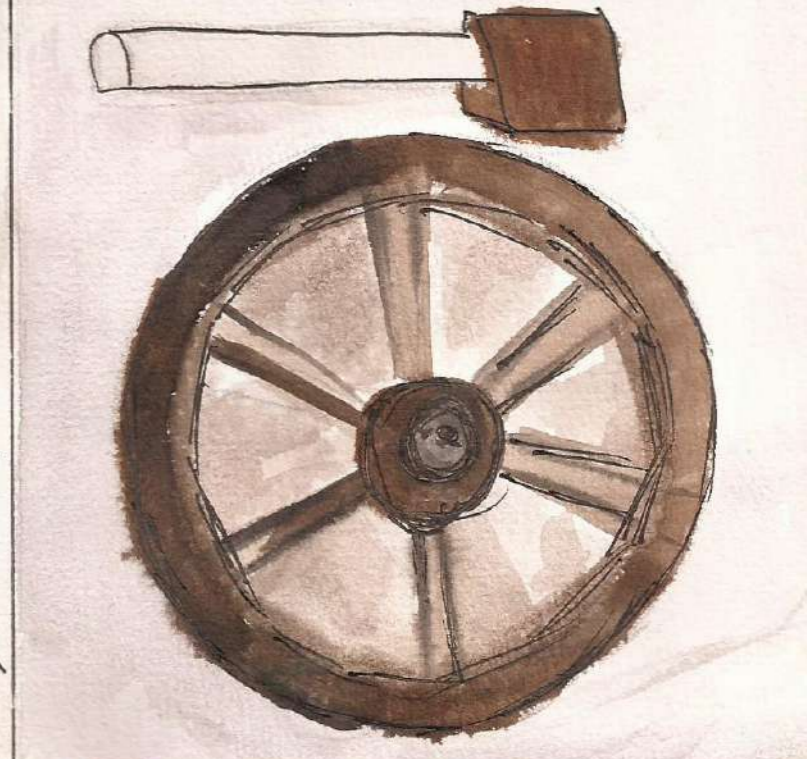
- **Individuals dorbs ar loto.**

Kartenis voi pamata lopys var izmontuot individualai godalaiku, dobys i cylvāku sadzeivis pieteišonai i vuordu kruojuma boguotynuošonai. Dorbojūtīs ar vīnu voi vairuokom godalaiku pamata lopom i ar tom saisteitom karteņom voi vīnu nu sešim četru tematiskūs karteņu komplektim, kurus izvītoj riņķī, uzskotami redz apraksteitū nūrišu cikliskumu.

- **Loto kai rūsynuotuojs sarunom par cytom temom.**

Godalaiku loto var izmontuot kai veicynuotuoju dziļuo- kai cylvāku dzeivis, svātku voi dobys procesu pietnīceibai. Pīmāram, piec spēlis var puorsprīst pavasara kartenis temu par zīdūni i tymā laikā atrūnamim augu nūsaukumim i jūs lītuojumū; apsprīžūt vosorys dzeivinīku dzeivis kartenis temu, var saukt kotra dzeivinīka muoteiti, tieveņu i mozuli voi var runuot par apgierbu nūsaukumim kotrā godalaikā.

VUORDINEICA

A

akceju sabīdreiba – sabīdreiba, kū dybynoj vairuoki uzjiemieji ražuošonai i ražuojumu tierguošonai, imoksojūt suokuma naudu i registrejūtis vaļsts Uzjāmumu registrā

apleicīne – tyvuokuo apkaime, tys, kas atsarūn tyvumā apleik

apleik – *latv. lit. vol.* apkārt

apvyda vuordi – nalelā apvydā lītuoti atseviški vuordi

apvyds – nalela zemis plateiba ar kaidom kūpeigom pazeimem (*augu vaļsti, klimatu, ļaužu runu i tml.*)

arhivs – īstuode, kur stuov svareigi, laikim iz prišku nūlykti, paturamī dokumenti

atlase – *latv. lit. vol.* atvase

B

baba, babeņa, vace, vaceite – *latv. lit. vol.* vecāmāte, vecmāmiņa

barons – augstys kuortys vuocu muižinīks

batvini, buraki, buruoki – sorkonuos (*golda*) bītis

beņčs, beņkis – nagars sūls

bierzēt – īvilkt bierzs (*kaisūt cysys, sīnu, spraužūt zorus, valkūt streipi ar kuoju i tml.*) pi siešonys nu sātivis; *latv. lit. vol.* biržot

byumaņs – ceļtnīks

boika – garons kūka trauks svīsta neišonai (*kuļ ar kristeņu iz gara kūka kuota*)

bondars, byndars, bucinīks – bucu i cytu kūka trauku taiseituojs; *latv. lit. vol.* mucinieks

bosuotnē, basiknī – bosom kuojom

bruolāns, bruolinīks – tāva voi muotis bruoļa voi muosys dāls

buļbu kļackenis – *latv. lit. vol.* kartupeļu klimpas

burnass, burnuss – bīzs, pa augumam šyuts zīmys mieteļs ar vatys padrēbi (pakutri)

C

cārmyuška, čārmyuška, cārmyukša, čārmyukša, cārmuška, čārmuška – *latv. lit. vol.* sērmūkslis, pilādzis

ceglys – *latv. lit. vol.* ķieģelis

ceplis – tai saucamuo krīvu kruosne, kuramā cap maizi, vuorej i syltumā tur iedīni deļ vysys dīnys, *latv. lit. vol.* krāsns

ciļts – leluoka etniska senejūs laiku ļaužu apvīneiba ar kūpeigu volūdu, saimisteibu, karaveirim, vaļdinīku (*viersaiti*), irodumim, teritoreju (*cytuvit beja i klejuotuojs ciļts*)

cjoce – tāva voi muotis muosa; *latv. lit. vol.* tante

Č

Čedarys sīrs – cītais sīrs, kas teik gataveits leidzeigi vīnam nu Anglejis pošu slovonuokūs i vacuokūs (*pazeistams nu XVI g. s.*) sīru, nūsaukums cielīs nu Somersetys grafistis Čedarys

čyts, sčyts – *latv. lit. vol.* krāsns mūrītis

D

dabasi – *latv. lit. vol.* debesis

daguts, degts, degte, dorva – bīzs i tymss škidrums, kū daboj nu bārza tuoss tvaicejūt

debess, muokūņs, muokuļs – *latv. lit. vol.* mākonis

deļtuo, deļtam – *latv. lit. vol.* tāpēc, tāpēc ka

dierva, dryva – zemis šņūre, gobols, teirums; *latv. lit. vol.* druva

Dīva kokts – vīta ustobā, kur stuov obruozi, Dīva mūceņa (*krystā systuo tāls*)

Dīvs gaus! – **Ar gausu!** – vieliejums āduojim i āduoju atsasaukšona vieliejumam

duorzuoji – buļbis, būrkuoni, kuopusti, batvini (sorkonuos (*golda*) bītis), seipūli, casnāgi (kiplūki), ogūrči, tomāti, redisi, salāti, kropi (diļlis); *latv. lit. vol.* dāržeņi

dzeds, dzedeņš, vacs, vaciks – *latv. lit. vol.* vectēvs, vectētiņš

dzeraune, cīms, sola, sādža – apdzeivuota vīta ar vairuokom sātom i vīnu kūpeigu nūsaukumu

dzymta – cylvāku grupa, kas cālušis nu vīna seņča, radinīki pa ašņam

dzjadze – tāva voi muotis bruoļs; *latv. lit. vol.* tēvocis, onkulis

E

eksportēt – izvest iz uorzemem, lai tī puordūtu

evanģelejs – *burtiski*: lobuo viests; kristīteibys muoceiba; *ite*: Jaunos Dereibys pyrmūs četru gruomotu fragmenti

F

firsts – augsts dižciļteigūs muižinīku tituls

fragments – atseviška daļa, gobols nu kuo naviņ

frazologismys – stabils vuordu savīnuojums ar vīnuotu nūzeimi vysam izasacejumam, atseviškim vuordim parosti ir puornastuo nūzeime

G

galdeit – *latv. lit. vol.* lobīt

gauss – *ite:* suotnys (suoteigs), taidis, kas dreizi naapsaād, taidis, kam kluot svieteiba

golds – *ite: latv. lit. vol.* dēlis

gosts, vīss, cīmeņš – īsarodušais pagasteit, pacīmuot; *latv. lit. vol.* ciemiņš

H

hektars – zemis māra vīneiba, 10 000 kvadratmetru

hronika – viesturysku nūtykumu aproksts pa nūtikšonom (*nūtykušuo seceibā*)

I

Indryka Livonejis hronika – mūka Indryka saraksteita gruomota par viesturyskim nūtykumim Livonejā – myusu dīnu Latvejis i Igaunejis zemēs

izlūksne – nalelā apvydā runuota volūda

J

jaunais gols, soltais gols – vāluok caltuo sāta

jerums – ustobys puče geraneja

Juoņa dīna – vosorys saulisgrīžki, kod dīna palik tikpat gara kai nakts; tautys svātki ar rūtuošonu (leiguošonu) i cytom tradicejom; pa Bazneicai – Juoņa Kristeituoja svātki

juot pīguļā – dzeit zyrgus ganeit iz nakts

K

kanopka – nagars sūls ar atzveļtni

koloryts – rakstureigu eipašeibu kūpums, kas paruoda kuo naviņ sovdaibeibu

konvejers – napuortrauktys darbeibys transporta lenta ražuojumu puorvītuošonai

corpuss – atseviška āka kūpejā ryupnīciskys apbyuvis gobolā

kristeibys – bārna kristeišona bazneicā dreizi piec juo pīdzimšonys

kristeit – dūt bārnam vuordu eipašā Bazneicys ceremonejā, pīsadolūt krystāvam ar krystamuoti, cytim rodim

krystamuote, kite – kristeits cylvāks, kas pīsadola bārna kristeibuos i kūpā ar krysttāvu apsajam paleidzēt tāvam ar muoti bārna audzynuošonā

krystneši – sovys kristeiguos ticeibys nesieji Baļtejis tautuos 12.–13. godu symtā; (*iz karaveiru apmetņa beja krysta zeime*)

krysttāvs, kityns – kristeits cylvāks, kas pīsadola bārna kristeibuos i kūpā ar krystamuoti apsajam paleidzēt tāvam ar muoti bārna audzynuošonā

kryuts, kryuslis, kryušlis – cineits pūrā voi pļovā

kubuls – leluoks voi mozuoks kūka trauks ar steipom deļ suoļeišonys, skuobiešonys, ols dareišonys

kulda, kārmyns, kešiņš – *latv. lit. vol.* kabata

kulta vīta – vīta, kur senejūs laikūs veikti kaidi religiski rituali, darbeibys

kuormi – ākys lauku saimisteibā

kupsa, kupsīņš – kūku pudurs, jaunaudzeite

kūzuls, kūzavs, puļciņš, špakaune – *ite:* muojeņa deļ putnu, putnu budkeņa; *latv. lit. vol.* putnu būrītis

L

laboratoreja – speciala telpa zynuotniskim pietejumim (*ite: vīta, kur nūjam pīna i pīna produktu analizis, puorbauda, mierej, saleidzynoņ, īsoka ražuojuojim*)

laidynuot – *latv. lit. vol.* kausēt

likne, leja – *latv. lit. vol.* ieleja

luosts – ļauna vieliejums, koč kuo aizlīgums iz gara laika pi eipašu nūsacejumu

luova – *ite:* nu goldu (dieļu) sasysta gulis vīta pi cepļa

lūdzinīks, lūdzineica – lūga uorspusis apmale, parosti ar dekorativim izgrīzumim

M

maize – *ite: latv. lit. vol.* labība

masteits – sasavejs, izalūcejs

maut – *ite: latv. lit. vol.* māt

meitys uzjāmums – uzjāmums, kas saisteits ar centralū (*muotis*) uzjāmumu ražuošonā, naudys apgrūzejumūs

meļneica, meļneidza – *latv. lit. vol.* mellene

myuds – mauduošonuos vīta

montuojums – tys, kas palik nu iprīkšējūs paaudžu materialajā pasaulī, kulturā, volūdā

muorks – rokta (basta, kosta) garona dūbe voi cytaiži nūdaleita vīta iudinī, kur zemnīki agruok mērcēja lynus

muoseica, muosineica, muosiniška – tāva voi muotis bruoļa voi muosys meita

N

nazkod – koč kod agruok, seņuok; *latv. lit. vol.* kaut kad, senāk, kādreiz

neika – trauks svīsta neišonai (*kuļ, grīžūt rūkturi*)

neit – *latv. lit. vol.* kult sviestu

nūbirksteit – nūtraukt, nūlauzt skola nūdagušū, dzierksteļojūšū golu; *latv. lit. vol.* nodzirkstīt

nūvods – nūteikta leluma teritoreja, kurai ir koč kas kūpeigs – viesture, rūbeži, kultura

O

obruozs – nalela glezneņa ar kuruo navin svātuo tālu

opors – akacs, dyuksts, dūbe, kur stuov voi leita laikā sasalosa iudiņš

P

pa tovam – tai, kai dūmoj tu, pa tovam pruotam; *latv. lit. vol.* tavuprāt

parāds – zynoma lītu kuorteiba

pasauls – *latv. lit. vol.* pasaule

paska – nalels kubuleņš ar vuoku deļ svīsta, bīzpīna (sipisnīka, tuoroga), mads

peiss – puorsapūruojs mežs voi aizaudzs pūrs

piļs – lela, labi ikuortuota i nūstyprynuota valdinīka dzeivis vīta

piļskolns – senejis piļs vīta

piņdzele – lela ūta

Pībolga – Latvejis apvyds Vydzemē, nu kurīnis cālušis daudzi latvīšu dzejnīki, rakstnīki

pīguļa – zyrgu ganeišona naktī

pīguļnīks – zyrgu ganeituojs pīguļā (*puorguļ pi gunkura*)

pīnuotive – vīta, kur pījam i puorstruodoj pīnu

pyutynuot – ļaut, lai atsapyuš

plotnīks – kūka kuormu taiseituojs, kūka apstruoduotuojs; *latv. lit. vol.* namdaris

postaments – paaugstynuojuoms, pamats kuo navin nūlikšonai augstuok

prūds – *latv. lit. vol.* dīķis

puortykys tehnologs – specialists, kurs organizej i voda puortykys produktu ražuošonu

R

reja – āka, kuramā seņuok kaļtēja rudzus, mīžus, lynus

ryucs – moza upeite, zama, mitra vīta, pa kuru syucās iudiņš

runkuli, lūpu buraki, buruoki – lūpbareibys bītis

S

saimē – *latv. lit. vol.* ģimene

sakrytuši myuri – sasaguožuši, sabrukuši myuri

saucs, saučs, šaučs – *latv. lit. vol.* kurpnieks

sāta – *latv. lit. vol.* mājas

seņči – īprīkšejuos paaudzis, audzis

SIA – sabīdreiba ar īrūbežuotu atbīldeibu

sieklis – augstuoka vīta upis, azara, jiurys dybynā

simboliskys – taidis, kas lītu voi paruoodeibu izsoka ar pījīmtu nūsaceitu pazeišonys zeimi

siņcis, nameņš, kuleņš – *seņuok* – naapkurynojava telpa storp jaunū i vacū голу, *tagad* – prīšknoms

sīrinīks – sīra ryupneica

syltuos zemis, syltuo mola – dīnavydi

skraucs, kraucs, skraučs, kraučs, kroičs – *latv. lit. vol.* šuvējs, skroderis

skreine – speciali taiseita kūka kaste ar vuoku, bīži iz kuojeņu i ar apkolumim, deļ driebu i cytu lītu globuošonys; *latv. lit. vol.* lāde, tīne

skulptura – nu kūka, bronzys, akmiņa, metala veiduots simboliskys tāls

skuts – bīza skuju kūku audze, bīzūknis

slēsne – slapņa, pūraina zeme

smuordeigs – ar stypru smuordu; *latv. lit. vol.* smaržīgs

smuords – *latv. lit. vol.* smarža

sprēst – *latv. lit. vol.* vērpt

staignis – slapņa, gryuši staigojava vīta, kur vīgli īgrimt dziļuok

stateit – *latv. lit. vol.* 1. stādīt; 2. likt, lai ko dara

styprynuot, bernavuot, īsvieteit – kristeitu cylvāku pījīmt par pyļntīseigu draudzis lūcekli svīneigā ceremonejā ar veiskupa pīsadaleišonu; cylvāks, kurū styprynoj, sajam ūtru, pošā izalaseitu Bazneicys svātūs vuordu

stolers – *latv. lit. vol.* galdnieks

suods, sads – augļu duorzs

suomugri – Latvejā i jai kaimiņūs – lībīši i igauni (*vēļ* – *Bauskys pusis krīveni (agruokī voti) i Lejiscīma apkaimis leivi*); leidzeiguos volūduos runojūšu ciļšu grupa (*lībīši, igauni, suomi, kareli, vepsi, ingri (ižorīši), mordvīši, marīši, ungari*)

susātīvs – dzeivys byutnis (*cylvāka, dzeivīnīka, putna*) āna

sveita – *ite*: gars mietelš bez padrēbis (pakutris), vylka iz kažuka voi cytu driebu

svuoti – tī, kas brauce preceibuos; *latv. lit. vol.* precinieki

T

tauteiba – iz senejuos ciļts pamata izaveiduojuose cylvāku kūpeiba

teika – saceriejums, kurā patīsi nūtykušais sasavej ar stuosteituoja sadūmuotū; folklorys žanrys

teritoreja – zemis plateiba ar nūteiktīm rūbežīm

testēt – puorbaudeit pa nazcik reižu ar specialim pājiemīnim, darbeibom, meklejūt īspiejamuos klaidys, procesa trauciekļus

tuolejs, tuoleims – *latv. lit. vol.* tālīns

U

uzvuords, familejis vuords, pavuorde, palame – pīdareibys aplīcynuojums nūteiktai dzymtai, pazeime, kas ļaun nūškiert cylvākus ar vīnaidim vuordim

V

vacais gols, syltais gols – agruok caltuo sāta

vakariešona – saimis, cytureiz kūpā ar kaiminim, pabyušona kūpā garajūs zīmys vokorūs, dorūt kaidus seikuokus dorbus, stuostūt puosokys, nūtykumus, losūt, mynūt meiklis i tml.

veigrīžki, viejdriekšni, viejgrīzte – smuordeigs pļovys augs, kū losa i kaļtej deļ čaja; *latv. lit. vol. vīgrieze*

veiskups – augstuokuo katuoļu Bazneicys golva; *latv. lit. vol. bīskaps*

vērtis – *latv. lit. vol. skatīties*

vieteit – nūškiert gryudus nu palovu ar gaisa plyusmys voi vieja paleidzeibu

vīnsāta – atseviška zemņiku saimisteiba, atsarūn nūstuok nu cytu sātu

vuocle – nu kūka sakņu voi lūkonu kuorkla zoru nūpeits trauks ar sleipom molom (*atšķireiga leluma, var byut ar vuoku i bez vuoka*)

„**Vuocleite**” – bazneickunga i folklorysta Pītera Smeļtera 1899. godā izdūtais kruojumeņš ar puosokom, meiklem, parunom, tautys dzīsmem, ziņom par teiciejim

Z

zīmuoji – divgadeigi (*mīži, kvīši, rudzi*) i daudzgadeigi (*uobuleņš*) augi, kū siej rudinī

Ž

žugure, storks, starka, starks, bacjans, bocjans – *latv. lit. vol. stārķis*

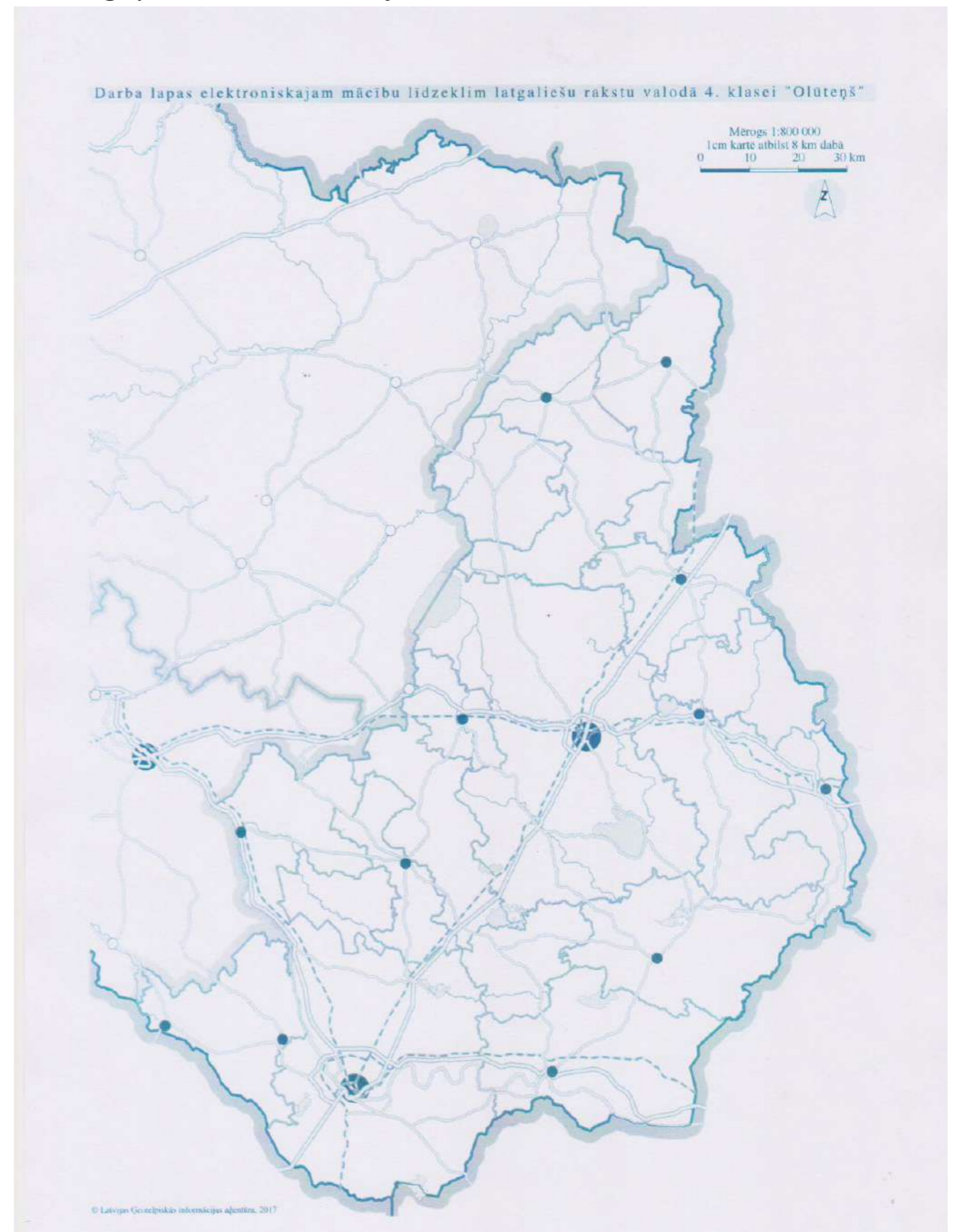
DORBA LOPYS

Dorba lopu saroksts

Nr.	Nūsaukums
1.	Latgolys karte
2.	Latgolys piļsātu gerbūni
3.	Muna dzymtuo vīta
4.	Kai kurs runoj i saprūt
5.	Uzvuordi
6.	Sāta seņuok
7.	Sāta tagad
8.	Muna sāta
9.	Ustoba
10.	Pi saimis golda
11.	Dzymtys kūks
12.	Dorbi i omoti
13.	Dorba reiki
14.	Omots – dzeivis pamats
15.	Kas pi myusu aug
16.	Doba
17.	Vysa dzeiva radeibeņa...
18.	Kū stuosta vuordi?
19.	Vītys
20.	Kas meklej, tys atrūn
21.	Personeibys

LATGOLYS KARTE

1. Latgolys konturkartē ikrusoj nūvodus, kurūs zini. Īroksti nūvoda nūsaukumu.

2. Saleidzinoj sovu veikumu ar sūla bīdra dorbu. Puorbaudit kartē, kaidi nūvodi ir Latgolā, īgaumejit jūs nūsaukumus.

Meklejit: http://www.pilsetas.lv/latvijas_regioni

3. Īsadūmoj, ka pīsadoli: a) konkursā „Vuolyudzāni”, b) školānu vosorys nūmetnē, kurā ir bārni nu vysys Latvejis. Tev cytim bārnim ir juostuosta par sovu nūvodu voi dzeivis vītu. Pastuosti.

4. Kū tu grybātu dziedēt nu cytu Latvejis nūvodu bārnim par jūs dzeivis vītu? Sagatavoj vaicuojumus, viereigi klausīs cytu stuostūs i vaicoj.

LATGOLYS PIĻSĀTU GERBŪNI

Kotrai Latvejis piļsātai ir sovs gerbūņs.

1. Voi pazeisti Latgolys piļsātu gerbūņus? Zam gerbūņa roksti vīnu nu piļsātom:
Kuorsova, Rēzekne, Viļāni, Leivuoni, Zylupe, Daugovpiļs, Kruoslova, Viļaka, Ludza, Dagda, Preili, Bolvi, Varakļuoni

2. Kuri gerbūni pīdar cytu nūvodu piļsātom? Kurā viesturiskajā nūvodā ir ituos piļsātys?

3. Kurys Latgolys piļsātys gerbūņa nav sarokstā?

(Izmontoj: <http://www.pilsetas.lv/pilsetas>)

Gerbūņs – attāls, kas simbolizej piļsātu; oficials vaļsts, piļsātys, istuodis, saimis, personys simbolisks attāls.

MUNA DZYMTUO VĪTA

1. Izpītej, kuru piļsātu gerbūni ir leidzeigi nūvoda gerbūnam. (<http://www.pilsetas.lv/pilsetas>; <http://gerboni.kulturaskarte.lv/emblem>)

2. Izavieļj vīnu piļsātu voi nūvodu i nūskaidroj, kū simbolizej juos gerbūņš. Īroksti svareiguokūs atslāgys vuordus informacejis lopā.

Latgolys gerbūni

Vuords	Piļsāta/ nūvods	Gerbūņa simbolika	Attāls	Pīzeimis

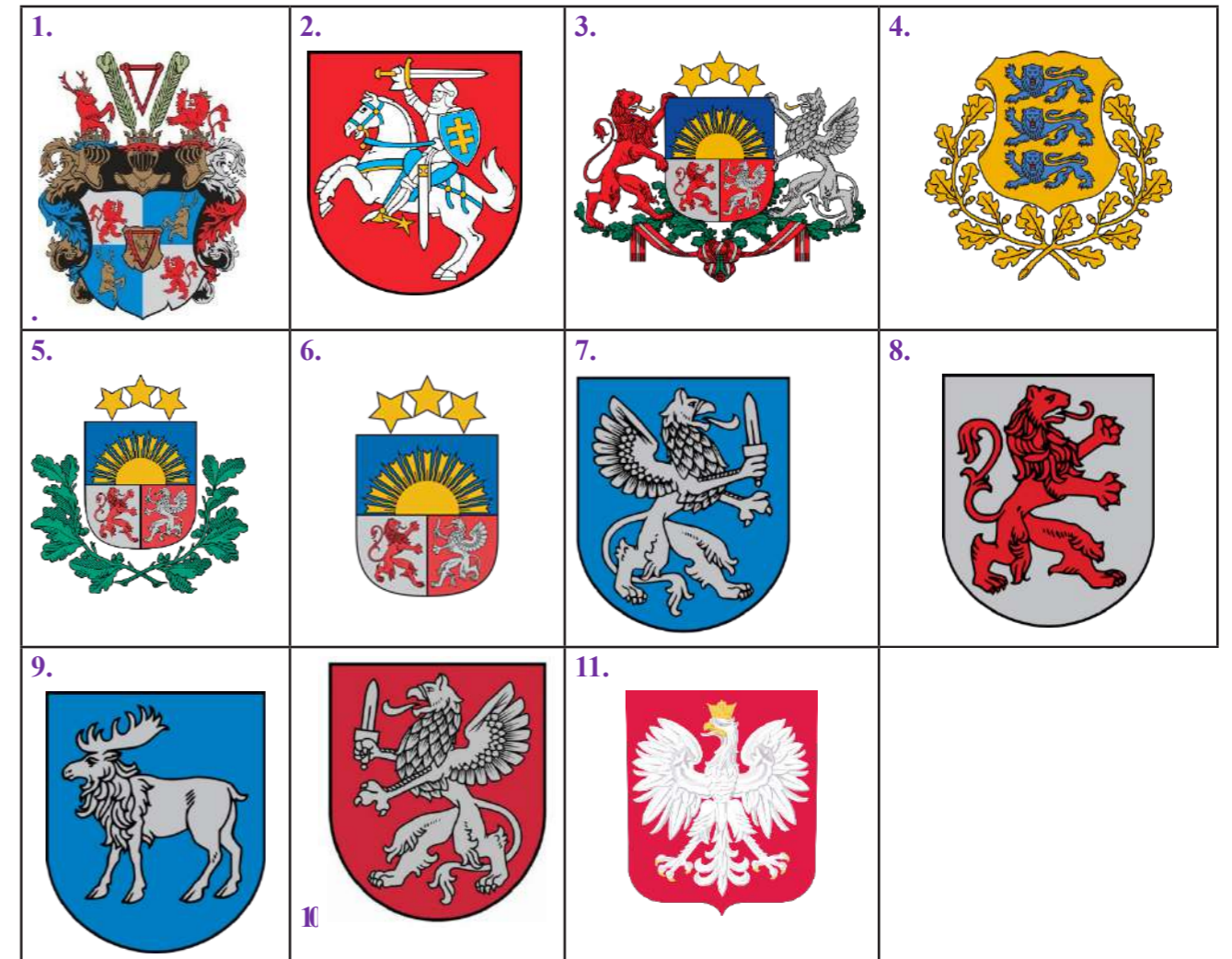
4. Sareikojit klasē „Informacejis straumeiti”:

- sasadolit puorūs,
- pajemit informacejis anketu,
- pyrmais puorinīks īs pa saulei, ūtrais – pret sauli,
- izstuostit kotram sarunys bīdram par sovu gerbūni i nūsaklausit juo stuostu,
- atzeimejit informacejis lopā svareiguokūs faktus,
- puorrunojit ar savu pyrmū puorinīku, kod sasatīksit, kū jaunu uzzyņuojot.

5. Sātā sataisi sovu personeigū gerbūni i uzroksti juo aprokstu.

6. Vysus materialus, informaceju sagloboj vīnā mapē.

7. Voi zyni, kaidis ir Latvejis gerbūņš? Apsaver vīnpadsmī gerbūņus i pasoki, kurs nu jūs ir Latvejis Republikys gerbūņš.

8. Latvejis gerbūņš radzams _____ attālā.

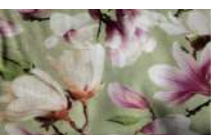
9. Nūskaidroj, kam pīdar cyti gerbūni.

10. Piroksti sovu dzymtū vītu. Izdūmoj jai pats sovu simbolisku pazeišonys zeimi (gerbūni), izzeimej i skaidroj cytim sovys dzymtuos vītys gerbūni.

Skaidruojums

KAI KURS RUNOJ I SAPRŪT

1. Skaidroj latgaliski i latvīšu literarajā volūdā videjā ailē dūtūs vuordus. Pasaver zeimiejumus.

latgaliski		latvīšu literarajā volūdā		
aunu zuobokus		aunu		redzu aunu
kosa golvu		kosa		kosa, staipekknis
atrodu pelis olu		olu		krāsuoju Lieldienu olu
īsliedzū prasu		prasu		mammai prasu atļauju
saulis rīts vokorā		rīts		rīts
Skaidroj i zeimej!				
lauznis		loms		loms
kūka pīpe		pīpe		pīpe
pučis zīds		zīds		audums

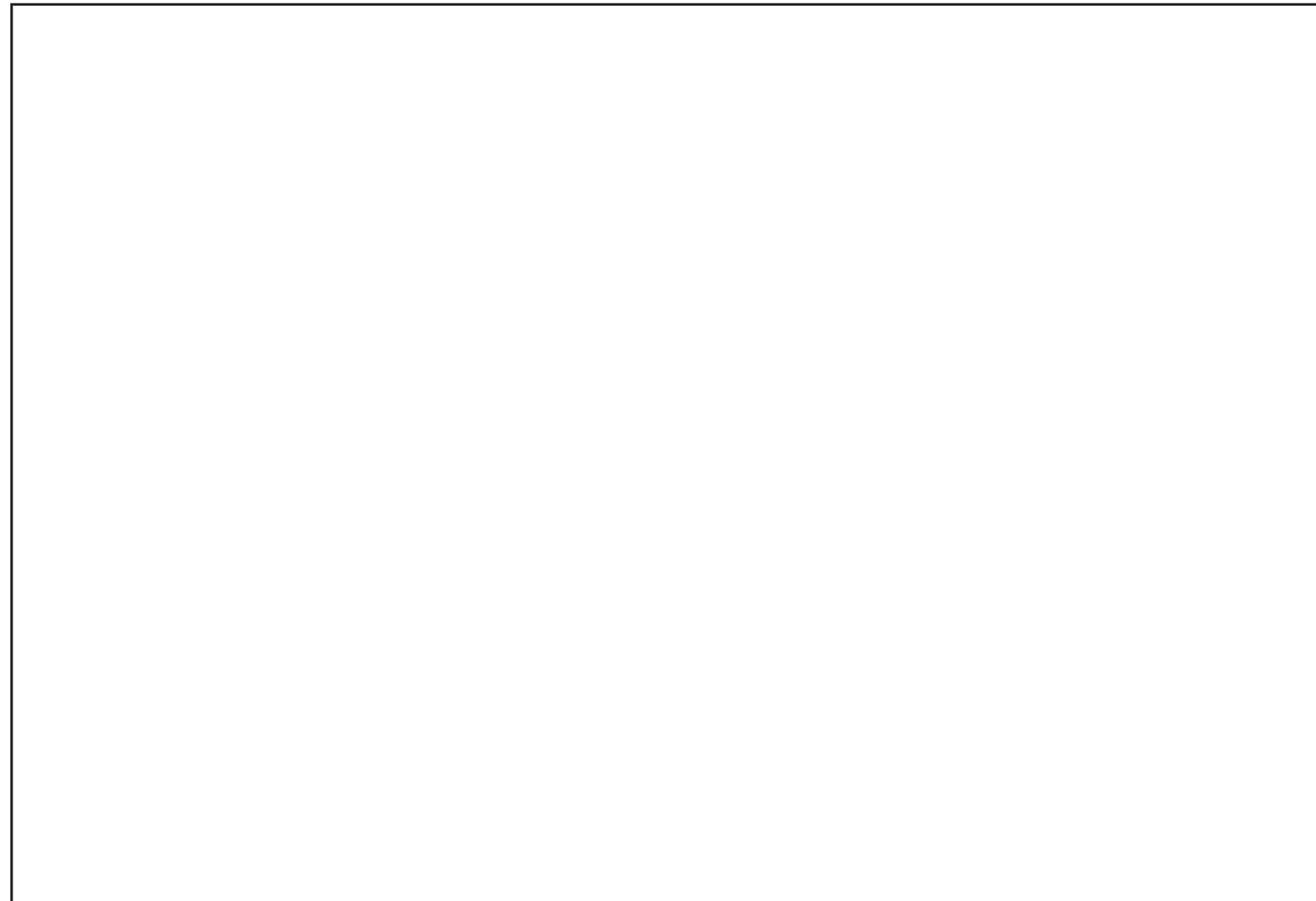
UZVUORDI

1. Saroksti vysmoz 10 zynomūs uzvuordus, kurūs varātu „izzeimēt”, pīroksti, nu kaida vuorda tī darynuoti.

Uzvuordi: *Īvulāns – īva, Skudra – skudra*

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

2. „Izzeimej” uzvuordus. Ka vari, izveidoj vīnā skotā (ainovā).

3. Sadūmoj stuostu voi teiku par tū, kas radzams tovā zeimiejumā.

SĀTA SEŅUOK

1. Nūsauc attālā radzamuos sātys. Pastuosti par jom, nūsaucūt vysys ākys.

2. Kas radzams attālā?

3. Izpietej zemiejumu, iroksti, pyrma cik godu varātu byut caltys ākys. Pamatoj sovu dūmu. Izmontoj vīnu nu pamatuojuma veidim:

As dūmoju, ka ..., partū ka...

Itei sāta taiseita Tai var apgolvuot partū, ka... .

Uzskotu, ka Pyrmkuort, Ūtrkuort,.... .

4. Pastuosti par sātu, nūsaucūt vysys ākys.

5. Par vīnu āku uzroksti aprokstu. Pastuosti, kam āka dūmuota, kai jei varātu izavērt nu iškys.

6. Voi tovā apleicinē ir agruoku laiku sātys? Ka vari, nūskaidroj, kod sāta calta, kas tī dzeivuoja, ar kū nūsadorbuoja i tml.

7. Īsadūmoj, ka itei senejuo sāta ar tovu paleidzeibu gryb pastuosteit cytim par sevi, sovu dzeivi. Pīroksti juos monologu tai, lai jū varātu publicēt kaidā žurnalā.

7.dorba lopa

SĀTA TAGAD

1. Kaidys sātys radzamys zعيمiejumā?

2. Kur juos atsarūn? Par kū tai var saceit?

3. Kas kūpeigs i kas atškireigs piļšātys i lauku sātai?

4. Struodojīt puorī. Īsadūmojīt, ka vīns asot nu piļšātys, ūtrys – nu lauku. Jiusim juonūvoda ekskurseja sovā sātā. Sagatavojīt ekskursejis vadeituoja tekstu.

5. Apsasprīdit ar ūtru klasis bīdru puori i pylnveidojīt kotrys sovu tekstu.

Horizontal lines for writing answers to questions 2-5.

MUNA SĀTA

1. Īsadūmoj, ka esi gaisā i verīs iz sovys sātys. Sataisi sovu nalelu „aerofoto”, tys ir, izzeimej, kū tu redzi.

Large empty rectangular box for drawing an aerial photograph.

3. Aizpildi Venna diagramys: iroksti, kas kūpeigs i kas cytaiduoks piļsātys i lauku ustobai paguojušuo godu symta suokumā i tagad.

20. g. s.

21. g. s.

PI SAIMIS GOLDA

1. Pastuosti, kas i kurā vītā sēd pi tova saimis golda.

2. Atguodoj, kas interesants ir nūtics pi jiusu saimis golda, i pīroksti viestejumu.

DZYMTYS KŪKS

Izpietej savu saimi. Piec dūtuo parauga saroksti sovus radinīkus, nūsaucūt vuordu, uzvuordu i kotra dzeivis godus.

DORBI I OMOTI

Sameklej pa lopu izkleidušūs darbeibys vuordus i pīroksti, kū ar kurū dora.

Pīmāram: *zemi ar, māsloj.*

Labeibu _____

Myltus _____

Kartupeļus _____

Sīnu _____

Lynus _____

Būrkuonus _____

Kriejumu _____

Pupys,ziernus _____

Pīnu _____

Svīstu _____

Sīru _____

nej
plieš
kuļ
sukoj
vogoj
raun
vuorda
cap
golda
skoba

maļ
kolta (kaļtej)
losa (kaš,rauš)
ratynoj
miercej
atsylđa
kaļtej
laupa
ber
siej

vuorej
kraista losa
pļauņ
stota
pļauņ
sejoj
kuoš
līk kopnā
laupa
slauc

OMOTS – DZEIVIS PAMATS

1. Uzmaneigi izpīetej tabulu, kurā dūti omoti i profesejis laukūs i piļsātā.

Pi kotra omota pīroksti **L** (*laukūs*), **P** (*piļsātā*) voi **O** (*obejūs – laukūs i piļsātā*).

Kaliejs	L	Pļuoviejs	
Fotografs		Slaucieja	
Deputats		Bitinīks	
Bondars (bucinīks)		Veterinaruorsts	
Povuors		Frizers	
Gruomotveds		Bankīrs	
Skraucs (kraucs)		Traktorists	
Puordevieja		Pūdņīks	
Aktīrs		Duorzinīks	
Školuotuojs		Meļders (maliejs)	
Šofers		Medinīks	
Gaļdinīks		Ceļtnīks	
Gons		Inžiners	
Uorsts		Policists	
Kruoviejs		Bibliotekars	
Liduotuojs		IT specialists	

2. Kurū omotu tu grybātu izavuiceit? Parkū taišni taidu?

3. Kas juodara, lai varātu izavuiceit par tū, kas gribi byut?

4. Pastuosti, kas juozyna i juoprūt tovys profesejis specialistim, kū jī dora.

5. Kaidus dorbus dori sātā?

6. Kū tev vyslobuok pateik dareit?

7. Kū napateik dareit? Parkū?

8. Izvaicoj sātā tāvu i muoti par sovys dzymtys ļaužu omotim, profesejom. Izdūmoj, kai varātu interesanti sakuortuot itū informaceju. Īpazeistynoj klasis bīdrus ar sovu dorbu.

9. Sameklej, izroksti i izavuici kaidu tautysdzīsmi i sokomvuordu par dorbu.

KAS PI MYUSU AUG

1. Burtu byrumā atrūn, kas pi myusu aug.

Verīs i horizontali, i vertikali, i pa diagonali.

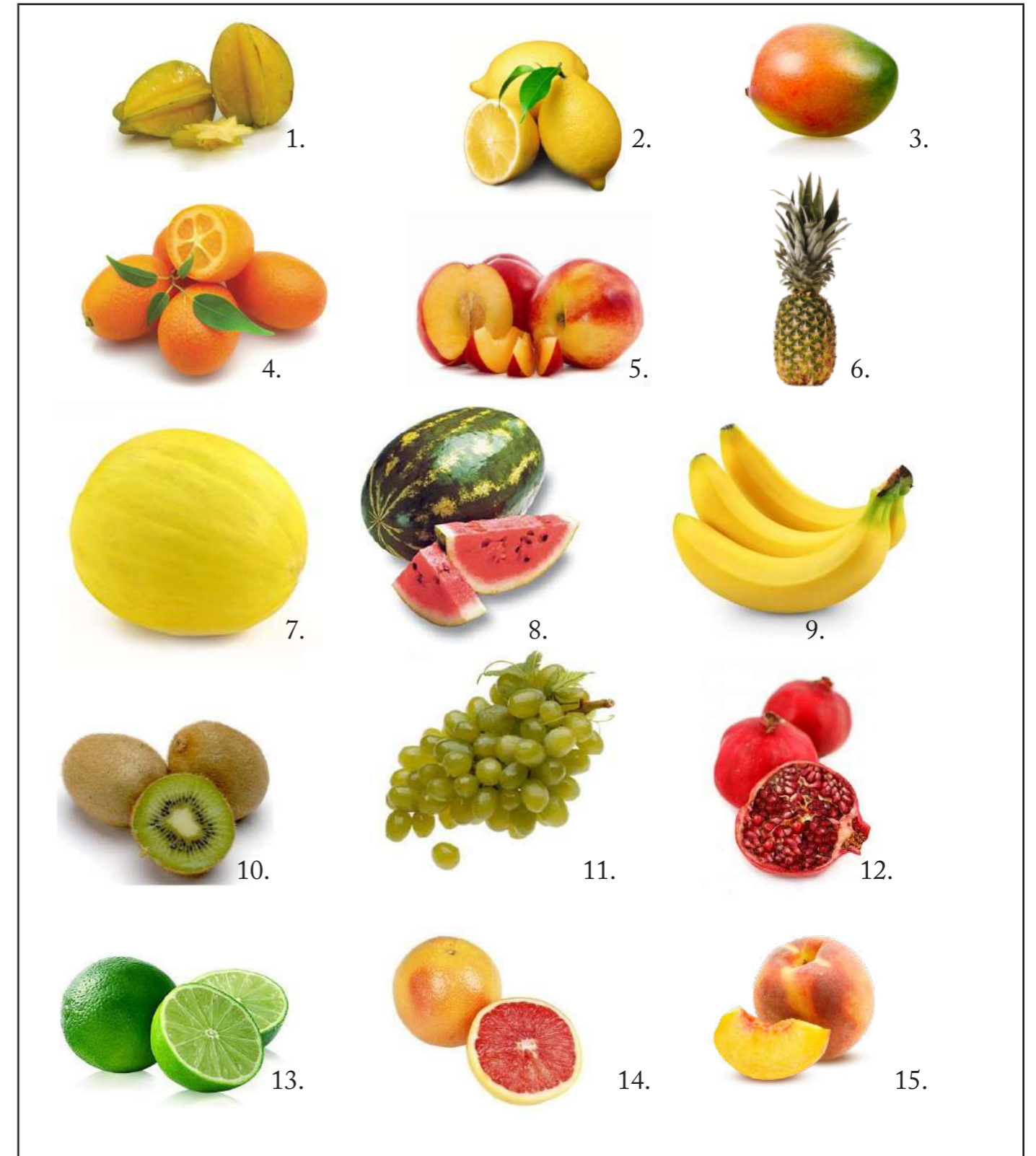
auzys, batviņš, bulbis, casnāgs, driči, kirbi, kropi, kuopusti, kvīši, lyni, mīži, ogūrči, patisoni, pupys, rapši, redisi, ruduks, ruociņš, salati, seipuls, selerejis, tomati, zierni

Z	I	E	R	N	I	A	Y	R	J	V	B	U	L	B	I	S	G
A	L	R	U	A	E	Ī	O	M	K	L	Ū	R	Ā	N	I	G	P
S	K	U	O	P	U	S	T	I	E	C	R	B	C	T	R	J	U
M	U	D	C	L	P	E	A	Z	D	Ž	K	N	A	I	B	A	P
Ī	O	U	I	U	I	I	R	L	O	I	U	M	T	O	A	T	Y
Ž	E	K	Ņ	Š	B	P	A	Y	A	J	O	G	Ū	R	Č	I	S
I	V	S	S	Ņ	I	U	T	N	C	T	N	T	E	I	Č	A	E
L	I	S	N	V	R	L	N	I	N	O	I	D	M	A	U	N	O
G	R	Ī	Z	I	Ņ	S	Z	D	O	P	I	E	B	O	Z	D	C
S	Z	D	Ž	N	I	B	E	C	A	S	J	A	N	I	B	A	M
Ņ	R	C	R	A	P	Š	I	G	I	O	K	O	I	C	S	C	N
I	I	P	A	T	I	S	O	N	I	B	E	Š	L	N	Z	O	K
V	I	T	A	N	I	P	S	A	O	L	Ī	O	Ā	I	R	B	R
T	A	B	I	I	A	R	J	B	I	V	Z	G	B	O	A	Ņ	O
A	R	A	N	Z	Z	D	K	O	K	R	S	U	N	P	J	Ū	P
B	A	N	U	D	A	I	E	A	I	I	K	I	R	B	I	R	I
N	B	C	A	U	C	R	D	G	R	A	O	A	U	Z	Y	S	G
S	E	L	E	R	E	J	I	S	D	N	I	J	R	A	C	I	A

2. Atšifrej ūgu i augļu nūsaukumus.

minseze		ayšivs	
šnīvis		grasyta	
nipusi		sņuojūgy	
vašli		šruga	
dinoceja		buļose	

3. Nūsauc augļus, kuri pi myusu naaug, a nūpierkt var.

DOBA

1. Uzmaniigi losi lītviuordus i dūmoj, kū dora nūsauktī objekti. Pi kotra darbeibys vuorda pīroksti dareituoja ciparu. Vuordi dūti sajauktā kuorteibā.

Skaitlis	Lītviuords	Skaitlis	Rakstureigais
1.	līpa		maun(peļd)
2.	snīgs		ņaud
3.	dzeņs		ād zuoli
4.	pīrde		zvīdz
5.	leidaka		kvīc
6.	styrna		sporda
7.	gūvs		rūk
8.	cyuka	1.	zīd
9.	vuška		čārc (kārc)
10.	kačs(kakis)		ar cīerkužīm (čīkurim)
11.	vysta		rej
12.	zyrgs		bliej
13.	kūrms (kūrmuļs)		kauc
14.	vuorna		kreit
15.	lausks		nas vystu
16.	leits (līts)		mauroj
17.	saule		klukst
18.	vylks		kaļ
19.	lopsa		capynoļ
20.	suņs		guož

2. Kai sauc itūs dzeivīnīku i putnu bārnus. Atrūni jūs attālu.

1. Kačīnei ir _____.
2. Kēvei ir _____.
3. Gūvei ir _____.
4. Cyukai ir _____.
5. Vuškai ir _____.
6. Kozai ir _____.
7. Vystai ir _____.
8. Peilei ir _____.
9. Vylkam ir _____.
10. Lopsai ir _____.

1.		2.	
3.		4.	
5.		6.	
7.		8.	
9.		10.	

3. Daroksti pi litvuorda darbeibys vuordu. Ka gribi, sazeimej.

Krusa	Leits	Muokūni
Mygla	Viejs	Saule
Mieness	Zibiņš	Iudiņš

4. Jyusu školā byus cīmeni nu cytys planetys. Jī nikuo nazyna par myusu dobu. Izavielej vīnu dzeivinīku, kūku voi dobys paruodeību i uzroksti juo portretu.

5. Sareikojit klasē portretu lasejumus i izstuodi.

VYSA DZEIVA RADEIBEŅA...

1. Izlosi tekstu!

Latvejis teirumi, meži, pļovys i iudini ir dzeiveibys pylni. Slikys i kūrmuli zemē, leidakys, grunduli, asari, karpys i vēdzelis upēs i azarūs, zači, vylki, lopsys i brīži mežā, vabalis, bitis, skudris i taurini pļovā, ceiruli, vonogi i bezdeleigys dabasūs... Rūkās, skrīn, lāc, ruopoj, laižās. Trailoj, klabynoj, šņuoc, seic, sysynoj, ryuc, rej, spīdz, čyvynoj. Vyss pasaulš kustūņu, bolsu i kruosu pylns.

Piļsātā jau tik bolūži, vuornys, zvierbuli, ūdi da myusys. Dažā lobā vītā skūsvuorni sovys kolonejis veitūlūs sataisiejuši i klaigoj nu reita da vokora. Parkā kaidis peļļu bareņš īsakuortuojs voi kaijis atlidoj. Ka izliksi baruotovys, to zīmā atsalaiss sorkonkryuteiši, zeileitis pi lūga ar kņuobeiti piklauvēs. Reizem kaida vuovere īsamolda, žogota pačakstynoj, garū asti grūzeidama. Pavasarī pogolma bārzūs strodi sasalaiž i jau agri nu reita suoc dzīduot – kuram stypruoks, kuram skaistuoks bolss.

Laksteigolom lobuok pateik īvu kryumūs dzīsmi skandynuot.

Lelī dzeivinīki īt ar leikumu ļaužu pylnajom īlom, i daudzi putni tikai puorsalaiž.

Teirumā ceiruleits augši dabasūs dzīsmi nas. Prūdeņu i azaru krostūs vardivis vokora kūrcīņu kuori taisa, apleik starks iz garu kuoju staigoj, bareibu laseidams. Natuoli stoba golā jam pereklis. Vosorā vuolyudze pļovā leita sauc...

Tai skaņ, kust i dzeivoj myusu teirumi, pļovys, meži, iudini, īlys i parki. Myusu dzeivuo zemeite.

2. Kurus dzeivinīkus pazeisti?

3. Kaidus vēl dzeivinikus, putnus, kukaiņus, zivs zini?

Dzeiviniki

Putni

Zivs

4. Kurs zviērs voi putns lobuok pateik? Parkū? Raksturoj jū.

5. Izzeimej kaidu dzeiviniku, putnu, zivi, kukaini.

KŪ STUOSTA VUORDI?

1. Izlosi teksta nūsaukumu! Kaidu informaceju par tekstu izzynuoji?

2. Losi tekstu i puorsalicynoj par sovys atbīldis pareizeibu!

Vuordi runoj

Kotram vuordam ir sovys stuosts par tū, deļkuo koč kas tai nūsaukts. Bet na vysy vuordi sovū stuostu atkluoj. Tod juosauc paleigā volūdys specialisti – etimologi. Jī saleidzynoj dažaidys rodu volūdys i nūskaidroj, kai cielīs kurs vuords, kaida suokumā bejuse juo nūzeime.

Daudz ir ari taidu vuordu, kuri pasoka priškā, parkū kaida līta, augš voi dzeivinīks nūsaukts. Tī parosti ir atvasynuotī i salyktī vuordi. Tai vuordi *luocine*, *luocāns* stuosta, ka itī dzeivinīki ir nu vīnys saimis, kurys golva ir *luocs*. *Luocine* ir juo sīva, a *luocāns* – jūs bārns. Ka gribim pasaceit tū skaidruok, sokom – *luoču muote* i *luoču tāvs*. Varim i mileiguok pasaukt par *luocineiti* i *luoceiti*, *luočuku* i *luočukeņu*. A ka mozais naruotnuoks, jū var par *luocalānu* saukt.

Luocinis ir sienis i ūgys. Par kū juos tai sauc? Laikam jau kaida leidzeiba īraudzeita – sieņu lelums i bryunuo capureite syunuos varēja izavērt piec luoča golvys, a ūgys formys ziņā atguodynuot luoča depis pierstu daļu. Var byut i tai, ka nūsaukums cielīs nu tuo, ka luočim cīši garšuoja ituos ūgys. Kas tū lai zyna? *Lapsine* gon nabyus lopsu muote. Tys taidis kukaiņs, kas paskota ziņā lopsai drusku leidzeigs.

Reibinis ir ūgys, kurys losūt var sareibt golva. Tikai pi vainis byus navys pošys zyluos, leluos ūgys, kas leidzeigys meļneicom, bet gon *kukuži*, *vaivaruoji*, *dzaiveri* (jeb vaivariņi) – kai nu kurā vītā jūs sauc. Jī aug tīpat, kur reibinis, i jīm ir cīži styprys smuords. Nu tuo golva i var apreibt.

Vuordi var atkluot daudz kū:

- nu kuo taiseita līta, pīmāram, *skaline* nu *skolu*, *dzeļziņs* – nu *dzeļža*;
- kū dareja voi spēj dareit nūsauktais – *vediejs* < *vede*, *pluoviejs* < *pluove*, *skaitetuojs* < *skaitet*, *dareituojs* < *dareit*;
- kur kas aug voi atsarūn, dzeivoj, struodoj – *puryns* – *pūrā*, *vuorkavīte* – *Vuorkovā*, *reidzuons* – *Reigā*, *bazneicuons* – *bazneicā*, *pamaļnīks* – *pamalēs*,
- kū ar lītu var dareit – *kuostivs* – *kuost*, *slauktīve* – *slaukt*, *gruobeklis* – *gruobt*...

Tai varim ryndu ryndom saraksteit vuordus, kuru sakne voi calms nūruoda iz tū, kas rakstureigs nūsauktajai lītai, paruodeibai voi dzeivajai radeibai. Vīni vuordi byus „runeiguoki” i vairuok atkluos par nūsauktū objektu, cyti – nūslāpumainuoki.

3. Sameklejiet elektroniskajā vordineicā e-PUPA (<http://epupa.valoda.lv/alfabets>) škirklū sarokstu. Vīnojitēs, kuru škirkli kotrys pietēs. Nūskaidrojīt kotrys, kū var izzynuot par darbībom, īpašībom, lītom itt., pietejūt atvasynuotūs i salyktūs vuordus. Sagrupej jaunū informaceju i pastuosti par tū klasis bīdrim.

4. Īsaklausī, kaidi „runeigi” vuordi skaņ jiusu sātā, pīroksti jūs.

5. Sadūmoj i pīroksti vysmoz sešu vuordu sarunu – kū jī cyts cytam varātu pastuosteit par sevi. Raksturoj situaceju, kurā itei saruna nūtyktu.

VĪTYS

1. Pasaver attālus. Zam kotra pīroksti juo nūsaukumu i vītu, kur atsarūn attālā radzamais.

Viļakys piļsātys laika ruodeituojs; Ludzys piļsdrupys; Latgolys Muora; Juosmūiža; Aglyunys bazilika; Daugovpiļā cītūksnis; Preiļū miniaturuo kieniste(karaļvalsts); Leiksnys Vyssvātuos Jezus Sirds Romys katuoļu bazneica; dzejnika Andreja Pumpura pīmineklis Daugovpilī; Muokūņkolns; Neicgaļā Lelais akmiņš; Pīmineklis *Stanislavs* Bolvūs

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

8. _____

9. _____

10. _____

11. _____

12. _____

2. Pastuosti par vīnu attālu 4. klasis bērnim nu Vydzemis, Kūrzemis voi Zemgalis.

3. Pīroksti:

- parkū gribi stuosteit taišni par itū attālu,

- kaidis ir tovs mierkis,

- kur mekliesi informaceju.

4. Sagatavoj tekstu i ilustrativū materialu.

5. Sataisit klasē gruomotu ceļotuojim pa Latgolu.

KAS MEKLEJ, TYS ATRŪN

1. Salic izkleidušus latgališu sokomvuordus pareizi.

1. Acs apsabeist,	izkaps kryumūs.
2. Akmiņš na spylvyns,	klāva naizmiezsi.
3. Apleik uobeļš skaists,	kai cyuka pi silis.
4. Ar acim redz tuoli,	vieja naatpyussi.
5. Ar akminim zvaigžņu	pošam var daīt dzert.
6. Ar dvašu	vucyns nu gradusnīka.
7. Ar lizeiku	na ar glupu atrast.
8. Bez laika nasvīd	vydā sapyvs.
9. Čāpstynoj āzdams	boguots na rods.
10. Glums	kai zuts.
11. Lobuok ar gudru izgaisynuot	pruota nāiliksi.
12. Nasplāun cytam acīs,	ar proutu vēļ tuoļuok.
13. Nasplāuņ vacā okā,	nu dabasu nanūgrauduosi.
14. Sajādz tikpat cik	pošam viejs īness.
15. Ūtram sova	a rūkys padora.

2. Saroksti atrostūs sokomvuordus.

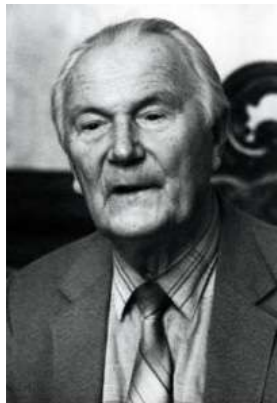
3. Izavieļ vīnu sokomvuordu. Izdūmoj i aproksti situaceju, kuru varātu raksturuot ar itū sokomvuordu.

PERSONEIBYS

1. Atpazeisti personeibys.

Andris Viejāns
 Fraņcs Trasuns
 Nikodems Rancāns
 Pīters Migliniks
 Ontons Slyšans

Juons Klīdziejs
 Ontons Kūkuojs
 Valereja Seile
 Andryvs Jūrdžs

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

8. _____

9. _____

2. Nūskaidroj i pastuosti, ar kū īvārojami itī cylvāki.

